

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1913. Första kammaren. Nr 28.

Lördagen den 3 maj.

Kammaren sammanträdde kl. 11 f. m.

Herr statsrådet *Petersson* avlämnade Kungl. Maj:ts nådiga propositioner:

nr 299, angående upplåtande av lägenheter från förra militiebostället Sandshult nr 1, 2, 3 och 4 i Kalmar län;

nr 300, angående upplåtande av lägenheter från förra militiebostället Stora Brogård nr 1 i Jönköpings län; samt

nr 301, angående upplåtande av lägenheter från förra militiebostället Skorpatorp nr 1 i Kalmar län.

Dessa propositioner föredrogos och hänvisades till jordbruksutskottet.

Anmälades och bordlades

statsutskottets utlåtanden:

nr 101, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ny stat för meteorologiska centralanstalten, och

nr 102, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till utförande av meteorologiska observationer för en hydrografisk undersökning av Sveriges färskvatten; ävensom

Första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtanden:

nr 17, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående ökad centralisering vid upphandling för statens räkning m. m., och

nr 18, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående en mera ingående reglering av yrkesmässig verk-

samhet såsom kommissionär för anskaffande åt tjänstehjon eller andra av anställning inom riket.

Upplästes och godkändes Riksdagens kanslis förslag till Riksdagens skrivelse, nr 69, till Konungen, angående Kungl. Djurgårdens bevarande i största möjliga utsträckning såsom naturlig park.

Herr talmannen yttrade: Jag får för kammaren tillkännagiva, att efter överläggning inom talmanskonferensen blivit bestämt, att arbetsplenium hålles här nästa onsdag samt om fredag kl. 2 och därefter tisdagen kl. 11, då omröstningar enligt 65 § riksdagsordningen äga rum.

Vid förnyad föredragning av jordbruksutskottets den 29 och 30 nästlidne månad bordlagda utlåtande nr 107, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tillstånd för staden Sala att försälja vissa s. k. tilldelningar och intagor, biföll kammaren vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

*Lagförslag
ang. hingst-
besiktning-
tvång.*

Föredrogs ånyo jordbruksutskottets den 29 och 30 sistlidne april bordlagda utlåtande nr 108, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om hingstbesiktningstvång jämte en i ämnet väckt motion.

Herr Tamm: Jag anhåller att få meddela kammaren, att ett tryckfel insmugit sig i en paragraf av föreliggande förslag, vilket sedermera kommer att rättas genom särskild rättelse. Det står nämligen i första paragrafen »förorda» i stället för, såsom framgår av sammanhanget, »förordna». Jag hemställer för övrigt om bifall till betänkandet.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt, med iakttagande därav att i 1 § av den föreslagna lagen ett anmärkt tryckfel »förorda» rättades till »förordna».

Vid ånyo skedd föredragning av jordbruksutskottets den 29 och 30 sistlidne månad bordlagda utlåtande nr 109, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående beredande av tillfälle i vissa fall för Riksdagen att besluta, innan från kronans sida anställs talan om återvinning av fastighet, biföll kammaren vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo Första kammarens första tillfälliga utskotts den 29 och 30 nästlidne april bordlagda utlåtande nr 18, i anledning av en av herr Nilson i Örebro m. fl inom Andra kammaren väckt motion, nr 30, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående upphörande av utspisningen av öl å flottans fartyg.

Om upphörande av utspisningen av öl å flottans fartyg.

Med föranledande av en av herrar Nilson i Örebro, Persson i Tällberg, Thorsson och Kronlund inom Andra kammaren i ämnet väckt och till dess andra tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 30, hade nämnda utskott i avgivet utlåtande hemställt, att Andra kammaren måtte för sin del besluta, att Riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ville anhålla, det Kungl. Maj:t täcktes taga under övervägande, huruvida ej artikeln öl lämpligen borde kunna borttagas såväl ur spisordningen för friska å flottans fartyg som ock såsom extra förplägning.

Efter det Andra kammaren bifallit ifrågavarande hemställen samt beslutet härom delgivits Första kammaren, hade denna kammare hänvisat ärendet till förberedande behandling av sitt första tillfälliga utskott, som i nu föredragna utlåtande på anförda skäl hemställt, att Första kammaren ej måtte biträda Andra kammarens i ärendet fattade beslut.

Reservation hade avgivits av herrar Sandler och Oscar Olsson, vilka ansett, att utskottet bort hemställa, att Första kammaren måtte för sin del besluta, att Riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ville anhålla, det Kungl. Maj:t täcktes taga under övervägande, huruvida ej artikeln öl lämpligen borde kunna borttagas ur spisordningen för friska å flottans fartyg som ock såsom extra förplägning.

Herr Olsson, Oscar: Utskottet tycks vilja dekretera i sitt utlåtande, att denna fråga icke skulle äga någon principiell innebörd. Jag kan emellertid icke undgå att finna, att frågan i mycket stor utsträckning är en principfråga. Detta borde vara klart redan på grund av den allmänt kända omständigheten, att svenska folkets majoritet har för icke så värst länge sedan uttalat sig mot det berättigade i bruket av spritdrycker överhuvud, och att icke denna majoritet av svenska folket var ännu mer förkrossande, det beror tydligen helt enkelt därpå, att förbudspetitionen icke på långa vägar träffade alla svenska medborgare. I ett län där så tycks hava varit förhållandet, Jönköpings län, visade det sig, att ungefär 90 % av alla länets vuxna innevånare uttalat sig mot alkoholförbrukning överhuvud taget. Nu tror jag visserligen icke heller, att denna kammare i detta fall skall visa — jag kan ju säga — någon överdriven undfallenhet för denna allmänna opinion, men det finnes en annan synpunkt, som i

*Om upp-
hörande av
utspisningen
av öl å flot-
tans fartyg.
(Forts.)*

detta sammanhang borde vara värd även denna kammares synnerliga övervägande och beaktande.

Det talas från deras håll, som yrka på fortsättning av ölserveringen för flottans manskap, om bruket av öl såsom måltidsdryck. Det torde då vara värt att lägga märke till, att detta bruk visst icke är någon nationell sedvänja här i landet. Det är i stort sett en överklassvana, som, låt vara i rätt stor utsträckning, trängt ner till stora lager av medelklassen, särskilt då den bättre situerade medelklassen. Däremot kan man nog icke framkomma med påståendet, att detta bruk trängt ner till arbetareklassen och icke heller till den lägre medelklassen, för att icke tala om, att ölet såsom måltidsdryck nästan icke alls förekommer bland vår allmoge. Vi hava således här att göra med ett bruk, som icke alls kan anses vara en nationell sedvänja, men som gripit kring sig och alltmer griper kring sig, så att det ser ut, som om det med tiden skulle bliva en nationell sedvänja. Jag undrar, om det skulle vara någon synnerligt stor nationell vinst att göra bruket av öl såsom måltidsdryck till en nationell sedvänja här i landet. Det är ju dock en sådan utveckling, som det nuvarande systemet vid flottan praktiskt taget understödjer. Vid flottan har man infört bruket av öl såsom måltidsdryck samt fastslagit detta såsom ett både berättigat och synnerligen gott bruk. Tydligt är också, att dessa unga män, som fullgöra sin värnplikt vid flottan och där fått denna vana, även kunna tänkas fortsätta därmed och således giva direkt stöd åt denna alltmer kring sig gripande sedvänja. Frågan är emellertid, om det kan vara i samhällets intresse, att staten alltjämt fortsätter att giva sin sanktion åt detta betraktelsesätt. Utskottet säger, när det sammanfattat sin ståndpunkt, bland annat: »Att motionen vänder sig mot ett i och för sig ofarligt bruk att till vuxna personer vid måltiderna servera öl i så ringa kvantitet, att missbruk ej kan uppstå». Jag vill nu säga, att utskottet har alldeles rätt i, att missbruk på grund av detta bruk icke kan uppstå på flottans fartyg, men — och det är bevisat genom åtskilliga personers erfarenhet, icke minst inom nykterhetsföreningarna — åtskilliga unge män, som fullgjort sin värnplikt på flottan och som varit absolutister, innan de kommo till flottan, hava återvänt till sina hemorter såsom ganska förfallna individer på grund av ett spritbegär, vilket tydligen grundlagts under deras värnpliktstid vid flottan. Således, att bruket icke kan bliva missbruk på flottans fartyg, det bevisar ingenting för att icke det bruk, som där grundlägges, kan medföra missbruk för en hel del unga män, som annars aldrig skulle hava hemfallit åt dryckesvanor. Visserligen kan man däremot anmärka, att de där personerna mycket väl kunnat börja suppa ändå, även om de icke tjänstgjort såsom värnpliktige vid flottan. Och det är sant, att man kan tänka sig en sådan sak. Men fullkomligt uppenbart

är, att många aldrig skulle hava förfallit till dryckenskap, om de icke vid flottan hade gjort början genom antagande av dryckesvanor där. Man anmärker också mot detta resonemang, att ingen tvingar de värnpliktige att förtära öl. Tvärtom säger man, de värnpliktige, som icke förtära öl, få ut ersättning därför kontant. Men då Första kammarens utskott ganska skarpt vänder sig emot att motionärerna tala om, att myndigheterna anbefalla det dagliga bruket av öl, torde denna utskottets anmärkning icke behöva tillmätas alltför stor betydelse. Det är nämligen tydligt, att av de unga män, som gå att fullgöra värnplikten vid flottan, åtskilliga äro övertygade nykterister, när de komma dit; dessa taga denna ersättning och bry sig icke om att förtära öl. Men en stor del av dessa unga män hava ingen deciderad ståndpunkt i frågan. De äro visserligen icke vana från hemmet att förtära öl till maten, men äro icke heller bundna vid någon nykterhetsförening. Det är då ganska naturligt, att dessa unga män icke bry sig om att kräva ut ersättning för ölet, utan taga emot det, därför att det är »det som brukas», och vi veta, att »det som brukas» är av ganska stor betydelse vid en vanas grundläggande.

Vidare går vid det motstånd, som reses mot denna motion, såsom en röd tråd genom resonemanget, att ölet har sin stora betydelse, isynnerhet för flottans manskap, emedan det är ett så bra rekreativmedel och därför att ansträngningarna för flottans manskap äro av den art, att de behöva denna dryck rent av som en styrkedryck. Den gamla fördomen, att spritdrycker, låt vara svagare såsom öl, skulle hava något stärkande inflytande, torde vara död och begravnen inom vetenskapliga kretsar och för övrigt även i de kretsar, som något ingående sysslat med nykterhetssträvandena. Det är ju visserligen en gammal erfarenhet, att den, som använder starka drycker under ansträngande arbete, *tycker* att han icke längre är så trött och att han kan utföra arbetet bättre än förut, men alla vetenskapliga undersökningar, som äro gjorda på området, visa, att här icke alls kan bliva tal om någon krafttillförsel. Förhållandet är endast, att det är personen i fråga, som *tycker* så, och han tycker alldeles fel. Ty det resultat, vartill en person kommer, som ser hans arbete, visar att han »tycker» fel. Det hela är således endast ett sänkande av den kritiska förmågan hos den person, som använder dessa drycker, varigenom han gör en felaktig uppskattning av arbetets resultat. Att ölet skulle vara av något värde för flottans manskap, har jag således synnerligen svårt att förstå. Experiment, som äro gjorda inom engelska armén, med truppavdelningar, som under vissa tidsperioder fått den vanliga ransonen av spritdrycker och sedan under andra tider icke fått denna ranson, visa motsatsen mot den s. k. erfarenhet, som man här vill fastslå. Dessa trupper hava utfört

Om upphörande av utspisningen av öl å flottans fartyg.
(Forts.)

*Om upp-
hörande av
utspisningen
av öl å flot-
tans fartyg.*

(Forts.)

sitt arbete bättre och lättare, då icke spritranson medtagits för manskapet.

Nu vill man emellertid genom bibehållande av detta bruk lämna sanktion åt den uppfattningen, att ölet är en god och lämplig måltidsdryck, att ölet är ett gott rekreativmedel vid större ansträngningar. Just genom att vända sig mot denna åskådning gör nykterhetsfolket, och till synes med full rätt, denna sak till en principfråga och en principfråga av mycket stor betydelse. Det är alldeles riktigt, att en person, som endast förtär en flaska öl till middagen men sedan icke mer och som fortsätter hela livet igenom på samma sätt, kan vara lika frisk och stark som en annan, vilken icke förtär denna ölhalva var dag, men alldeles säkert är också, att bruket av öl till maten bland de stora folklagren medför folknykterhetens sänkande i landet, och jag kan icke finna, att riksdagen har någon som helst anledning eller befogenhet att uppehålla ett system, som faktiskt stöder ett sådant förhållande.

Man har vidare anfört, att även om saken rent teoretiskt hade fog för sig, är det praktiskt taget alldeles omöjligt att för närvarande bannlysa ölet från svenska flottans fartyg. Det är omöjligt först och främst från den synpunkten, att vi icke hava någon måltidsdryck, som håller sig under de förhållanden, som råda på fartygen. Häremot kan jag säga, att jag enligt under rättelser, som jag erhållit från personer, vilka sitta inne med erfarenhet på detta område, hört, att de danska lättare ölsorter, som motsvara Grönvalls svagdricka, äro lika hållbara som vanligt öl. Denna omständighet har emellertid icke så mycken betydelse för frågans avgörande som en annan, vilken, åtminstone så mycket jag förstår, betyder mera, och det är, att man vid den stora amerikanska marinen genomfört rusdrycksförbud. Med detta exempel för ögonen och om därtill lägges det föredöme man har från Norge, varom utredning återfinnes i en bilaga till utskottsutlåtandet, är det alldeles tydligt, att även en stormakt kan ordna förhållandena på sin flotta, så att ölutspisning där icke alls blir nödvändig. Om man för övrigt kastar en blick på handelsflottan, finner man, att vid världens största handelsflotta, den engelska, öl icke ingår vid utspisningen vid middagarna. Man måste på denna flottas fartyg, när de gå på långturer, underkasta sig samma vedervärdigheter, vad dricksvattnet beträffar som på våra örlogsfartyg, men man gör det njutbart, efter vad för mig berättats av folk, som varit med på dessa fartyg, genom att åt manskapet för varje dag utdela ett mått citronsaft. Och det visar sig, att på handelsflottan man mycket väl kan undvara den dagliga utspisningen av öl.

Slutligen kommer härtill den omständigheten, att på vår flotta ju finnas nykterister, som aldrig förtära öl, och klagomål hava aldrig, såvitt mig är bekant, framkommit mot deras arbete

eller att deras arbete skulle vara mindervärdigt, jämfört med deras, som få en halv öl till maten — för att nu icke tala om skeppsgossarna, som ju icke erhålla öl, men ändå tyckas trivas lika bra som de övriga. Man har sagt, att det beror så mycket på individuella vanor, som personer skaffa sig. Den som är van att få öl kan icke reda sig utan detsamma, men en person, som icke är van, kan ju mycket väl undvara detsamma. Beträffande detta vill jag påpeka vad jag redan förut antytt, att största delen av flottans besättning lär sig att dagligen förtära öl, först sedan den kommit till flottan; de få vanan på flottans fartyg, och följaktligen spelar nämnda anmärkning en betydligt underordnad roll. Jag skulle också tro, att om riksdagen fattar beslut i överensstämmelse med motionen, det skulle bliva för flottans befäl mycket mer angeläget än för närvarande att se till att få en dryck framställd av beskaffenhet att kunna ersätta ölet i de fall, där befälet anser, att ölet är så synnerligen gott att ha.

Slutligen är i detta sammanhang att nämna, ehuru Första kammarens utskott icke upptagit denna omständighet i sitt betänkande, att man anmärkt, att det skulle bliva mycket svårare med rekryteringen för flottans räkning, om motionen går igenom och ölet kommer att förbjudas. Det har jag mycket svårt att tro. Jag tror, såsom sjöministern sade under debatten rörande 5:te huvudtiteln, att helt andra faktorer äro att räkna med, när det gäller rekryteringen vid flottan, än den, som här blivit framställd. Jag tror, att en omarbetning av krigslagarna och de disciplinära förhållandenas reformering skulle betyda mycket mera, när det gäller att få folk till flottan, än den omständigheten, huruvida manskapet får öl till maten eller icke. Och det skulle rent av kunna tänkas, att åtskilliga personer i detta land, där så många nykterister finnas, nu känna motvilja mot att taga värvning vid flottan men skulle göra det, om denna förbudslagstiftning för flottans räkning komme till stånd. Med all rätt är under debatten om denna sak framhävt, att olika förhållanden i fråga om ölserveringen för flottans manskap och inom armén icke böra vara rådande. Visserligen är det sant, att flottans manskap lever under helt andra förhållanden, och man har tagit detta till intäkt för att där bör vara på annat sätt ordnat. Men jag är icke övertygad om, att de ansträngningar, flottans manskap underkastas, äro större än dem, man inom armén måste underkasta sig. Vad rekreation beträffar, har jag förut antytt min mening, och således torde icke heller ur denna synpunkt något fog föreligga för särskild lagstiftning för flottan i detta hänseende.

Då således den motivering, på vilken det tillfälliga utskottet byggt sitt utlåtande, såvitt jag kan se, icke är av den art, att den förtager de berättigade anmärkningar, som Andra kammarens tillfälliga utskott framlagt och som Andra kammaren god-

*Om upp-
hörande av
utspisningen
av öl å flot-
tans fartyg.
(Forts.)*

Om upphörande av utspisningen av öl å flottans fartyg.
(Forts.)

känt, yrkar jag, herr talman, avslag på utskottets hemställan och bifall till reservationen, eller att Första kammaren måtte för sin del besluta, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ville anhålla, det Kungl. Maj:t täcktes taga under övervägande, huruvida ej artikeln öl lämpligen bör kunna borttagas såväl ur spisordningen för friska å flottans fartyg som ock såsom extra förplägning.

Herr Ericson, Hans: Den senaste ärade talaren har sagt, att man av det förhållandet, att man vid flottan infört öl såsom måltidsdryck, skulle kunna befara, att det kunde bliva en nationell sedvänja att dricka öl till måltiderna, som skulle kunna hava ett mycket otrevligt inflytande på det svenska folket. Jag vill däremot säga det, att denna vana eller detta bruk är synnerligen gammalt. Om man går igenom spisordningarna ända från Karl XI:s tid, finns det i dem alltid upptaget antingen öl eller brännvin eller båda delarna till en eller flera måltider. Det bör då icke kunna bliva tal om att, därest en tredjedels liter öl utspisas till middagsmåltiden ombord, detta skulle kunna befaras medföra, att svenska folket därigenom komme att bibringas en sedvänja, som det icke hade förut.

Jag skulle också vilja säga, att det är en ganska utbredd internationell sedvänja, att manskapet på örlogsfartygen får någon stärkande dryck till någon eller några av sina måltider. Det är ju erkänt, och det har icke heller Andra kammarens tillfälliga utskott bestritt, att förhållandena ombord äro sådana, att det kräves mera närande utspisning än i land, och jag skulle då därtill vilja foga den upplysningen, att ombord utspisas efter gällande spisordning salt mat såsom salt fläsk eller salt kött till 6 av veckans 7 middagar, och att endast undantagsvis, när man har kontakt med land, utspisning sker ytterligare en eller två middagar i veckan med färsk mat. Även av den anledningen är det ganska välgörande att hava en lämplig måltidsdryck för manskapet. Förhållandet är nämligen, att ombord har manskapet såsom dryck icke annat än vatten att tillgå, och det vatten, som användes ombord på fartygen, är ofta nog destillerat eller evaporerat. Särskilt på expeditioner till utländska hamnar tages aldrig vatten från land; allt vattnet tillverkas ombord, ofta nog är det därvid icke möjligt att få ned vattnet till lämplig temperatur och för den, som prövat ljumt vatten, torde det vara klart, att det icke är tilltalande att uteslutande vara hänvisad till sådant.

Herr Olsson har sagt, att de värnpliktige, som förut varit absolutister, ofta återvända från flottan ganska förfallna till dryckenskap. Jag undrar, om det icke ligger betydlig överdrift i detta uttalande! Det går så till, att redan när besättningen kommer ombord den tillfrågas, om den vill hava öl in natura eller ersättning för sitt öl. Nu brukar det i regeln vara så, att det

stamanställda manskapet önskar sitt öl in natura. Bland de värnpliktiga åter är förhållandet ganska olika. Jag har varit med, då mer än hälften av de värnpliktiga sagt: vi taga hellre pengar; men jag har också varit med, då de flesta önskat utfå sitt öl. Sedan uppsättning blivit gjord, får någon förändring icke ske utan fartygschefens medgivande. Jag tror för min del, att det är fullkomligt felaktigt, om man tror, såsom Andra kammarens tillfälliga utskott sagt, att det utövas påtryckning för att *de* skola dricka öl, som icke vilja hava det. Jag är så säker på det, att jag vågar säga, att så *icke* sker.

Sedan har man sagt, att då man i kaserner och på lägerplatser icke får utskänka öl, varför skall man då använda det på flottans fartyg? Jag vill då erinra om att beträffande kaserner och lägerplatser är det förbjudet att sälja öl. Ombord *säljes* icke heller något öl; $\frac{1}{3}$ liter öl utspisas till middag, det är allt!

Jag vill också erinra om att numera, på grund av de långa expeditionerna, besättningen givetvis kommer att betrakta fartyget såsom sitt hem. Tillfällen för densamma att gå i land och skaffa sig förfriskningar eller att sköta sina nöjen förekomma endast sällan. Å Hårsfjärden exempelvis får folket visserligen gå i land en stund varannan dag, men där finnes på långa sträckor ingenting att få annat än kaffe eller läskedrycker, som eskaderns marketenteri tillhandahåller. I land däremot få soldaterna efter exercisen gå ut från lägerplatsen eller kasernen och ha då tillfälle att förskaffa sig vilka förfriskningar som helst. Från Hårsfjärden få besättningarna permission till Stockholm endast en à två gånger i månaden.

Så är det en annan sak. Marketenterierna ombord kunna tillverka endast en begränsad kvantitet läskedrycker. Om det nu är så, att större delen av besättningen tager ut sitt öl in natura, kunna nykteristerna få köpa de läskedrycker de vilja hava; men är det så, att ingen dricker öl utan marketenterierna skola tillhandahålla läskedrycker åt alla, räcka marketenterierna icke till.

Andra kammarens tillfälliga utskott har velat gå ännu längre. Det vill taga bort möjligheten för chefen att använda öl såsom extra förplägnad. Nu tillåter reglementet befälhavare att under vissa särskilt ansträngande tjänstgöringar utdela till besättningen eller del därav extra, som kan utgöras av öl, kaffe, läskedrycker eller dylikt. Om sålunda en genomvåt eller genomfrusen båtbesättning kommer ombord, så kan det vara ganska lämpligt att kunna ge dem ett glas öl per man; om en utpost skickas till ett skär, där den kan komma att kvarstanna ända till tre à fyra dagar, då kan det vara ganska bra att kunna lämna med öl till maten, allra helst om från skäret kommunikation med land saknas. Under ansträngande kolning utdelas

Om upphörande av utspisningen av öl å flottans fartyg.
(Forts.)

Om upphörande av utspisningen av öl å flottans fartyg.
(Forts.)

även stundom öl. Säkerligen ha herrarna sett fotografier från våra vinterexpeditioner; är det antagligt, att manskapet, sedan det slitit ont i vinterkylan, skulle sätta stort värde på att få en kall läskedryck eller dylikt? Nog tror jag, att de sätta mera värde på att få ett glas öl.

Jag skulle således vilja säga, att den som känner sjölivet, måste ställa sig betänksam mot det förslag, som här föreligger.

Den senaste talaren sade även, att han tror, att rekryteringen går lika bra, även om man tager bort ölet. Gent emot detta stå emellertid de militära myndigheternas enhälliga uttalanden.

Jag skulle också vilja säga, att ölet även av praktiska skäl är behöfligt, därför att man ännu icke lyckats framställa någon dryck tillräckligt hållbar för förvaring på kärl och under sådan temperatur, som förekommer på våra fartyg. Jag skulle således vilja säga att, då denna ölutspisning är begränsad till högst en halv butelj öl per dag, då det icke medför något som helst tvång för den som icke vill hava öl att taga ut det, så kan det icke vara något nykterhetsintresse, som här företrädes. Och då många praktiska olägenheter äro förenade med ölets borttagande, anhåller jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Olsson, Oscar: Den starkaste invändningen, som den föregående ärade talaren gjorde mot mitt sätt att taga saken såsom principfråga, var den, att spisordningen ända från Karl XI medgav öl och brännvin åt manskapet, och att det således icke kunde sägas att man genom att fortsätta med ölserveringen vid flottans fartyg införde en ny sedvänja bland svenska folket. Men jag vill fästa uppmärksamheten på att nu för tiden är utspisning med brännvin alldeles borttagen, ehuru det på sin tid var lika vanligt med brännvin som nu med öl, till och med vanligare. Vi stå nu på samma ståndpunkt beträffande ölet som förut beträffande brännvinet. Liksom man på sin tid tog bort brännvinet, har man nu föreslagit att taga bort ölet, och jag misstänker, att ingen svensk skulle vilja, att vi hade den seden kvar, att man i varje familj skulle dricka brännvin till maten. Det kommer nog den tiden, då det anses lika omotiverat att förtära öl till maten som brännvin, och den tiden är inne för en avsevärd procent av svenska folket. Det är icke alls någon anledning att försöka fördröja den tidpunkten för hela svenska folket genom att låta tillståndet på flottans fartyg stödja den sedvänja, som nu finnes i vissa lager beträffande öl såsom måltidsdryck.

Vidare har det aldrig fallit mig in att misstänka, att flottans befäl på något sätt övade direkt påtryckning för att få manskapet att dricka öl. Andra kammarens utskott och även jag förmena i detta fall, att påtryckningen består däri, att en hel del unga män, som icke hava deciderad ståndpunkt i frågan,

lära sig bruka öl som måltidsdryck, ehuru de icke hava fått öl i sina hem. De följa den gängse seden vid flottan. Det är verkligen en påtryckning, ehuru befälet icke bär ansvaret för denna påtryckningsåtgärd.

Om upphörande av utspisningen av öl å flottans fartyg.

(Forts.)

Slutligen kunde man av den siste ärade talarens anförande få den uppfattningen, att öl skulle värma när det är kallt. Ja, den uppfattningen är mycket gammal, och den beror på att man *känner* sig varm efter intagande av spritdrycker. Men det torde vara så, att kroppstemperaturen i stort sett icke ökas utan minskas, genom den värmeutstrålning, som blir en följd av rusdryckers förtärande.

Det var en sak, som jag verkligen icke tänkte på i mitt förra anförande, men som särskilt starkt kommit fram i debatten i Andra kammaren, och det är, att denna lag skulle bli en klasslag och på så sätt kunde hava ett demoraliserande inflytande; ty man kan icke tänka sig att förbjuda befälet att använda spritdrycker, och då har man *en* lag för befälet och *en* lag för manskapet. Det är verkligen en synpunkt, som är värd att tagas i betraktande, men icke behöver man vara orolig för den saken; ty med den starka känsla av ansvar, som är så utmärkande för våra officerare vid flottan liksom vid armén, kan jag icke föreställa mig att — om Riksdag och regering sade ifrån, att spritdrycker icke äro lämpliga ombord å fartyg — befälet icke utan någon vidare lag genast skulle föregå manskapet med gott exempel genom att själva avstå från dessa njutningsmedel. Man säger visserligen, att officerarne icke hava skyldighet att böja sig under en sådan opinion, när de icke gilla den. Men våra laglydiga officerare hålla väl strängt på, att man skall lyda lagar och författningar, antingen man gillar dem eller icke. Således, när det finnes denna lag eller författning för flottans manskap, så bör manskapet följa den, och däri ligger också, att officerarna icke böra sätta krokben för den allmänna rättsuppfattningen bland manskapet genom att själva uppföra sig på annat sätt. Den synpunkten — att en sådan lag kan betraktas såsom en klasslag — har icke kommit fram i kammarens debatt förut, men den förtjänar beaktande, då den uppmärksammas både i medkammaren och i pressen. Jag tror dock, att flottans officerare äro av den art, att nämnda farhåga utan vidare kunde anses överflödig.

Jag har icke genom den förra ärade talarens bevisföring rubbats i min övertygelse utan vidhåller fortfarande mitt yrkande på bifall till reservationen.

Herr Ericsson, Aaby: Då jag läste denna motion, väckte den hos mig en känsla, som jag kan säga gränsade till förargelse. Här sitta dessa herrar, välmenande visserligen, och vilja stifta lagar för förhållanden, om vilka de känna ganska litet, och vari

Om upphörande av utspisningen av öl å flottans fartyg.
(Forts.)

de bestämt icke själva varit med. Här har nyss en föregående ärad talare framhållit, huru flottans manskap får arbeta under svåra och betungande förhållanden. Herrarna hava sett dessa överisade flottans fartyg, åtminstone i bild, och vet ni vad det vill säga och hur folket får arbeta endast för att avisa dem? Vill man då hindra manskapet från att erhålla den vederkvickelse och den lättnad, som består i att få ett glas öl? Jag anser, att det skulle vara i högsta grad olämpligt, om Första kammaren, liksom Andra kammaren gjort, skulle fatta beslut i överensstämmelse med reservationen. Det är visserligen sant, att vårt land lidit mycket genom missbruk av spritdrycker, men jag tror, att vi i närvarande stund stå inför förhållanden, där de ovisa nykterhetsvännernas nit kommer att pålägga oss och landet ett tvång, som kan bli ganska betungande. Angående själva frågan vågar jag säga, att ett bifall till utskottets förslag och avslag å motionen skulle säga högt ifrån till våra raska blåjackor, som arbeta därute under svåra förhållanden: denna kammare vill icke göra edert arbete tyngre, än som behövs, utan kan det på något sätt lättas, vilja vi gärna vara med därom.

Jag yrkar bifall till utskottets förslag.

Herr Ekman, Carl Gustaf: Jag skulle icke påkallat kammarens uppmärksamhet, om icke den siste ärade talaren börjat sitt anförande med att vilja göra gällande, att vederhäftigheten i argumenteringen i den fråga, som föreligger, uppenbarligen finnes på utskottets sida.

Jag vill i detta sammanhang först säga, att det i någon mån väckt min förvåning, att det är Första kammarens utskott, som gentemot Andra kammarens vill göra gällande, att detta är en viktig fråga. Utskottet börjar med att säga: »Andra kammarens andra tillfälliga utskott anför, att enligt den uppfattning, som kommit till uttryck i åtskilliga av de hörda myndigheternas yttranden, kunde det synas, som om upphörandet av utspisningen av öl å flottans fartyg icke vore av någon större betydelse. Så böra dock enligt utskottets mening de sjö militära myndigheternas utlåtanden näppeligen tolkas». Jag har många gånger fått höra i riksdagen, att från de nykterhetsintresserades sida Riksdagens uppmärksamhet påfordras i hög grad för mycket oviktiga frågor på detta område. Jag konstaterar, att denna argumentering gäller icke denna sak, när utskottet ju självt gör gällande, att detta är en viktig fråga.

Går jag så till de sjö militära myndigheternas yttranden för att söka utröna, varpå vikten lägges, finner jag uttalade åtskilliga meningar, som jag skall bedja att få läsa upp. En av dessa myndigheter säger, att »ett borttagande av ölutspisningen skulle hava ett ofördelaktigt inflytande ej blott på möjligheten att rekrytera sjömanskapen utan även på manskapets uppförande i

land och därmed även skada såväl disciplinen som landets anseende i de utländska hamnar, vilka av fartygen besökas». En annan myndighet säger, »att det kan befaras, att den påtvingade avhållsamheten från förtärandet av allt slags alkohol föranleder manskapet att under permission göra sig mer skyldiga till fylleriförseelser än annars bliver förhållandet, dels på grund av ovana, dels ock genom en viss benägenhet att passa tillfället och sup». Sålunda försvaras ölets användning därmed att det skulle vara *ett uppfostringsmedel till nykterhet*. Kan man verkligen säga, att denna argumentering är vederhäftig? I fortsättningen säges det: »Den stimulerande egenskap, som förtärande av en halv öl kan hava, är ur sanitär synpunkt stundom av ett välgörande inflytande i och för förhindrandet av förkylningar av manskap, vilka utav en eller annan anledning blivit utsatta för kyla och väta, något som till sjös mycket oftare blir fallet än under landtjänstgöring». Samtidigt påvisas, att det här gäller förtärandet av 33 cl. öl om dagen, d. v. s. högst en tredjedels liter. Vill verkligen någon påstå att en tredjedels liter öl har någon betydelse såsom medel mot förkylning, eller att ölet är ett hälsomedel, vars bibehållande ur denna synpunkt bör försvaras? Jag kan säga, att då huvudargumenteringen i frågan är av denna art och det likväl göres gällande att vederhäftigheten är å utskottets sida, när det åberopar dylika yttranden, vill jag häremot inlägga en bestämd gensaga. Jag tror det här endast är fråga om ett allmänt betraktelsesätt, som man hos dessa myndigheter icke förmått frigöra sig ifrån. Då jag å andra sidan håller före, att man här skall göra samma erfarenhet, som gjort sig gällande beträffande armén, nämligen att borttagandet av ölet icke skadar utan tvärtom gagnar, hemställer jag om bifall till den vid betänkandet fogade reservationen.

Herr von Mentzer: Båda herrarne Eriksson hade såsom huvudmoment i sina anföranden ett argument, som icke blivit emotsagt och som jag också tror omfattas ganska allmänt, men då jag icke kan biträda den åsikt, som dessa herrar stödde sig på, anser jag det som min skyldighet att giva det tillkänna.

Huvudskälet tycks vara de praktiska hindren för genomförande av reformen i fråga; det skulle vara opraktiskt att taga från manskapet den, såsom det heter, »oskyldiga vederkvickelse», som ligger i ölransonen. Då jag har en annan mening, vill jag säga, att jag stöder mig på uttalanden, vilka framkommit från håll, där man har erfarenhet i fråga om strapatser, lika allvar-samma som de, vilka förekomma inom flottan. Herrarna känna till de yttranden, som framkommit från våra främste upptäckts-resande, vilka ju varit med om de största strapatser, yttranden som gå ut på att villkoret för att kunna uthärda dylika strapatser är att avstå från spritdrycker. Samma uttalande göres även

*Om upp-
hörande av
utspisningen
av öl å flot-
tans fartyg.*
(Forts.)

*Om upp-
hörande av
utspisningen
av öl å flot-
tans fartyg.*

(Forts.)

från våra idrottsmäns sida; då de skola lämna de största kraftproven, säga de, måste de avstå från dessa drycker. Jag tror också, att, om man närmare skärskådar historien, denna även skall vittna om, att de härar, som gått fram utan spritdrycker, hava visat sig kunnat stå och segra mot dem, där andra seder hava varit gällande.

Av dessa och andra skäl ber jag att få yrka bifall till reservationen.

Herr Meurling: Jag måste också för min del, liksom den föregående talaren, bekänna, att de skäl, som blivit framlagda av utskottet liksom av åtskilliga talare här i dag, icke för mig synts tillfredsställande.

Här framhålles, att ölet ger rekreation, men det bör väl finnas tillfälle att bereda rekreation av bättre slag än den alkoholen förmår giva. Här framhålles vidare, att manskapet på flottan har vida färre tillfällen än arméns manskap att tillfredsställa sina individuella önskningar. Ja, det förstår jag mycket väl, men det är framhållet från högt stående håll, att de, som vilja ägna sig åt landets försvar, få bereda sig på att ej alltid kunna få tillfredsställa sina individuella önskningar. Här framhålles också, att ölet gives manskapet i så små kvantiteter, att det ej kan skada en vuxen person. Ja, men om det väcker smak för bruk av dylika drycker, blir det dock till skada för en vuxen person. Här framhålles slutligen, att ölet serveras under sådana omständigheter, att missbruk ej kan uppstå. Ja, det kan hända att missbruk ej kan uppstå för ögonblicket, men om utspisningen med ölet i allt fall verkar begär till missbruk, är det lika illa.

Av dessa skäl kan jag ej ansluta mig till vad utskottet här föreslagit.

Sedan överläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr talmannen, att i avseende på föreliggande utlåtande yrkats, dels att vad utskottet hemställt skulle bifallas, dels ock att kammaren skulle avslå utskottets hemställan och antaga det förslag, som innefattades i den vid utlåtandet fogade reservation.

Härefter gjorde herr talmannen propositioner i enlighet med dessa yrkanden och förklarade sig finna propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övertvägande ja besvarad.

Votering begärdes, i anledning varav uppsattes, justerades och anslogs en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad Första kammarens första tillfälliga utskott hemställt i sitt utlåtande nr 18, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, avslår kammaren utskottets hemställan och antager det förslag, som innefattas i den vid utlåtandet fogade reservation.

Omröstningen företogs och vid dess slut befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 89;

Nej — 31;

Föredrogos ånyo statsutskottets den 30 nästlidne april och den 2 innevarande maj bordlagda utlåtanden:

nr 82, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående skjutbana för Skaraborgs regemente,

nr 83, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förvärvande åt kronan av vissa jordområden för anläggande av en skjutbana för Älvsborgs regemente m. m.,

nr 84, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ökat förrådsutrymme vid Karlskrona och Vaxholms grenadjärregementen,

nr 85, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ersättning av kostnader för undersökning av tillänkta förläggningssorter för vissa truppförband,

nr 86, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anvisande av särskilt rekryteringsbidrag för fyllande av 1914 års stater,

nr 87, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående uppförande i Boden av ett exercishus för artilleripjäser,

nr 88, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anställande av en mariningenjörstipendiat över stat,

nr 89, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående lots- och fyrinrättningen med livräddningsanstalterna,

nr 90, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anordnande av korvtillverkning vid flottans kokinrättning i Karlskrona,

nr 91, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående användande av allmänna besparingar å riksstatens femte huvudtitel till inköp av en del tomter i Karlskrona för beredande av möjlighet att framdeles utvidga flottans varvs område därstädes m. m.,

nr 92, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående konservering av Trönö ödekyrka,

nr 93, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upphörande av Västra Skrevlinge församlings prebendeegenskap m. m.,

nr 94, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till vissa reparationsarbeten m. m. i högre lärarinneseminariets byggnad,

nr 95, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående avlägsnande av arsenikhaltig oljefärg ur lokaler i det gamla riksdagshuset å Riddarholmen m. m., och

nr 96, i anledning av Kungl. Maj:ts i punkterna 4, 5, 15—22 och 27 under andra huvudtiteln av statsverkspropositionen gjorda framställningar.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

*Om låne-
understöd åt
Ostkustbanans
aktiebolag.*

Föredrogs ånyo statsutskottets den 30 sistlidne april och den 2 innevarande maj bordlagda utlåtande nr 97, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående beviljande av låneunderstöd åt Ostkustbanans aktiebolag.

Med tillstyrkande av vad Kungl. Maj:t i en till Riksdagen den 7 mars 1913 avlåten, till statsutskottets förberedande behandling överlämnad proposition, nr 114, under åberopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över civilärenden för samma dag föreslagit, hade utskottet i föreliggande utlåtande på anförda skäl hemställt, att Riksdagen måtte besluta att, under villkor i huvudsaklig överensstämmelse med vad i statsrådsprotokollet över civilärenden för den 7 mars 1913 angivits, bevilja Ostkustbanans aktiebolag ett låneunderstöd av 3,000,000 kronor.

Herr Gezelius: Här föreligger ett nästan enhälligt utskottsbetänkande till förmån för Kungl. Maj:ts proposition. Med hänsyn härtill skall jag yttra mig kort, ehuru ämnet visserligen kunde giva anledning till ett rätt ingående skärskådande. Jag har emellertid icke ansett mig kunna lämna detta betänkande helt utan anmärkning, då det med hänsyn till sina konsekvenser synes mig i väsentliga delar vara av en mycket stor och djupt ingående ekonomisk innebörd.

Jag ber att till en början få erinra om, att vid 1909 års riksdag hemställan gjordes i motionsväg om lån till ostkustbaneförslagets realiserande å 14 miljoner kronor mot första inteckning. Mot denna framställning ställde sig Riksdagen avvisande. Nu föreligger framställning om lån av 3 miljoner kronor mot säkerhet av inteckning efter 13 miljoner kronor,

som beräknats kunna erhållas på enskild väg. I själva verket föreligger således nu framställning om ett tre gånger så stort icke säkerställt lånebelopp, om jag ser bort från de 13 miljoner kronor, som anses vara belåningsbara på enskild väg, ha vi här en marginal, som är tre gånger större än 1909 års.

*Om låne-
understöd åt
Ostkustbanans
aktiebolag.
Forts.)*

Vad då den föreliggande framställningen angår ber jag att i fråga om de rent ekonomiska synpunkterna få erinra om det av handlingarna klarlagda sakförhållandet, att, enligt järnvägsstyrelsens bland 1909 års riksdagshandlingar ingående beräkningar, för de statsbanor, som skulle beröras av den trafik, som skulle komma att dragas till ostkustbanan, dennas tillkomst skulle föranleda en nettominskning i inkomst för statsbanorna av 750,000 kronor per år. 1909 års statsutskott ansåg, efter vad som framgår av dess utlåtande, järnvägsstyrelsens upplysning därom betänklig och hänvisade till behovet av en mera tillfredsställande utredning. Utskottet anser sig nu kunna konstatera, att en sådan fullständigare utredning föreligger, men jag kan icke underlåta att uttala som min uppfattning, att utskottet i detta avseende har en synnerligen anspråklös fordran på den nya beräkningen. 1909 års beräkningar grunda sig på angivna primära faktorer, sammanställda till ett klart resultat. I fråga om den utredning, som nu kompletterar 1909 års, har järnvägsstyrelsen inskränkt sig till att framhålla, att med hänsyn till senaste årens trafikresultat, för att citera järnvägsstyrelsens framställning sådan den finnes återgiven i utskottets utlåtande, det förut beräknade inkomstminskningsbeloppet av 750,000 kronor ansetts böra höjas med approximativt 10 %, då inkomstminskningen således skulle uppgå till i runt tal 825,000 kronor. Detta är en skäligen approximativ beräkning, såvitt jag förstår, men jag förmodar, att järnvägsstyrelsen räknat så, att den befinner sig på den säkra sidan.

Det är således för staten en klar förlust på dess järnvägars konto av 825,000 kronor, om man utgår från det trafiktal, som för närvarande anses böra vara bestämmande. 1909 års beräkningar utgingo från 1908 års trafiktal. Det är således icke någon kalkyl för framtiden, man nu måste lita till. Man har anledning att räkna med, att, för så vitt statens järnvägstrafik ökas, även denna trafikförlust kommer att stiga. — Vad har man att ställa på den andra sidan? Först den direkta inkomsten av den nya järnvägstrafiken. Därom lämna den kungl. propositionen och utskottets utlåtande den upplysning, att man bör kunna räkna med en nettoinkomst av 1,013,000 kronor för ostkustbanan. Detta finnes angivet överst å sid. 7 i utskottets belänkande. Utgångspunkten är en bruttoinkomst av 2,894,000 kronor. Nettoinkomsten blir som sagt 1,013,000 kronor. Därvid är emellertid att erinra, att, såsom järnvägs-

*Om låne-
understöd åt
Östkustbanans
aktiebolag.
(Forts.)*

styrelsen i sitt utlåtande i fråga om den beräknade inkomsten uttryckligen säger, denna bruttointkomst ej är att förvänta vid trafiktidens början, men att enligt styrelsens mening förutsättningar finnas för, att i mån av trafikens utveckling ett dylikt trafikresultat skall kunna uppnås. Med dessa restriktioner hava de i järnvägsstyrelsens beräkningar framförda siffrorna fått lov att lämnas.

Alltså en given förlust för statsbanan redan under nuvarande förhållanden genom banans tillkomst av 825,000 kronor och en åtminstone så småningom påräknelig vinst av östkustbaneföretaget på 1,013,000 kronor. Skillnaden, 190,000 kronor i runt tal, är behållningen för landet, om man ser på, vad själva järnvägstrafiken direkt skall avkasta — ett förhållande, som synes mig i och för sig skäligen anmärkningsvärt i dessa tider, då man med fog klagat över en viss alltför ofta framträdande brist i system vid våra enskilda järnvägars anordnande. Det är emellertid från synpunkten av, huru statens järnvägstrafik skulle te sig å de områden, som skulle komma att beröras av det nya järnbaneförslaget, som jag har mina största betänkligheter.

Jag skall se bort från det förhållandet, som att det här ifrågasättes, att staten skall direkt bidra. Det heter visserligen, att man borde kunna räkna med, att staten kan vara trygg för förräntningen och amorteringen av dess lån, men däremot tillåter jag mig endast att ställa den lämnade upplysningen, att de enskilda penningverk, vilka avses komma att lämna lån mot första inteckning, bestämt avvisat varje tanke att avstå något av den ifrågasatta säkerheten åt staten. Den enskilde långgivaren räknar icke med en tryggande säkerhet för beloppet, men när Riksdagen lämnar sitt lån, anser den säkerheten sannolik. Ja, det kan man naturligtvis göra, om man icke lägger så synnerligen stor vikt vid det, men då må det sägas klart, att här icke är fråga om lån i egentlig mening, utan om subvention. Denna skall lämnas för att möjliggöra en konkurrens med statsbanorna i en omfattning, som jag redan berört. Den skall icke lämnas för att hjälpa vissa trakter till järnvägsförbindelser, utan för att förkorta förbindelsen mellan vissa orter och mellan dessa orter och huvudstaden.

Man säger uttryckligen ifrån, att det här egentligen gäller persontrafikintresset, och man kan icke säga, att det väsentligen gäller godstrafiken, därför att detta skulle strida alltför uppenbart mot det system, efter vilket statsmakterna hittills sökt ordna fraktrafiken från Norrland till det övriga Sverige. Jag behöver i detta avseende endast erinra om tillkomsten av linjen Krylbo-Örebro, som avsågs väsentligen för att förkorta fraktrafiken genom landet till och från Norrland, icke såsom ett speciellt stockholmsintresse — vilket detta i

själva verket bleve — utan för att tillgodose landet i dess helhet och trafiken järnvägsledes från norra Sverige. Här är ju ej fråga om att inpassa en fraktrafik, som avser något annat än Stockholm och dess närmaste område, detta områdes förbindelse med särskilt nedre Botten, och man bortser från huru trafikförhållandena i övrigt ordnas. Vilken som helst som ser på de siffror, som angiva längdavstånden, inser, att trafiken, i vad den avser frakter från nedre Botten, skall dragas från stambanan. Nu heter det också, att denna trafikled skall i fråga om persontrafiken gagna Norrland över huvud taget. För att den skall kunna göra detta, om man syftar längre upp än till Härnösand, lär den första förutsättningen och konsekvensen vara den, att statsverket till de 3 miljonerna lägger vad som belöper sig för inlösen av linjen Härnösand-Sollefteå. Kostnaden härför känner jag icke, men denna linje är något öfver 10 mil lång. — Vill man sedan handla med konsekvens, lär det bliva nödvändigt för statsmakterna att i långt högre grad än här handräcka trakter, om vilka icke med fog kan sägas, såsom det sagts med rätta om Sundsvalls- och Härnösandsorterna, att de äro de ekonomiskt mest välställda i Norrland. Vi komma sedan till trakter, som äro relativt sämre ställda och vilkas handräckande alltså är långt mera betungande från statsmakternas sida, hela övre Norrlands kustland. Med samma skäl kan man där fordra, att staten skall se till, att det blir en genare trafik från de relativt folkrikaste trakterna, och att dessa få förmånen av järnvägsförbindelser inom sin rayon. Alltså en synpunkt diametralt motsatt den, som varit bestämmande för stambanans framdragande genom hela Norrland!

Vill man tala om strategiska hänsyn, tror jag, att man icke kan känna sig trygg med ostkustbanelinjen, eller att man icke utan högst avsevärda kostnader kan låta det bliva en dylik förbindelseled till Norrland från mellersta Sverige.

Skall nu staten giva de nödiga medlen? Jag ser bort från, att, om de enskilda intressena mäktat åstadkomma en trafikled sådan som ostkustbanan, staten icke skall sätta sig däremot. Jag har blott velat yltra mig om, huruvida staten skall underhjälpa och göra det eljest omöjliga möjligt för att få denna järnväg till stånd.

Huru skulle ostkustbanan verka på persontrafiken från den ifrågavarande delen av Norrland — om jag ser bort från området norr om Långsele, vilket komme att lämnas oberört av denna nya linje, såvitt icke linjen Härnösand—Sollefteå inlöses? Jo, så, mine herrar, att hela denna del av vårt land komme att i persontrafiksavseende bliva lidande. Man behöver icke tränga djupt in i förhållandena för att finna, att det icke är avståndens längd, som spelar huvudrollen vid

*Om länc-
understöd åt
Ostkustbanans
aktiebolag.
(Forts.)*

bedömande av, huruvida en trafikled tillfredsställande tillgoser persontrafiken, utan att det är storleken av persontrafiken, som bestämmer, huru många snabbgående och bekväma tåg man på ett ekonomiskt tillfredsställande sätt kan framföra på en linje. Så ser man det överallt vid dessa underbart systemlösa järnvägslinjer, som tillkomma på enskilt initiativ. Här delas ofta den relativt lilla svenska persontrafiken på så många linjer, att det egentligen icke står kvar möjlighet att sköta den på ett ekonomiskt tillfredsställande sätt för någon, vilket eljest skulle låta sig göras. Det är detta, som komme att bliva den givna följden av ostkustbanelinjen, även för statsbanan, såvitt denna närmelsevis kommer att giva vad utskottet liksom Kungl. Maj:t lovat, att den skall giva. Det är klart för var och en som har någon erfarenhet om mellersta och södra Sveriges stambanepersontrafik, att den norrländska persontrafiken icke uthärdar någon jämförelse med den förra, och det begära vi icke heller. Men vi begära att kunna få hoppas på bättre förhållanden allt efter som trafiken utvecklar sig och att det sålunda en gång skall bli möjligt att tillgodose högre krav. Nu har man sagt, att kuststäderna och trakterna söder därom lämna den avsevärt största kontingenten till den persontrafik, som betalar de norrländska snabbtågen. Om man lager bort denna, kommer den väsentligaste förutsättningen för att hålla uppe och utveckla en persontrafik, som kan anses något så när motsvara vad man i landet i stort sett redan har blivit van vid, att falla bort. Det har sagts från håll, som jag för min del anser vara synnerligen auktoritativt, att det är icke möjligt med de ekonomiska kalkyler, som här ligga före i avseende å ostkustbanan, att denna järnväg skall kunna insätta nattågstrafik på sin linje. Det vore av utomordentligt stort intresse, om till äventyrs en upplysning härom kunde lämnas. Kan det ej låta sig göra, kräver, såsom var man förstår, en omläggning till möjliggörande av nattågstrafik betydande kostnader, och från vilket håll medel härtill skola tagas därom upplysa icke handlingarna. Man kan i viss mån sluta sig därtill med ledning av vunnen erfarenhet i avseende å banans ekonomiska förhållanden. Kan denna linje ej bära kostnaderna därför, då kommer trafiken för hela denna norrländska trakt att bliva i stort sett en illusion.

Om jag reser från Stockholm till Falun och ej vill offra min dag, får jag ligga över vid en nattstation, en av de tre som erbjuder sig, och jag kommer hem kl. 10 på morgonen. Då är redan sollefteåbon hemma, och han for lika tidigt som jag från Stockholm. Till Östersund kommer man lika tidigt från Stockholm som man kommer till en långt sydligare plats, som icke har nattågsförbindelse. Vad blir följden, om icke nattåg finnas att tillgodose nedre Bottens kuststäders intressen i detta

avseende? Jo, att man till avsevärd del kommer att försöka (naturligtvis för staten med ekonomiska uppoffringar) att vidmakthålla nattåg i samma omfattning som för närvarande, och på det sättet har man då ställt till så, att östkustbanan tager grädden och statsverket får betala kostnaderna. Det blir den reella behållningen av det hela.

*Om länc-
understöd åt
Östkustbanans
aktiebolag.
(Forts.)*

Nu har jag sett saken från andra synpunkter än rent lokala och bekvämlighetssynpunkter, som är det enda bärande uti förslaget sådant jag förmår läsa det. Jag förstår mycket väl det livliga intresse, som Stockholms stad, enskilda järnvägar och kommuner hysa för den föreslagna banan. Icke heller vill jag underskatta det intresse, som kommit till synes vid teckningen, men jag ber att få erinra om, att stora delar av vårt land, om vilka man icke kan säga, att de höra till de mest bärkraftiga, ha själva fått skapa sina järnvägsförbindelser. Dessa trakter hava i stort sett fått så mycket de kunnat begära, de hava fått sina tvärbanor inlösta, utom linjen Härnösand-Sollefteå, och skall en fortsättning från statens sida göras på detta område inom närmaste tiden, ligger enligt mitt förmenande linjen klar att diagonaliter förbinda nedre Botten med statsbanesystemet och därmed med landet i dess helhet. Den raka linjen går icke genom Gävle, om icke med Sverige menas Stockholm och man vill komma i förbindelse med den europeiska trafiken, därvid man särskilt har att räkna med den som kan krävas för export av förädlade trävaror. Sådana trävaror gå redan t. o. m. från Jämtland järnvägsledes, men icke blott till Stockholm utan ned till Danmark och Tyskland om ock även på andra vägar från nedre Botten. Jag förstår av en för denna fråga varmt intresserad ledamöts av kammaren leende, att han pekar på diagonalen åt Falun och Göteborg. Men jag får säga att för oss falubor liksom Dalarne över huvud taget är detta en ganska likgiltig fråga, vi taga oss fram till Göteborg över Ludvika, och linjen från Falun till Kilafors lärer väl en gång bliva ett statsintresse, när staten får ögonen öppna för att nedra Botten skall förenas även med Västerhavet. Det är en naturlig linje, som man aldrig kan komma ifrån, huru mycket än lokalintressena streja emot.

Jag kan icke underlåta att avstyrka bifall till utskottets betänkande, vars väsentligaste brister redan av riksgäldsfullmäktige berörts och vars konsekvenser kräva kostnader, som äro omöjliga att överskåda och vilka man sannerligen icke kommer ifrån, därför att departementschefen förklarar, att han icke vill att detta beslut skall bliva prejudicerande för framtiden — framtiden kommer att råda däröver, icke vi.

Greve Wachtmeister, Fredrik: Det är ju alldeles naturligt, att statsutskottet, när det gick att behandla denna

*Om låne-
understöd åt
Ostkustbanans
aktiebolag.*

Forts.)

fråga, hyste ganska stora betänkligheter, innan det beslöt sig för att giva sitt bifall till densamma tillkänna. Men det har varit omständigheter som gjort, att vi ansett oss tvungna att låta dessa betänkligheter falla. Jag ber då först att få peka på den ofantligt stora offervillighet, som givit sig tillkänna inom de kommuner, som beröras av denna bana, och vidare att alla myndigheter, som blivit hörda i frågan, givit sin kraftiga tillstyrkan till densamma. Naturligtvis har järnvägsstyrelsen uttalat även sina betänkligheter, men, märkvärdigt nog förövrigt, har styrelsen låtit sina betänkligheter falla för de större synpunkter, som den anlagt i frågan.

Den föregående talaren har med mycken styrka pekat på de stora förluster, som statsbanan årligen skulle få vidkännas genom att denna ostkustbana komme till, och däri ligger just den stora faran, orsaken till de stora betänkligheter som man hyst. Men han glömde, när han talade om dessa betänkligheter, att tala om vad man i allt fall kan vinna med en sådan bana. Först och främst talade han icke alls om att järnvägsstyrelsen påpekat, att visserligen kommer denna bana att förorsaka statsbanan årliga förluster, men den kommer också att skaffa statsbanan inkomster. Vidare talade han icke om att det är mycket stora och rika trakter av Norrland, som denna järnväg kommer att gå igenom, och han bagatelliserade frågan om att denna bana kommer att få betydliga frakter och därigenom tillfredsställa dessa traktors behov. Han tänkte icke på att de stora kommuner, som ligga utefter kusten i Norrland, skaffa sig sina behov under seglationstiden och ligga sedan med sina varor magasinerade under vintern för att med dem tillgodose trakten omkring. Men det är antagligt, att det kommer att bliva något helt annat, när denna bana kommer till, vilken möjliggör för dessa trakter att lättare skaffa sig sina behov även under vintrarne.

Det som den ärade talaren yttrade i början av sitt anförande var ett påpekande av skillnaden emellan situationen nu och 1909, och han fann att denna situation skulle vara sämre nu än då, vartill han kommit genom ett beräkningssätt, som jag icke kan finna annat än ganska besynnerligt. Han sade, att *då* föreslogo enskilda motionärer Riksdagen att lämna ett statslån på 14 miljoner. Nu vore det meningen, att vi skulle lämna ett statslån visserligen på endast tre miljoner, men detta skulle komma efter de tretton miljonerna. Nu beräknar han, att 13 miljoner skulle vara säkra, men de tre av oss beviljade skulle vara alldeles osäkra. Och vidare sade han, att han hade klart för sig att man försökte skaffa sig säkerhet uti första inteckningen för dessa tre miljoner, men det har icke lyckats, därför att de enskilda bankinstitut, som garantera 13 miljoner, vilja ej lämna staten samma rätt. Ja,

men det är väl alldeles klart att bankerna, vilka tagit denna risk på sig, vilja vara ensamma om den första in-teckningen. När bankerna, som väl få antagas hava räknat ganska noga, ansett sig kunna vara säkra för att få sin ränta på de 13 miljonerna, är det ganska antagligt, att staten har en rätt god säkerhet för sina 3 miljoner, som komma strax efter. Vidare ser jag en säkerhet däruti, att denna bana kommer att byggas under kontroll, visserligen av staten men även under kontroll av dessa bankinstitut, vilka nog komma att se till att banan bliver byggd så billigt som möjligt, och jag är övertygad om att de enskilda intressen, som således kommit med i denna bana, kommer att för banans framtid och dess billiga och ändamålsenliga byggnad bliva till ganska stor nytta.

Jag kan således ej se den ekonomiska sidan av frågan så svart som han. Och jag får säga, att det är med mycket lättare hjärta som jag voterar för att lämna detta lån på 3 miljoner kronor under de villkor, som här förutsatts, än jag skulle vilja vara med om att lämna 14 miljoner med första in-teckning.

Än en sak ber jag få säga, nämligen att jag anser det mycket troligt, att man kan få denna bana byggd billigare på detta sätt, än ifall den skulle byggas som statsbana från början.

Nu sade den ärade talaren, att riksgäldskontorets betänkligheter äro dock det allra värsta härvidlag. Det får jag säga att jag icke heller förstår, ty när man betänker, att man ej behöver komma fram med några penningar förrän år 1916, då en del av banan är byggd, och den sista hälften först 1920, tycker jag ej, att det här är fråga om så stora summor, och då det icke är fråga om den närmaste framtiden, behöver man ej heller ur storfinansiell synpunkt ha så stora betänkligheter.

Den siste ärade talaren framhöll vidare, att ifall man går med på det här förslaget, har man gjort början till utgifter, som man omöjligt kan överskåda, vart de kunna bära hän. Det förstår jag heller ej. Jag tycker, att med de beräkningar, som här gjorts — talaren tycktes visserligen ej tro så mycket på dem — har man all anledning antaga, att banan kan byggas för denna summa, och man får lov att komma ihåg också, att förrän staten skall behöva inträda, skall hela aktiekapitalet på 10 miljoner kronor vara förbrukat. Den ärade talaren har vidare pekat på, att här ej är fråga om att skaffa dessa trakter järnväg utan att förkorta vägen till rikets huvudstad. Ja, det kan ju så vara, om man jämför dessa trakter med dem, som beröras av inlandsbanan, de som ej alls ha några kommunikationer. Men nog kan man säga, att det här gäller att skaffa en järnvägs-kommunikation, om man ser på kartan, ty kommunikationerna äro verkligen så dåliga

*Om låne-
understöd åt
Ostkustbanans
aktiebolag.*
(Forts.)

*Om läne-
understöd åt
Östkustbanans
aktiebolag.*
(Forts.)

mellan Härnösand och Sundsvall, att man knappt kan kalla dem för järnvägskommunikationer. Vidare talade han om, att i allmänhet, när man skaffat järnvägar till trakter jämförliga med dessa, har man fått skaffa dem med enskildas penningar och med statslån till endast halva kostnaden. Ja, det kan hända i södra delarna av landet, men den ärade talaren vet dock, att i Norrland har staten hittills fått bygga allt på egen bekostnad.

Jag kunde icke heller följa hans resonemang, när han sade, att det skulle vara alldeles nödvändigt att gå ifrån Härnösand till Stockholm, att man ej skulle kunna länka sig trafiken därifrån gå över Krylboanan, ty jag tror, att man mycket väl kan begagna den banan, om man vill komma till Göteborg, och jag finner det mycket naturligt att begagna den från Härnösand eller Söderhamn och, när man kommer till Kilafors, gå rakt till Krylbo och ut. Han sade ju, att han *ej* ville tala för Kilaforsbanan, men den ärade talaren är nog *ej* okunnig om, att när denna bana kritiserades av ämbetsverken, framhölls bestämt, att den banan ej skapar bättre förbindelser med västkusten än östkustbanan. Den sista banan drar ju därtill trafik till statsbanan, varemot den omtalade Kilaforsbanan skulle draga samma trafik till bergslagsbanan.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr statsrådet Schotte: Herr talman! Efter det bemötande, statsutskottets ärade ordförande lämnat den förste ärade talaren, torde det kanske vara onödigt, att jag här tar till orda. Men jag skulle dock, dels med hänsyn till vad talaren å Dalabänken anfört och dels i anledning av frågans vikt, vilja yttra några ord om, huru jag närmast sett på denna fråga. Jag vill emellertid först upptaga till bemötande ett par särskilda inkast, som den förste ärade talaren gjort.

Han ansåg såsom en nödvändig konsekvens, att Härnösand—Sollefteåbanans förvärv av staten skulle följa på östkustbanans tillkomst. Ja, det är ju möjligt, att ett dylikt förvärv i framtiden kommer att äga rum, det beror på Norrlandstrafikens i allmänhet utveckling, men detta sammanhänger ej med denna fråga. Villkoren för Härnösands—Sollefteåbanans förvärvande äro fastställda i den koncession, som meddelats å denna bana, och givetvis blir det, när trafikförhållandena så påfordra och om i sammanhang med att staten blir ägare till östkustbanan så befinnes lämpligt, att överväga, om staten också bör förvärva Härnösand—Sollefteåbanan. Detta blir då en utvecklingslinje i denna trafik på nedre Norrland medelst två stambanor, som bakom denna proposition kan i framtiden skyntas.

De strategiska synpunkter, som ju alltid åberopats i dylika

frågor, torde kunna lämnas å sido. Det är alldeles klart, att så länge det var fråga om en enda stambanas framdragande i Norrland, man var angelägen, att den ej skulle läggas för nära kusten — detta skäl må i och för sig vara bärande eller icke, därom vill jag ej yttra mig. Men nu är det så, att vi ha en statsbana, kraftig åtminstone i dess nedre del, som går i själva hjärtat av Norrland, och under sådana förhållanden är det, som generalstabschefen också intygat, ingen risk att jämväl en kustbana varder anlagd. Ju flera banor i Norrland, ju flera möjligheter ha vi att snabbt kunna skicka trupper till de norra delarna av landet. Visserligen sammanfalla dessa trafikleder på en punkt, från vilken man blott har en enda linje, den som för närvarande finnes, men just åtskilliga trakter i nedre Norrland ha den belägenhet och betydelse, att det är av särskild vikt att där kunna samla trupper. Det är ju också så, att varje ny banas tillkomst, helst när det är fråga om företag av denna storlek, medför en ökning i rullande materiel, vilket kanske är viktigast ur militär synpunkt beträffande denna bana.

*Om låne-
understöd åt
Ostkustbanans
aktiebolag.
(Forts.)*

Jag tror ej, att man behöver befara, att ostkustbanan skall medföra den försämring av tågturerna på övre Norrland, som den förste ärade talaren befarat. Ostkustbanan verkar ju i trafikhänseende huvudsakligen på mellersta och södra delarna av Norrland, däremot ej på de övre delarna. Och det kommer sannolikt åtminstone att taga en avsevärd tid, innan något behov av natt-tåg på ostkustbanan föreligger och kan genomföras. Jag tror att även efter denna banas tillkomst man kan räkna med samma snabba förbindelse mellan Stockholm och övre Norrland, som nu genom nattsnulltågen existerar. Jag har icke förnummil, att del är järnvägsstyrelsens avsikt att häri åstadkomma någon försämring, huru beslutet i ostkustbanefrågan än utfaller.

Nu säges det, att man ej bör genom statslån under nu föreslagna villkor särskilt gynna detta företag; stora delar av landet i övrigt har fått bekosta sina banor själva och endast erhållit stöd genom anslag från den lånefond, som ställts till förfogande för enskilda järnvägar i landet och varifrån statslån allenast utgår, om halva kapitalet på annat sätt åstadkommits. Men anledningen till, att man här ej kunnat i aktie-teckning vinna hälften av kostnadsbeloppet för banan, är ju företagets stora omfattning. Det är mycket stora summor, som i alla fall kunnat uppbringas i aktieteckning, och det skulle åtgå 8—10 år ytterligare, som det inbetalade aktiekapitalet skulle stå inne hos bolaget, för att detta skulle växa så högt, att det bleve halva aktiekapitalet, som tillskjutits av vederbörande intressenter. Men ett dylikt innestående och uppskjutande skulle betyda omöjliggörandet av ostkustbanan för

*Om låne-
understöd åt
Ostkustbanans
aktiebolag.*
(Forts.)

säkert lång framtid. Kommunerna torde redan funnit, att dessa inbetalda medel tillräckligt länge stått inne, utan att man fått valuta för dem. Om det ej nu går att bringa ostkustbanan till stånd, kommer säkerligen bolaget att upplösas, medlen att återbetalas till aktietecknarna och hela företaget att stå i vida fältet.

Det torde ej vara lämpligt, att, vid företag av så stor omfattning, staten engagerar sig i ett enda företag med hela det belopp, som behöver lånas. Den särskilda länefond, som riksdagen anvisar för enskilda järnvägar, är ju blott $7\frac{1}{2}$ miljoner åt gången, som beviljats för en femårsperiod. Det skulle således för ostkustbanan åtgå två hela perioders anslag, varunder alla andra projekterade järnvägar ej skulle få något understöd, och detta dock under förutsättning, att samma belopp avsattes per år som hittills. Jag tror, att en dylik väg är slängd.

Man säger nu också, att staten ej får första inteckning och därför icke heller full säkerhet för det föreslagna lånet. Ja, detta kan ju vara en omtvistad sak, på vilken varken den förste ärade talaren eller jag nu kan ge ett bestämt svar. Men enligt beräkningarna skulle statslånet i alla fall ligga inom $61\frac{1}{2}$ % av anläggningskostnaden. Med den beräknade trafikinkomsten skulle erhållas 6,3 % å en skuldsomma av 16 miljoner, således inberäknat statslånet. Och om det lån å 13 miljoner, som enskilda penninginstitutioner lämna, ej kommer att löpa med högre än 5 % ränta, borde det vara mycket goda sannolikheter för, att staten får full ränta på sitt låneunderstöd och tillräcklig säkerhet för sin försträckning. Om det sedermera visar sig, att staten ej har detta, och staten för skyddande av sin fordran får förvärva denna bana, så innebure detta förhållande dock icke någon risk. Till följd av banans natur, det sätt varpå den är bygd och den betydelse den har för viktiga områden av landet, kan man säkert med jämnmood bära, att ostkustbanan en gång blir statsbana. Det skulle rent av vara önskligt, att så bleve fallet, i den mån trafiken i Norrland bleve så stor, att den ej kunde bestridas med de järnvägsförbindelser därstädes, som nu äro i statens hand.

Det har även talats om den ökade skuldsättningen, ett kapitel som naturligtvis även jag medger vara särskilt ömtåligt. Det är nog så, att vi under närmast föregående år dragit synnerligen stora växlar på framtiden och gått alltför hastigt fram på skuldsättningens väg. Just därför har Kungl. Maj:t också varit särskilt angelägen att föreslå sådana villkor, att byggnadstiden för ostkustbanan bleve något framflyttad. Detta lån till ostkustbanan behöver ej utbetalas till vederbörande, förrän just de största utgifter, som staten redan iklätt sig eller

givit på hand för andra företag av enahanda natur i Norrland, äro bestridda. Det är sannolikt, att först åren 1916—1918, kanske till och med först år 1919 ifrågavarande medel behöva utbetalas, vadan de stora företag, som staten igångsatt med järnvägsanläggningar i Norrland, då i väsentlig mån blivit fullbordade. Det bör på den tiden icke heller möta svårighet att uppbringa dessa medel. Det har med Riksdagens välvilliga begivande skapats möjlighet i vidsträcktare mån än hittills att genom de i nordligaste Norrland befintliga gruvornas rikedomar utan utländsk skuldsättning tillgodse åtskilliga ändamål, till vilka sådana lånemedel förut anvisats.

*Om läne-
understöd åt
Ostkustbanans
aktiebolag.
(Forts.)*

Det har ock här invänts, att hela företaget kunde befaras draga avsevärda rörelsemedel ur landet genom att det lån till bolaget, som skulle förmedlas av de enskilda penningeinstitutionerna, skulle hämtas från utlandet. Jag vill då erinra om, att i alla fall de, som ha hand om denna bana, bolaget självt, dock vänt sig till inhemska låneförmedlare för detta lån; skulle det oaktat en del av medlen komma att tagas från utlandet, kan man dock ej därför säga, att stora medel dragas ur den allmänna marknaden. Det skapas ju dock genom denna järnväg nya värden, och det är ju verkligen ett produktivt företag, som här är fråga om. Det är inhemska arbetskraft, som därvid kommer till användning, det är i allt väsentligt inhemska varor, dessa broanläggningar och vagnparker m. m., som behöva anskaffas. Det är knappast mer än rälerna, som behöva köpas utifrån.

Nu är det naturligtvis betänkligt, detta som åberopats av den förste ärade talaren, eller att banans tillkomst kommer att medföra minskade inkomster för statens järnvägar i Norrland, som ju ändock ge så klen avkastning. Det har dock av den föregående talaren mycket riktigt påpekats, att denna minskning dock i viss mån motväges av inkomster, som genom järnvägen tillföras statsbanan och som ej frånräknats vid den i propositionen angivna förlusten för statsbanan. Denna förlust har Kungl. Maj:t emellertid ej ansett vara en alldeles avgörande invändning mot det föreslagna statslånet till ifrågavarande, sedan många år koncessionerade företag. Det gäller med denna järnvägsanläggning att skaffa kommunikationer åt en rik bygd, som har stora utvecklingsmöjligheter. Företaget berör en folkmängd på 215,000 innevanare och en landsända med en export på 127 miljoner kronor för endast trävaruprodukter, låt vara att järnvägen kanske ej får så stort gagn av just denna export. Taxeringsvärdet å fastigheter inom det område, genom vilket järnvägen löper, är 140,000,000 kronor; där är påförd en bevillningssumma av 38 miljoner kronor. När nu denna trakt genom egna ansträngningar åstadkommit mer än 38 % av det för järnvägen erforderliga kapitalet, synes

*Om låne-
understöd åt
Ostkustbanans
aktiebolag.
(Forts.)*

det mig, att staten också bör lämna något stöd åt företaget och särskilt att förväntade minskade inkomster för statsbanan ej böra utgöra ett ovillkorligt hinder gentemot ett företag, som ur allmän kommunikationssynpunkt har den betydelse som det ifrågavarande. Företaget är för våra förhållanden och såsom ett enskilt företag betraktat mycket stort, det har spånt ortens krafter till det yttersta; det är ett mycket betydelsefullt led i två läns utveckling och förkovran i allmänhet, som med ostkustbanans tillkomst skapas. Staten har, synes mig, all anledning att stödja detta företag, när det kan ske med en så relativt billig uppoffring, en relativt ofarlig kapitalplacering, som det här är fråga om. Järnvägens tillkomst skall bli en mäktig hävstång för nedre Norrlands ytterligare utveckling, och den kan i framtiden bli en viktig led i statens eget järnvägsnät.

Jag vågar därför hoppas, att kammaren skall biträda det av statsutskottet med ganska stor enstämmighet förordade förslaget, som Kungl. Maj:t här framlagt.

Herr Gezelius: Jag ber att få påkalla uppmärksamheten några ögonblick med anledning av ett par saker, som yttrats från statsrådsbänken. Då herr civilministern framhöll banans betydelse i strategiskt avseende, vill jag gärna ge honom erkänsla, för att han lagt även den synpunkten på saken. Men jag tillåter mig dock erinra, att Kungl. Maj:t här liksom utskottet har refererat generalstabschefens yttrande i frågan sålunda, att han funne skäl mot banans tillkomst ej i strategiskt avseende föreligga, och att den ej saknade betydelse. Det är ett utomordentligt fattigt vitsord åt banan i strategiskt avseende. Det synes även för lekmannen klart, att banans betydelse i strategiskt avseende inskränker sig till att under vissa förutsättningar kunna kasta fram trupper vid mobiliseringstillfällen fortare på den vägen, därför att den är kortare, än om man får lov att taga den relativt längre vägen via stambanan. Men det finnes ej någon möjlighet att räkna med att bevara denna bana som strategisk uppmarschlinje, om man ej till kostnaden för densamma lägger avsevärda belopp för dess skyddande genom försvarsanordningar. Från den synpunkten sett tror jag, att man mer tryggt kan lita till en kraftig statsbanelinje med eventuellt anordnat dubbelspår på densamma. Man kan därför från strategisk synpunkt även ekonomiskt försvara den uppfattning, jag här gjort gällande, helst en starkare vagnpark, såsom herr civilministern nämnde, är långt värdefullare än en kortare linje, än ett så relativt farligt vapen, som denna ostkustbana för oss i en framtid skulle kunna bli.

Herr departementschefen sade, om jag ej missförstod ho-

nom, att varken han eller jag kunde säga, om det lån, som ifrågasatts skola lämnas från statsverket, vore säkerställt för återbetalning. Ja, men är det så, då vågar jag hemställa, huruvida ej bevisningen bör åligga den, som lånar ut penningarna eller tillstyrker utlåningen. Det är min sak att framhålla, att detta ej är den säkerhet, som man har rätt att fordra, om det vore fråga om ett lån. Men här är det tydligen fråga om subvention.

Efter departementschefens upplysning, att med förslaget ej avsetts att göra något för fortsättningen av trafikleden norr om Härnösand för att tillgodogöra sig denna förkortade väg till Norrland, är det alldeles klart, att denna järnväg icke kommer att gagna persontrafiken för någon del av Norrland, som ligger högre upp än Långsele. Hela denna del, som är utomordentligt dyrbar i trafikavseende, kommer liksom den övriga delen av den norrländska persontrafiken att vara hänvisad till norrländska stambanan; såväl jämtlandslinjen som linjen nedanför Ånge kommer att lida, huru man än ordnar för framtiden, för såvitt man fäster avseende vid vad det kostar att underhålla trafiken. Om man anser sig kunna garantera, att det skall hållas lika många och lika goda tåg som nu — även om ostkustbanan från den norrländska statsbanan tar en trafikinkomst, som man, av skäl jag anfört, för en icke avlägsen framtid, då man hoppas, att den ekonomiska utvecklingen gått framåt, bör skatta till en miljon kronor årligen — kan man dock ej göra ens det, än mindre utveckla trafiken, utan att staten får vidkännas ytterligare kostnader. Vad betyder det för staten att lämna tre miljoner för en gång, även om dessa penningar förloras, mot att år från år denna för staten så ytterst dyrbara järnvägspolitik, som *ej* skall gagna ens Norrland, kommer att vålla en minskning i påräknade, redan förut dåliga inkomster av en miljon kronor om året! Det är ju en ränta. Kapitalisera den, herr minister, så ser Ni, huruvida jag har något fog för min erinran! Skall denna politik i fortsättningen konsekvent följas, skall Riksdagen helt frånse varje skymt av den synpunkten, att staten måste tänka på de många hundra miljoners *räntabilitet*, skall man bortse från detta, redan om det gäller, *ej* att skaffa nya järnvägsförbindelser till vanlottade, ekonomiskt svaga, men med rika utvecklingsmöjligheter utrustade trakter av vårt land, utan för att underhjälpa och förkorta trafiken, för att få en bekvämare linje och i största möjliga mån avknappa tiden för resorna för det ekonomiskt bäst situerade Norrland — vart bär det hän? Det bär därhän, att vi måste fränsäga oss allt ansvar för att det beslut, som nu Riksdagen går att fatta, får vara prejudicerande. Vi begå ett brott mot den princip, som vi erkänna nödvändig att följa, men vi tillåta icke att detta en gång återopas. Vi fritaga

*Om låne-
understöd åt
Ostkustbanans
aktiebolag.
(Forts.)*

*Om låne-
understöd åt
Ostkustbanans
aktiebolag.
(Forts.)*

oss dock icke därmed från skyldigheten att följa den linje, som vi nu första gången beträda.

Det är stora svårigheter att lösa statens uppgift, då det gäller att lämna en handräckning i vårt vidsträckta land åt kommunikationsbehov. Men går man absolut från alla principers väg, då vet jag ej, huru fortsättningen kommer att te sig. Att det blir dyrt förstår jag, att det blir orättvist känner jag. Under sådana förhållanden synes det mig vara skäl, att Riksdagen betänker sig än en gång, innan den vägen beträdes.

Det såges, att byggandet ej behöver börjas ännu, och därför ligger ej någon fara i dröjsmål. Även i betraktande härav finner jag anledning att yrka avslag å utskottets hemställan.

Herr Kvarnzelius: Jag önskar, att jag skulle kunna tala med samma entusiasm för det föreliggande förslaget som den siste talaren yttrade sig emot detsamma. Om hans entusiasm uteslutande dikteras av ömtanke för den statsfinansiella synpunkten, är det vackert och glädjande. Men det förefaller mig, som om även bakom hans yttrande funnes ett lokalt intresse. Det är så med järnvägsfrågor i allmänhet, att då kommer den lokala synpunkten till sin rätt. Detta är helt naturligt. Då jag begärt ordet, har jag gjort det i främsta rummet som representant för ett av de län, som har det största intresse av att denna bana kommer till stånd, nämligen Väster-norrlands län. Bara den omständigheten, att järnvägsresan mellan den största staden i Väster-norrlands län, Sundsvall, och residensstaden, Hernösand, vilka städer icke ligga längre från varandra än Stockholm från Uppsala, är lika lång som från Stockholm till Herrljunga, är tillräcklig för att belysa, vilka avstånd vi där ha att räkna med, och vilket behov som där föreligger av bättre kommunikationer. Det är också detta som gjort, att landstingen och länens olika kommuner visat så stort intresse för denna banas tillkomst. Befolkningen i dessa båda av banan berörda län hava givetvis stora förhoppningar fästade vid, att denna bana kommer till stånd. Det är stora anspråk som ställas på staten, då man begär, att staten skall avvika från de grunder, som hittills tillämpats vid beviljande av statslån för järnvägsbyggnader, men tar man i betraktande den offervillighet, som kommuner och landsting med flera visat, tror jag icke, att det kan sägas vara orimliga anspråk, som i detta fall ställas på staten.

Vi äro glada och tacksamma över, att Kungl. Maj:t med sådan välvilja upptagit ostkustbanebolagets framställning och att statsutskottet nästan enhälligt tillstyrk Kungl. Maj:ts proposition. Vi ha icke väntat, att ett så starkt motstånd, som debatten här givit vid handen, skulle förefinnas.

Jag tror, att den, som noggrant genomläst den kungl. propositionen och statsutskottets utlåtande, även om han måhända förut varit tveksam, likväl säkert skulle komma att rösta för det av utskottet förordade förslaget. Det är icke här fråga om — som en talare försökt göra det till — ett speciellt stockholmsintresse eller ett intresse, som närmast berör Uppsala—Margrethills järnvägsaktiebolag, utan det är de städers och i lika om icke i ännu högre grad de landskommuners intresse, vilka denna bana kommer att beröra.

Jag ber få fästa uppmärksamheten på, att denna järnväg kommer att gå genom de mest betydande sågverksdistrikten i landet, däriifrån det mesta av vår trävaruexport på utlandet äger rum. Det är icke utan betydelse, att dessa av industriarbetare rikt befolkade trakter kunna få bättre kommunikationsmöjligheter med kringliggande landskommuner. Det är ett utomordentligt stort behov för sågverksindustriens arbetare, att få livsförnödenheter, särskilt jordbruksprodukter, till billigaste möjliga pris. Den vara, som de producera, bestämmes icke utav konjunkturerna inom landet, utan beror av priserna på världsmarknaden; det går icke för dessa arbetare att med samma framgång som deras kamrater inom andra yrken pressa upp arbetslönerna, utan detta regleras av läget på världsmarknaden. Därför är det av utomordentligt stor betydelse för denna befolkning att kunna få livsförnödenheter till möjligast billiga pris, och därför är det nödvändigt, att de ha kommunikationsleder, som sätta dem i förbindelse med så vidsträckta områden av landsbygden som möjligt. Och denna järnväg kommer i det fallet att få en mycket stor betydelse.

Därför är det också sågverksindustriarbetarne där uppe, som i främsta rummet inom kommunerna arbetat för, att kommunerna skulle teckna största möjliga belopp för att det nödiga aktiekapitalet måtte kunna erhållas. Man kan säga, att dessa kommuner som beröras av banan mobiliserat sina ekonomiska resurser till det yttersta. Det är icke tänkbart, att de kunna åstadkomma något utöver vad som gjorts. Jag fäster uppmärksamheten på, att Västernorrlands läns landsting har tecknat 700,000 kronor, Gävleborgs läns landsting 300,000 kronor, de städer som beröras av banan tillhoppa 1,750,000 kronor och en del landskommuner över 100,000 kronor vardera. Dessa teckningar ha gjorts och de tecknade beloppen inbetalts för flera år sedan. Vederbörande aktietecknare hava funnit sig i, att detta kapital legat för dem räntelöst utan att banan kommit till stånd i förhoppning och förväntan att företaget likväl slutligen skall realiseras. Om nu Riksdagen icke vid detta tillfälle räcker den hjälpsande hand, som länen och kommunerna måste få, för att järnvägsföretaget skall kunna realiseras, uppskjutes företaget på en oviss framtid. Ett be-

*Om låne-
understöd åt
Ostkustbanans
aktiebolag
(Forts.)*

*Om låne-
understöd åt
Ostkustbanans
aktiebolag.*
(Forts.)

svikenhetens missmod griper befolkningen, och måhända äro många av kommunerna icke benägna för att längre låta det fortgå som hittills utan yrka på bolagets upplösning. De oerhörda ansträngningar, som de behjärtade personer, vilka stått i spetsen för företaget, utvecklade för att få aktieteckning i så stor utsträckning som möjligt, äro förspillda och till ingen nytta. Det kommer då säkert att dröja många år, innan återigen kan presteras ett aktiekapital på 10 miljoner kronor, vilket tecknats av kommuner och landsling, utan förhoppning om någon stor utdelning, blott för att få bättre kommunikationer.

Jag ber att få rikta en vördsam hemställan till denna kammare att nu giva det ytterligare tillskott, som erfordras från Riksdagens sida för att denna befolknings förhoppningar på ostkustbanans tillkomst må bliva realiserade. Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Herr Berglund, Fredrik: Den uppfattningen har gjorts gällande, att även statens järnvägar äro en affär, som bör giva skälig vinst. Det kan då vara skäl, när vi äro inne på denna fråga, som kommer att förorsaka staten så oerhörda utgifter, att göra oss underrättade om huru härmed förhåller sig. Jag går då till 1911 års statistik. Därav framgår att kapitalvärdet av statens järnvägar vid 1911 års slut uppgick till 587,212,199 kronor. Tages endast byggnadskostnad, rullande materiel och inventarier i betraktande, så uppgår värdet av statens järnvägar vid 1911 års slut till 536,438,235 kronor 30 öre. Frågar jag nu, huru stor avkastning staten har, så ser jag här att driftöverskottet år 1911 var i runt tal 18,000,000 kronor, men av detta driftöverskott gick en del till byggnader och anläggningar, rullande materiel och inventarier. Det som inlevererades till statskontoret uppgick till endast 13,000,000 kronor. Om blott $\frac{1}{2}$ miljard beräknas nedlagd i statens banor, så skulle 4 % ränta därpå utgöra 20,000,000 kronor.

En ärad talare framhöll för icke länge sedan, att det var nödvändigt att begränsa vår upplåning. Han framhöll, att våra lån i utlandet belöpa sig på $1\frac{1}{2}$ miljard kronor, 4 % ränta därpå är 60 miljoner kronor. Enbart för statens räkning har under de senaste åren upplånats 600 miljoner kronor. Jag undrar om man icke med dessa ekonomiska förhållanden som bakgrund blir betänksam, när det gäller att lämna detta lån.

Jag skall icke ingå på frågan om nyttan och behovet av denna järnväg för de orter den berör, ty det är oomtvistat. Saken ställer sig helt annorlunda för mig. Skall jag för att tillgodose enskilda intressen bortse från statens intresse i detta fall? När man uppmärksamt genomläser de kalkyler, varpå utskottets uttalande är grundat, får man se märkvärdiga saker.

*Om låne-
understöd åt
Ostkustbanans
aktiebolag.
(Forts.)*

Under många år ha vissa delar av norra stambanan icke givit någon som helst avkastning, beräknad i % av byggnadskostnaden; andra delar därav såsom linjen från Bräcke till Boden ge elt minus av 1,86 %. Byggnadskostnaden för ostkustbanan beräknas till 26 miljoner kronor. Av detta kapital skola enskilda banker tillsätta 13 miljoner, man begär nu 3 miljoner av staten, enskilda och kommuner hava tecknat 10 miljoner kronor. Jag skall icke yttra mig om byggnadskostnaderna. I detta fall torde man få lita på de myndigheter, som yttrat sig, ehuru de varit obestämde i sina uttalanden, om det skall stoppa med dessa 26 miljoner kronor eller icke. Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen säger, att den har förhoppning om att icke några extra tillägg skola erfordras. Häri instämmer järnvägsstyrelsen, men när man kommer till frågan om inkomsterna, så skilja sig dessa myndigheter. År 1909 ansåg järnvägsstyrelsen, att 68 % behövdes för driften. Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen säger år 1913, att denna driftkostnad bör sättas till minst 70 à 75 %. Man förstår huru oerhört detta inverkar på nettovkastningen. Med järnvägsstyrelsens beräkning av driftkostnaderna skulle företaget giva en nettoinkomst av 1,013,000 kronor. Jag undrar, om detta är riktigt, ty väg- och vattenbyggnadsstyrelsen säger, att man borde kunna antaga, att under de första årtiondena nettoinkomsten blott skall kunna uppgå till 800,000 kronor. Detta skulle ge 5 % ränta på lånesumman, 16 miljoner kronor. Enligt järnvägsstyrelsens kalkyl skulle nettoinkomsten uppgå till 6,3 % å lånesumman. Man vill därmed visa, att staten är garderad för sitt lån och skulle erhålla ränta på dessa 3 miljoner kronor. Jag betvivlar icke den saken. Men herr Gezelius har redan påvisat den oerhörda förlust för staten, som skulle uppstå, även om staten icke förlorar någon ränta, uti den till 825,000 kronor årligen uppgående minskade inkomst av statsbanan. Man blir då ytterst betänksam, och då jag i detta fall måste se på statens intressen, så yrkar jag bifall till reservationen.

Greve Hamilton, Hugo: Då jag tar till orda i denna fråga, glömmer jag icke, att mina ord icke kunna väga så tungt. Det kan nämligen icke bestridas, att jag är i ganska hög grad part i saken. Av de snart fjorton år, som arbetet för att åstadkomma ostkustbanan pågått, har jag under 13 år deltagit i detta arbete. Vi ha därunder haft många och stora svårigheter att bekämpa, och det är ju icke underligt, när man skall genomdriva ett så stort företag. Men bland de största och, om jag så får uttrycka mig, förargligaste svårigheterna har varit det intensiva och målmedvetna motarbetande som mött oss från visst håll, där några intelligenta och kraftiga män sökt få till stånd en bana i annan riktning än den vi planerat.

*Om låne-
understöd åt
Ostkustbanans
aktiebolag.*
(Forts.)

Det var denna strävan, som fick sitt uttryck i den förste ärade talarens anförande. Visserligen lät han denna gång bara i förbigående framskymta denna tanke på diagonallinjen, där banan skulle gå, men jag har i friskt minne det anförande, som han höll år 1909, i vilket han — då var det ännu icke tal om kostnadsberäkningarna — talade om, huruledes inbyggarna vid Bottenhavets kuster behöva icke förbättrade och snabbare förbindelser mellan de norrländska orterna sins emellan och mellan dessa och Stockholm, utan bättre förbindelser västerut över Falun till Västerhavet. Och det har man under 13 års tid oavbrutet sagt och predikat i Falun. Men det är för besynnerligt, att invånarne i Gävleborgs och Västernorrlands län icke tro vad man säger i Falun. De inbilla sig, att de kunna bättre än Faluborna bedöma sitt eget kommunikationsintresse. Och jag hemställer, om icke även denna kammare håller före, att invånarne i Gävleborgs och Västernorrlands län bäst själva bedöma vilka kommunikationer de behöva. Och vad de ansett sig behöva synes av de kolossala ansträngningar de gjort för att få fram banan. Han kände nog lilet grand svagheten i sin position och förklarade därför, att för honom varit och vore den frågan om en annan förbindelse fullkomligt likgiltig. Jag, som minnes ostkustbanans historia sedan 13 år tillbaka och vad som förekommit vid en diskussion å stadsfullmäktige i Falun för icke länge sedan, har svårt att förklara denna plötsligt påkomna likgiltighet. Jag tror att det intresset fortfarande är ganska stort.

Med hänsyn till den ställning, jag har till frågan, dristar jag mig icke att göra något annat än att med några få ord för kammaren framhålla, varför vi trots de många betänkligheter, som kunna anföras mot vad som begärts, likväl vågat hoppas, att Riksdagen liksom Kungl. Maj:t hjälper oss. Jag behöver icke tala om banans stora betydelse för den landsända, som den genomlöper. Men vi förstå väl, att man skall hysa betänkligheter mot att understödja banan på ett sätt, som innebär en avvikelse från de principer, som Riksdagen och Kungl. Maj:t hittills följt med avseende på låneunderstöd åt järnvägsföretag. Vi förstå mycket väl, att dessa betänkligheter skola göra sig särskilt starkt gällande i en tid, då statens skuldsättning väckt betänkligheter. Men vi ha verkligen föreställt oss, att man här skulle finna förmildrande omständigheter. För det första är, om man tar hänsyn till banans längd och kostnaden, vad man begär icke tillnärmelsevis vad man annars, om banan vore uppdelad i småbitar, kunnat begära i låneunderstöd. För det andra ha vi icke begärt att få dessa medel genast. Vi ha sagt, att det kan dröja många år framåt innan vi behöva dem. Och det kan ej heller bestriidas, att utom dessa 3 miljoner, som det nu är fråga om,

skola 23 miljoner genom vårt arbete komma den svenska industrien och de svenska arbetarne tillgodo. Ty såsom herr statsrådet sade, är det ytterst litet av dessa penningar, som går till utlandet, eftersom penningarna placeras i ett inhemskt företag, som man måste beteckna som bärande.

Vi ha trott att dessa betänkligheter icke skulle vara oövervinnliga, om vi också förstått, att de skulle framkomma. Men däremot vill jag bekänna, att jag för min del icke tänkt, att man skulle lägga så stor vikt vid den betänkligheten, som för den förste och den siste talaren var den mest betydande, nämligen banans inflytande på statsbanans inkomster. Vi ha nämligen föreställt oss, att den frågan egentligen blivit avgjord i och med att banan fått koncession. Nu ha herrar Gezelius och Berglund sagt: nej, det var bara avgjort från Kungl. Maj:ts sida, här är tillfälle för Riksdagen att visa, att Kungl. Maj:t icke får giva koncession på banor, som kunna konkurrera med statens banor. Men så har icke Sveriges regering hittills resonerat, utan regeringen har med Riksdagens tysta gillande förfarit på helt annat sätt och ansett, att det som skall tagas i betraktande är icke om statens järnvägars inkomster minskas, utan om banan har betydelse för landets utveckling. Från den synpunkten ha vi sett saken och vi ha icke trott att därmed skett en avvikelse från de principer, som alltid tillämpats i den svenska järnvägspolitiken.

Jag tillåter mig bara ytterligare framhålla, att vi ha ännu ett skäl, på grund varav vi vågat hoppas, att denna kammare skall bifalla Kungl. Maj:ts förslag. Det är ju här fråga om ett järnvägsföretag av eminent betydelse. Då är det helt naturligt, att staten skall taga i betraktande den eventualiteten, att staten en gång vill övertaga banan. Då är staten i sin goda rätt att säga: Skall banan koncessioneras, skall den byggas på sådant sätt, att staten kan övertaga den utan alltför stora kostnader. Man har därför också pålagt oss strängare bestämmelser än i allmänhet brukar ske just med hänsyn till att denna bana betraktas som en blivande statsbana och en sådan av prima beskaffenhet. Men därigenom ha kostnaderna ganska väsentligt ökats, och det så mycket, att det belopp vi begära få låna av staten motsvarar i väsentlig del just denna ökade kostnad. Vi resonera med andra ord som så, att vår svårighet att få fram banan just i väsentlig mån beror därpå, att staten i sitt intresse pålagt oss så stränga bestämmelser. Skulle vi icke då kunna hoppas, att staten skulle vilja hjälpa oss litet för att förverkliga banan? Det är väl ett skäl, som man kan tänka på.

Jag skall icke inlåta mig på att bemöta alla de siffror, som här framförts. Det är lätt att röra sig med sådana siffror och svårt att kritisera dem. Jag har anfört vad jag

*Om låne-
understöd åt
Ostkustbanans
aktiebolag.*

(Forts.)

*Om låne-
understöd åt
Ostkustbanans
aktiebolag.*
(Forts.)

sagt för att framhålla de synpunkter, som drivit oss att slutligen, när det icke lyckats på annat sätt, vända oss till Kungl. Maj:t och Riksdagen. Det har under de sista dagarne på grund av statsutskottets utlåtande rått mycket stor glädje och tacksamhet i de bygder, som beröras av ostkustbanan. Det vore sorgligt, om denna glädje och tacksamhet skulle förbytas i missämning i medvetandet om att därmed detta fjorton års arbete vore totalt omintetgjort.

Herr talmannen tillkännagav, att anslag utfärdats till sammanträdets fortsättande till kl. 7 på aftonen.

Herr Holmquist: Den siste ärade talaren nämnde, då han började sitt anförande, att han var i viss tvekan om han borde uppträda i frågan, därför att han ansåg sig vara liksom part i saken. Jag måste bekänna, att samma tvekan, som han hade, besjälar i viss mån mig. Jag är på visst sätt hans motpart. Som var och en, som något följt med den senare tidens järnvägspolitik, känner, har det för oss dalamän — jag tror för övrigt, att det intresset gått långt utöver Dalarnes gränser — varit en fråga på dagordningen att få byggd en linje Falun-Kilafors med fortsättning norrut. Då kom frågan om koncession på ostkustbanan emellan, och Kungl. Maj:t vägrade på Salomos sätt. Det skedde då så, att ostkustbanan fick sin koncession, och vi fingo ett avslag. Det är givet, att därmed kunde frågan och intresset för Dalarnes del icke vara slut, det stod i viss mån kvar, och man väntade år efter år att den koncession, som beviljats, även skulle föranleda till ostkustbanans byggande. Men så skedde icke, utan hela denna fråga har stått svävande.

Jag ber att få säga den siste ärade talaren, att om Sveriges riksdag i dag skänker sitt bifall till den Kungl. propositionen, så blir det även i Dalarne och även i Falun en viss glädje, ty vi veta åtminstone faktiskt vad vi hava att räkna med. Vi hava under många år som gått aldrig säkert kunnat inrikta vår järnvägspolitik, därför att vi haft denna koncessionsfråga, som vi aldrig vetat, om den skulle leda till banbyggnad eller om den skulle gå all världens väg.

Den siste ärade talaren yttrade, att dessa orter, om vilka här är fråga, böra dock bäst kunna bedöma vad de behöva. Ja, det är väl alldeles självfallet, men det är väl icke ur orternas synpunkt denna fråga skall ses, utan det är väl ur landets synpunkt. Det är ingen människa, som bestrider, att icke dessa orter, som fått koncession på en banbyggnad, även böra få bygga banan; det är bara fråga om statens alldeles *exceptionella* understöd i den föreliggande formen.

Jag ber att få säga, att den banfråga, för vilken jag jämte andra stod i spetsen och som tillsvidare skrinlagts på grund av den koncession av ostkustbanan, som fortfarande lever — vid den banbyggnaden ifrågasattes aldrig ett ögonblick att få några särskilda *exceptionella* ekonomiska fördelar, som nu av ostkustbanans styrelse ifrågasätts. Hade Kungl. Maj:ts dom den gången fallit i annan riktning, då vår fråga avgjordes, då vågar jag bestämt påstå, att i närvarande stund hade den banan varit byggd utan något sådant *exceptionellt* bidrag av svenska staten. Därom är emellertid icke vidare att här tala. Men jag vågar säga, att jag har mycket noga genomläst både den kungl. framställningen och utskottets utlåtande, och jag kan icke finna annat än att, då man för att få detta ostkustbanebeslut till stånd minskar statens järnvägars inkomster med bortåt 900,000 kronor om året och dessutom ställer den svenska staten i det läget, att den efter min uppfattning blir ett slags garant för övriga, som i detta bolag tillskjutit pengar — då begär man av svenska staten efter min åskådning mera än man har rätt att begära.

Det talas åtminstone under de senaste åren en gång om året under debatten vid remissen av statsverkspropositionen från vederbörligt håll om vår utländska skuldsättning och den fara svenska statens kredit kan löpa. Jag vill icke ett ögonblick ifrågasätta, att denna kredit skall vara beroende på det möjliga ekonomiska stöd, som staten kommer att lämna det här ifrågavarande järnvägsföretaget. Men jag tror att emot de ekonomiska skräckmålningar, som man sålunda frammanar, har man hittills alltid kunnat ställa att det är i produktiva företag inom landet, som de upplånade medlen äro nedlagda. Jag har för min del ett visst tvivel om att, därest dessa tre miljoner kronor tagas av upplånat kapital, som väl är all anledning antaga, dessa tre miljoner verkligen kunna ur den synpunkten fullt försvaras. För min del, herr talman, har jag nämnt detta endast för att icke rubriceras bland de »intelligenta män i Falun», som i denna fråga hade sina särskilda funderingar. Jag har sett frågan icke ur Falusynpunkt, icke ur Dalasynpunkt, utan ur Sveriges synpunkt.

Jag har intet yrkande.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen yttrade, att beträffande förevarande utlåtande yrkats, dels att vad utskottet hemställt skulle bifallas, dels ock att kammaren skulle avslå utskottets hemställan och Kungl. Maj:ts proposition i ämnet.

Sedermera gjorde herr talmannen propositioner jämlikt

dessa yrkanden och förklarade sig anse propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med öfvervägande ja besvarad.

Votering begärdes, i anledning varav uppsattes, justerades och anslogs en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 97, röstar

Ja;

Den det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, avslås utskottets hemställan och Kungl. Maj:ts proposition i ämnet.

Vid slutet av den häröver anställda omröstningen befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 101;

Nej — 23.

*Samman-
jämnings-
förslag röran-
de lag om
expropriation.*

Föredrogs ånyo lagutskottets den 30 nästlidne april och den 2 innevarande maj bordlagda memorial nr 29, med för-
anledande av kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om lag-
utskottets utlåtande nr 22 i anledning av dels Kungl. Maj:ts
proposition med förslag till lag om expropriation, lag om ändrad
lydelse av 16, 24, 36 och 45 §§ i förordningen den 16 juni 1875
angående inteckning i fast egendom, lag om ändrad lydelse
av 71 § i lagen den 20 juni 1879 om dikning och annan avled-
ning av vatten, lag om ändrad lydelse av 1 § i lagen den
27 juni 1902, innefattande vissa bestämmelser om elektriska
anläggningar samt lag om ändring i vissa delar av lagen den
31 augusti 1907 angående stadsplan och tomtindelning, dels
ock i anledning därav väckta motioner.

I utlåtande nr 22 i anledning av dels Kungl. Maj:ts pro-
position med förslag till lag om expropriation, lag om ändrad
lydelse av 16, 24, 36 och 45 §§ i förordningen den 16 juni
1875 angående inteckning i fast egendom, lag om ändrad ly-
delse av 71 § i lagen den 20 juni 1879 om dikning och annan
avledning av vatten, lag om ändrad lydelse av 1 § i lagen
den 27 juni 1902, innefattande vissa bestämmelser om elek-
triska anläggningar, samt lag om ändring i vissa delar av
lagen den 31 augusti 1907 angående stadsplan och tomtindel-

ning, dels ock i anledning därav väckta motioner, hade lagutskottet, såvitt nu är i fråga, hemställt, att Riksdagen måtte antaga förslag till lag om expropriation av den lydelse utskottets nämnda utlåtande innehölle, samt att övriga fyra genom propositionen framlagda, här ovan sist omnämnda lagförslag måtte av Riksdagen godkännas.

*Samman-
jämnings-
förslag rörande
lag om
expropriation.
(Forts.)*

Enligt utskottet tillhandakomna prokollutdrag, hade båda kamrarna godkänt sistberörda fyra lagförslag, ävensom, förutom rubrikerna, 1 § 5 och 6 samt 8—10 punkterna, 2—25, 27—60, 62—67, 69—91, 93—97, 99 och 100 §§ i förslaget till lag om expropriation enligt deras av utskottet föreslagna lydelse.

Däremot hade kamrarna med avseende å sistnämnda lagförslag i vissa angivna hänseenden stannat i olika beslut.

Med anledning av vad sålunda förekommit hade utskottet till behandling förehaft frågan om sammanjämkning av den skiljaktighet, som förefanns mellan kamrarnas beslut; och hade utskottet i sådant avseende i nu föredragna memorial på återopade grunder hemställt, att kamrarna, Första kammaren med fattande av beslut i fråga om åtskilliga av kammaren till utskottet i deras helhet eller i vissa delar återremitterade paragrafer och båda kamrarna med frånträdande i ovan angivna fall av förut fattade beslut, beträffande nu ifrågavarande förslag till lag om expropriation, måtte antaga den lydelse av 1, 26, 61, 68, 92 och 98 §§ samt av övergångsbestämmelsen, som i förevarande memorial angivits.

Reservation hade anförts av, utom annan, herrar *af Ekenstam*, *Trana* och *Gezelius*, greve *Lagerbjelke*, samt herrar *Dahl*, *Petersson* i Lidingö villastad och *Petersson* i Bjälbo, utan att dessa likväl däri framlagt sin åsikt.

Herr statsrådet *Sandström*: Den omständigheten, att högerns samtliga representanter i utskottet reserverat sig mot utskottets sammanjämningsförslag, utgör ett ganska tillförlitligt varsel om att förslaget till expropriationslag kommer att i denna kammare drabbas av samma öde, som för några dagar sedan träffade förslaget att avhjälpa de svåraste bristerna i åkarpslagen. Det kan ju icke heller nekas, att det ligger ett visst system och konsekvens i detta. Det är ju ganska följdriktigt, att de, som finna det nyttigt för landet och dess industri, att häkningsrätten användes mot svenska arbetare vid arbetsinställelser i annat syfte och i större omfattning, än som eljes är i lagen avsett och som kommer i fråga mot övriga medborgare, också hava svårt att inse det betänkliga däri, att den icke jordbesittande befolkningens föreningsväsen, bildningssträvanden och överläggningar i politiska och sociala

*Samman-
jämnings-
förslag röran-
de lag om
expropriation.*

(Forts.)

frågor skola kunna på många orter i riket hämmas genom de rådande jordäganderättsförhållandena eller åtminstone kontrolleras av de bolag eller enskilda personer, som äga jorden.

Men innan kammaren fattar sitt beslut, bör ett och annat framhållas. Icke för att söka påverka kammarmajoritetens uppfattning — jag har under den föregående behandlingen av så väl detta lagförslag som åkarpslagen fått alltför djup respekt för högerens partidisciplin under dess nuvarande ledning för att göra mig några förhoppningar i den vägen — men för att det icke skall kunna sägas, att de invändningar, som framställts mot förslaget, lämnats obemötta, och för att frågans innebörd och konsekvenser må ligga fullt klara.

Det huvudsakliga motståndet mot förslaget hänför sig tydligen, nu som förut, till den expropriationsrätt, som i mom. 7 är föreslagen för samlingslokaler. Och dock kunde man tycka, att detta 7:de mom. med det ändrade innehåll, det erhållit i utskottets sammanjämningsförslag, nu borde vara vida mera acceptabelt från högerens synpunkt än förut. Expropriationsrätten för kooperativa ändamål har helt och hållet utgått och expropriationsrätten för samlingslokaler har uttryckligen begränsats till sådana orter, där jorden är i en eller några få ägares hand, och i följd därav särskild svårighet möter att i godo förvärva erforderlig tomtplats. Man skulle kunna tycka, att efter denna starka reducering av den ifrågasatta expropriationsrätten även från högersynpunkt föga eller intet vore att invända. Men icke desto mindre synes motviljan mot denna expropriationsrätt vara så stark, att man är beredd att härför offra hela lagen.

De uttalanden, som vid frågans föregående behandling i kammaren gjordes från högerhåll, voro emellertid sådana, att man kunde haft anledning att vänta en annan hållning. Så sade sig greve Lagerbjelke gärna medgiva, att föreningsverksamheten gjort gott, och att det beträffande frågan om rätt att förvärva mark för samlingslokaler nog funnes större anledning än i fråga om den kooperativa verksamhetens expropriationskrav att tillmötesgå Kungl. Maj:ts förslag. Att han ändå motsatte sig detta, berodde huvudsakligen på två skäl: det ena, att ett så variabelt intresse som föreningsintresset icke vore tillräckligt konstant för att vara bärare av en expropriationsrätt, och det andra, att ju mer föreningsintresset växer, dess mer kommer det att vinna ökad förståelse och ökat tillmötesgående. Om expropriationsrätt nu medgäves, skulle den därför komma att få betydelse blott för relativt få fall.

Den första invändningen synes mig vila på en förblandning av speciella föreningsintressen och det allmänna behovet av samlingslokaler för föreningsväsendet och folkets bildnings-

strävanden. Att detta senare behov är av övergående natur skulle förutsätta, att folket skulle efter hand upphöra att intressera sig för allmänna frågor, att nykterhetsarbetet, det religiösa livet och föreläsningverksamheten skulle gå tillbaka och icke framåt, men det lärer väl ingen kunna påstå. Och vad det andra skälet angår, så är det vederlagt så väl av Norrlandskommitténs utredning som av alla de upplysningar, som lämnats från sådana platser, där jorden är i en enda eller några få ägares hand. Det ligger ju också i sakens natur, att då jordägaren på dylika platser i regel har motsatta politiska och ekonomiska intressen mot den jordlösa befolkningen, han ej är särdeles böjd att hjälpa den med att skaffa lokaler. Men för övrigt — även om det vore så, att den ifrågasatta expropriationsrätten till samlingslokaler i följd av jordägarnes allmänna tillmötesgående skulle få föga tillämpning och således äga mindre praktisk betydelse — så lärer det väl vara desto mindre skäl att låta hela lagen falla på en fråga, som uttryckligen förklaras vara av mindre vikt.

Herr Dahl förde samma resonemang. Han förklarade sig icke kunna med gott samvete bestrida, att de kulturella och sociala ändamål, som för sitt tillgodoseende krävde samlingslokaler, kunna under vissa förutsättningar sammanfalla med de statsändamål, som borde berättiga till expropriation. Men han hade icke funnit det tillräckligt utrett, att föreningarnas verksamhet hindrades genom omöjlighet eller svårighet att åtkomma lokaler. Vore så fallet, medgav han att expropriationsrätt vore på sin plats. Alltså: han fann Kungl. Maj:ts förslag i denna del principiellt riktigt, men icke av behovet nödvändigt påkallat. Men vad är det för mening i att låta hela lagen falla blott därför, att man anser en däri medgiven expropriationsrätt visserligen mindre nödig, men dock befogad i den mån hinder möter för behovets tillgodoseende genom avtal?

Herr Trygger talade i samma anda. Han förklarade sig hava mindre att anmärka mot expropriation för religiösa ändamål eller dylikt, ja, han medgav till och med att expropriation borde få ske, om det visade sig omöjligt att få en lokal, där man kan överlägga om riksdagsmannaval eller kommunalval eller dylikt. Men han uttalade den underliga mening, att ett dylikt expropriationsbehov kunde tillgodoses av kommunen. Förutsatt att en dylik expropriation faller inom kommunens befogenhet — vilket torde vara ganska tvivelaktigt — så vad har man för garanti för eller ens sannolikhet för att kommunalstämman majoritet skall finnas villig att medverka till anskaffande av lokal för politiskt oliktankandes överläggningar? Om Första kammarens upplysta majoritet står ovillig och oförstående gent emot dylika lokalbehov, hur skall

*Samman-
jämnings-
förslag rörande
lag om
expropriation.
(Forts.)*

*Samman-
jämnings-
förslag röran-
de lag om
expropriation.*
(Forts.)

man kunna vänta mera tillmötesgående från kommunalstäm-
mans majoritet?

Herr Trygger invände vidare, att i en samlingslokal, var-
till mark erhållits genom expropriation, skulle kunna före-
komma överläggningar och föredrag, som vore rent av skad-
liga. Ja, naturligtvis kan så komma att ske i en dylik lokal,
liksom i varje annan samlingslokal. Men icke är väl detta
något skäl till att låta befolkningen på vissa orter allt fort-
farande vara faktiskt förhindrad att sammankomma till över-
läggning. Alla samlingslokaler kunna missbrukas, men de äro
icke mindre oundgängliga för det.

Väger man de nu anförda skälen, så kan man icke undgå
att finna, att de med hänsyn till sin betydelse stå i ett påfal-
lande missförhållande till yrkandet, att lagen i sin helhet
bör förkastas, hellre än att man godkänner den nu föreslagna
expropriationsrätten. Detta yrkande är i själva verket logiskt
oförklarligt, om man icke får antaga, att andra och viktigare
skäl finnas än de som verkligen anförts.

Det låter sig ej heller gärna tänkas, att motståndet beror
på hänsyn till den olägenhet för jordägaren, som kan vara
förenad med denna expropriationsrätt. Ty denna olägenhet
är mycket ringa. Det gäller att mot full ersättning avstå en
jordbit om mindre än ett tunnland, och detta av en jordareal,
som i regel belöper sig till tusentals tunnland. Och det åliger
enligt 5 § Kungl. Maj:t att tillse, att expropriationsrätten
vällar jordägaren minsta möjliga olägenhet med hänsyn till
områdets belägenhet. Jordägaren kommer alltid att höras —
anvisar han ett annat område såsom för sig lämpligare och
finnes detta icke vara alltför otjänligt för expropriationsändamålet,
så kommer ansökningen att avslås. I själva verket
komma också expropriationer av denna art säkerligen att
bliva ganska sällsynta. I regel kommer det att gå så till,
att jordägaren med dem, som behöva plats för samlingslokal,
kommer överens om en plats, som passar dem båda.

Men vad kan då orsaken vara? Jag vill och kan icke
tänka mig, att den är att söka däri, att den befolkning, i vars
intresse denna expropriationsrätt är föreslagen, i stort sett
har annan politisk uppfattning än högern. Än mindre kan
jag föreställa mig, att kammarmajoriteten skulle kunna hysa
den egendomliga uppfattning, att det är till nytta för ägande-
rätten, att den befogade anklagelse mot äganderättsförhållan-
dena på vissa orter, att de stå hindrande i vägen för till-
godoseende av befolkningens politiska och kulturella intressen,
fortfarande skall få stå kvar. Den ringaste eftertanke borde
ju säga en var, att det är alldeles tvärtom.

Jag står därför undrande och spörjande inför kammar-
majoritetens hållning. Jag förstår den icke. Men jag finner den

mycket beklaglig, icke bara därför att det är beklagligt, att ett viktigt och omfattande lagförslag, som från alla håll erkänts vara i stort sett gott och som vårt folk behöver, skall falla utan att några hållbara skäl därför anförts, utan också på grund av de konsekvenser ett förkastande av lagen med all sannolikhet kommer att medföra. Jag framhöll vid frågans föregående behandling, hurusom de snäva gränser, som kammarmajoriteten synes vilja uppdraga för expropriationsrätten, säkerligen komma att inverka menligt på utsikterna för de industriella expropriationsbehoven, särskilt inom vattenrätten. Vattenrättsreformens vanskligheter äro i sig själva stora nog. Motsättningen mellan jordbruks- och industriintresset och den pågående tvisten om kungsådrans natur komma att erbjuda tillräckligt med svårigheter att ena kamrarna om ett positivt beslut. Skall nu även Första kammaren lägga stenar i vägen för reformen, så bli utsikterna för dennas lyckliga genomförande ännu mindre.

Men ett avslag å lagen pekar mot ännu vidare konsekvenser. Första kammarens majoritet kan begagna sin makt på två olika sätt. Den kan söka leda och moderera utvecklingen, men den kan också dämna och stoppa densamma. Hittills har jag hoppats, att man skulle kunna genom att vid regeringsförslagets uppgörande fästa största möjliga avseende vid Första kammarens uppfattning få ett samarbete till stånd och få fram de lagar landet behöver. Denna avsikt har kommit till uttryck såväl i förslaget till reform av åkarpslagen som i denna lag. Och Andra kammarens hållning har i båda dessa fall inneburit ett långt drivet tillmötesgående, det skall ingen kunna förneka. Men det sätt, varpå detta tillmötesgående besvarats i Första kammaren, är verkligen ägnat att ingiva vissa tvivel om att denna kammare eftersträvar ett samarbete med regering och medkammaren. Man har, särskilt när det är fråga om bolags- och arbetsgivareintressen — även av ganska underordnad betydelse — en känsla av att stå inför en mur av oförstående, mot vilken både rättfärdighets- och klokhetskäl studsa tillbaka. Och man måste då fråga sig om det längre tjänar något till att reducera reformkraven i syfte att vinna första kammarens bifall åt lagarna.

Det avslagsbeslut, kammaren står i begrepp att fatta i dag, är på sätt och vis prejudikatbildande. Det gäller ett prejudikat av den innebörd, att ett stort och omfattande lagförslag skulle komma att fällas på grund av ett misshagligt moment däri. Man frågar sig då, om det är meningen att konsekvent fortsätta på den vägen. Det kommer nog då att bliva ett ganska rikt arbetsfält för kammaren under de kommande riksdagarne. Den situation, vari kammaren nu står till expropriationslagen, kommer helt säkert att upprepas i fråga om de flesta av de

*Samman-
jämnings-
förslag röran-
de lag om
expropriation.
(Forts.)*

*Samman-
jämnings-
förslag röran-
de lag om
expropriation.*
(Forts.)

lagförslag, som komma att föreläggas de närmaste riksdagarna. Dessa kunna icke undgå att innehålla ett eller annat moment, som kommer att uppväcka herr Tryggers stora missnöje, moment kanske av större betydelse än det som här är i fråga. Dessa lagförslag skulle alltså med samma skäl som det nu föreliggande komma att avslås. I så fall stå vi inför ett ganska ledsamt perspektiv för de närmaste årens lagstiftning. Det är i alla fall en tröst att veta, att det endast för en kortare tid går att dämna lagstiftningen och utvecklingen. Det skall icke dröja länge, förrän bördan av avslagna lagar kommer att kännas ganska tung, till sist så tung, att fördämningen brister. Och då få vi kanske ett nytt litet jordskred. Jag ser för min del icke gärna, att utvecklingen på detta sätt fortgår genom jordskred. Men detta ligger endast i Första kammarens hand att reglera. Och kanske, när allt kommer omkring, är det enda sättet att komma framåt i ett land med vårt författningssystem.

Jag skall icke rikta någon vädjan till kammaren att anläga lagförslaget. Jag är väl medveten om att en dylik vädjan skulle vara utan all inverkan på kammarmajoritetens uppfattning. Och kanhända är det bäst för utvecklingen i stort sett att lagen fälles. Man får åtminstone då klara linjer. Man vet bättre var man har varandra.

Herr Thyrén: Herr talman! Medan vi ha herr statsrådets och chefens för justitiedepartementet sista ord ännu i friskt minne, vill jag allra först tillåta mig den anmärkningen att jag icke tror, att man rättvisligen kan karaktärisera Första kammarens allmänna hållning så, att den skulle vara en ensidigt på arbetsgivareintressen baserad negativ ståndpunkt. Det kan kanske vara tillräckligt att erinra om *ett* exempel, där arbetsgivarnes intressen helt säkert sattes på vida hårdare prov än någonsin i den punkt vi här äro öense om, nämligen arbetarskyddslagen, som Första kammaren alldeles enhälligt och utan allra ringaste motstånd — detta i motsats till Andra kammaren — antog i fjol. Detta viktiga exempel kan enligt min uppfattning betraktas såsom ett symptom just på att det *icke* är ett ensidigt arbetsgivareintresse, som dominerar den nuvarande Första kammaren. Jag tror fastmer, att det pessimistiska omdöme, som herr statsrådet uttalade, finner sitt rätta svar i den erinran, att om man i en och samma punkt stoppar in vissa krav, som vi kanske alla eller många av oss äro fullkomligt med på att acceptera, tillsammans med andra krav, vilka vi icke anse berättigade, då få herrarna på motsidan icke utan vidare begära att vi skola svälja ned alltihop, därför att vi anse en del riktigt. Om herrarna envisas

att koppla ihop vad vi anse oss kunna taga, med vad vi anse icke kan tagas, få herrarna skylla sig själva, om vi måste bliva negativa. Denna reflexion för mig direkt över till vad jag egentligen vill komma till.

*Samman-
jämnings-
förslag röran-
de lag om
expropriation.
(Forts.)*

Som herrarna erinra sig, var det jag, som gav anledning till återremissen på sjunde punkten och till att den icke blev utan vidare avslagen förra gången, och jag anser mig då moraliskt förpliktad att säga, hur jag ställer mig till den formulering, som vid sammanjämnningen åstadkommits. Det finns fortfarande vissa tankar i allt det myckna, som ryckts in under punkt 7, vilka jag är den förste att acceptera.

Men det finnes vissa andra krav, det finnes framför allt en viss obestämdhet och ovisshet, som gör mig mer än betänksam under nuvarande förhållanden, särskilt med den ringa utredning om sakens nödvändighet, som hittills föreligger. Jag måste alltså dela en smula på dessa frågor och säga, hur jag ställer mig till den ena och andra.

Beträffande vad här kallas »*lokal för religiös uppbyg- gelse*», så hade jag redan sista gången äran nämna, att detta krav i och för sig är sådant, att jag icke finner betänkligheter mot att i ganska vidsträckt grad tillmötesgå det. Exempelvis skulle jag mycket väl och utan annan garanti kunna vara med om en beslämmelse som lydde så här: »För byggnad avsedd att åt församling, som är till offentlig religionsövning berättigad, bereda lokal till sammankomster för gemensamma andaktsövningar».

Vad vidare angår »överläggningar eller upplysande föredrag i allmänna frågor», tror jag, att jag gör riktigast att utgå ifrån ett uttalande under sista debatten av hans excellens herr statsministern. Jag minns det icke ordagrant, men alla erinra vi oss dess syftning. Vi måste dock, sade han, besinna, att när vi infört den allmänna rösträtten och lagt denna till grund för det politiska livet, medför detta ovillkorligen vissa konsekvenser, korollarier, däribland att det måste erkännas numera vara ett stort statsintresse att möjliggöra för alla dessa massor, framför allt för de mest obildade och outvecklade, att skaffa sig politisk utbildning, så att de kunna göra ett förnuftigt bruk av denna nyvunna rättighet, den politiska rösträtten; och av detta statsintresse följer, menade han, att expropriation kan få förekomma, då ingenting annat hjälper, för att skaffa dem plats för överläggningar och politiska föredrag. Jag ställde mig icke då i princip avvisande mot detta resonemang, och jag gör det icke heller nu. Tvärtom, jag anser det berättigat, om man blott håller sig till *detta* och ingenting annat, om man icke blandar in en massa annat, som icke hör dit. Nåväl, då måste jag fråga: hur kan man tänka sig att detta krav — detta och

Samman-
jämnings-
förslag röran-
de lag om
expropriation.
(Forts.)

ingenting annat — på det för staten minst obekväma sätt skall kunna tillgodoses? Och därpå kan jag icke finna bättre svar än att i de fall — jag skall sedan komma till den sannolika frekvensen av dessa fall — där en stor jordägare tredskas att upplåta jord och där verkligen ett politiskt parti av ena eller andra färgen är ur stånd att få tak över huvudet för politiska överläggningar, där må det ankomma på kommunen att skaffa sådan lokal, där det tillåtes partierna att hava sina möten, de må vara höger, liberaler, socialdemokrater eller partier av någon ny typ. Kommunen bör hava en lokal, som den opartiskt tillhandahåller dem i tur och ordning. Därmed vinnes, att man får den *kontroll* — i fråga om förargelseväckande föredragsämnen o. s. v. — som vi på denna sidan anse icke kunna alldeles undvaras, utan att jag tror att man behöver frukta, att denna kontroll skall bliva hinderlig för arbetarnes berättigade politiska intressen.

Jag kan inte tänka mig att, även om det finnes ett visst antal fall, där en stor jordägare kommenderar jorden och ställer sig hindrande i vägen för lokalfrågan, denne jordägare i regel jämväl skall kommendera kommunalstämman genom att behärska över en tredjedel av röstetalet. Det är möjligt, att så någon gång skall kunna vara förhållandet, men säkert blott i ett ganska litet antal fall. Vad antalet fall beträffar, erinrar jag mig alldeles bestämt, att herr statsrådet själv under förra debatten nämnde siffran femtio; han sade nämligen för att beveka oss: »Det rör sig förmodligen om ett femtiotal fall i hela riket, där expropriation för folkets hus kan komma i fråga». Då vill jag fråga herrarna: hur många tro herrarna, att det skulle vara av dessa femtio fall, där en kommunalstämman skulle sätta sig emot ett sådant billigt krav gent emot en tredskande jordägare? Kanske fem eller tio — i alla fall så pass osannolikt, att vi äro ovillkorligen skyldiga att först försöka, om icke nämnda relativt milda och ofarliga medel skulle kunna leda till målet; det torde kunna antagas, att även jordägare, som hittills möjligen missbrukat sin makt, hädanefter av hänsyn till eventuella följder bli försiktigare. Först därest nämnda medel trots allt visar sig overksam, kan man diskutera om att gå vidare. — Om man anser, i likhet med herr statsrådet, att denna kommunens befogenhet icke är given i och med punkten 3, ser jag intet hinder att till punkt 4 såsom den här lyder t. ex. tillägga: Så ock för byggnad, som kommun vill uppföra för att åt medlemmar av kommunen bereda tillfälle att överlägga i allmänna frågor. Skulle därutöver behövas att i särskilt ömmande fall staten ingriper ekonomiskt, därest kommunen skulle hava svårigheter av det slaget, skulle jag för min del icke vara emot en sådan subvention.

Men nu kan man ju medgiva, och herrarna på vänster-

sidan hava säkert den repliken på läpparna, att det är *en sak* att hava ett hus, ett *neutralt* hus, där det ena partiet efter det andra får komma och hålla föredrag och överläggningar, och en annan sak, att arbetarna möjligen önska hava ett eget hus, ensamt för sig. De äro icke nöjda med detta allmänna kommunalhus; de vilja hava ett för egen räkning. Det är icke jag, som missunnar dem det och jag tror, att vi överhuvud här icke äro så missunsamma. Jag måste avvisa herr statsrådets parallell med häktningsrätten vid åkarpslagen, för så vitt han framställde det såsom olika sidor av samma permanenta ovilja mot arbetarna, att ena dagen häktar man dem, och den andra dagen hindrar man dem att hava hus för egen räkning. Jag finner fallen föga jämförliga. Jag vill visst icke lägga *hinder* i vägen, och jag kan även vara med om sådant positivt stöd, som att staten i särskilt ömmande fall ekonomiskt hjälper arbetarna till eget hus. Men det är *en sak* att gynna genom dylika medel och en himmelsvitt annan sak, att gynna genom att upphäva en existerande äganderätt. Om t. ex. från högerns sida uppkomme förslag att på en plats, där en person funnit, säg en särskilt förmånlig lera, han borde erhålla rätten att exproprieras jord för att därstädes anlägga ett tegelbränneri, och detta stöddes med beräkningar, att det skulle giva mångdubbel ekonomisk valuta av jorden, jämfört med vad den gäve nu, och med att så och så många arbetare skulle få bröd i denna affär o. s. v., och om herrarna på vänstersidan då sade: nej, det vilja vi icke vara med om; det är visserligen mycket önskvärt, att det anläggas tegelbrännerier på därför lämpliga platser, men vi vilja icke vara med om att man skall få exproprieras böndernas jord för detta ändamål — tro herrarna då, att vi på andra sidan skulle rätteligen kunna invända: herrarna unna således icke industrien att leva och utveckla sig? — Därpå skulle herrarne med allt skäl svara: Visst unna vi industrien, inberäknat tegelbrännerierna, att leva, och det hava vi ju på mångahanda sätt bevisat i gärningar. Men därav följer icke, att vi anse expropriation i detta fall vara rätta medlet.

För övrigt behöva vi icke gå längre än till herr Lindhagens motion, som framkommit i detta sammanhang. Nog unna vi här, både högermän och vänstermän, därom är jag övertygad, i allra högsta grad alla dessa människor i vårt land, som vilja upprätta ett småbruk, som vilja bilda ett eget hem på landet, nog *unna* vi dem att göra detta. Nog anser jag för min del och förmodligen många av majoriteten i denna kammar, att det är ett livsintresse av allra högsta klass för samhället, att så många sådana småbruk och egna hem, som praktiskt är möjligt, må komma till stånd. Men ingen av oss, varken i högerpartiet eller i det liberala partiet, är dock med på herr

*Samman-
jämnings-
förslag rörande
lag om
expropriation.*
(Forts.)

Samman-
jämnings-
förslag röran-
de lag om
expropriation.
(Forts.)

Lindhagens motion att expropriera jord åt dem. Och varför icke? Nej, därför att innan man går så långt, att man tillgriper ett sådant medel som expropriation för att vinna detta mål, får man allt hava mycket hårdare press av förhållandena på sig, någonting sådant, som t. ex. det latifundiesystem, som fanns i det gamla Rom på Gracchernas tid.

Alltså, vänstern missunnar icke folket att skaffa sig småbruk och egna hem, lika litet som högern missunnar arbetarna att hava egna samlingslokaler. Frågan är, om vi anse, att vi kunna göra denna skåra i äganderätten — ingenting annat. Jag får för min del säga, att de uttalanden, som särskilt framkommo under den föregående debatten, då man ville skriva högerns ståndpunkt på räkningen av dess missunningsamhet mot arbetarna och deras utveckling, äro ingenting annat än journalistik — av den mindre befogade sorten.

Emellertid, ser man rätt på förslaget, skall man finna, att det går åtskilligt längre än detta att skaffa arbetarklassen såsom sådan egna lokaler. I själva verket behövs det nämligen icke mer, än att ett antal personer sluta sig tillsammans till en förening, en så kallad ideell förening. Därmed uppstår, enligt lagförslaget, en formell möjlighet, att den skall kunna expropriera sig till jord. Formellt sett, kan det vara en utpräglad syndikalistisk förening, som vill skaffa sig tak över huvudet, en antimilitaristisk förening »Ned med försvaret», en antireligiös förening »Töm kyrkan», o. s. v. Man invänder nu kanske, att det händer väl icke så ofta i praktiken, att den skada, agitationen kan göra, hänger på expropriationen; den gör väl sitt verk ändå. Ja, det är möjligt att så är förhållandet, men är det lämpligt, att *staten* så energiskt åtar sig dessa strävanden, i de fall, där de a priori äro fullkomligt tydliga, att den rent av exproprierar för att hjälpa dem fram? Att den låter dem finnas, att den låter åsikterna bryta sig emot varandra, det är *en* sak; en helt annan sak är att den för deras skull — uttryckligen just för deras skull — exproprierar en bestående äganderätt.

Dessutom lär man icke alldeles kunna förbise den omständigheten, att då i punkt 12 talas om »annat därmed jämförligt ändamål», så har man genom denna klausul ytterligare utvidgat vad som står i föregående punkter. Och är man osäker förut, såsom t. ex. i denna punkt 7, upphöjes osäkerheten, om jag så må uttrycka mig, i andra digniteten genom punkt 12.

Också bör erinras, att den inskränkning, som lagen hade i expropriationskommitténs förslag genom orden »för allmänt gagn», den är borta nu, den bestämmelsen är struken. Annars hade man kunnat säga, att syndikalistiska, antireligiösa m. fl. strävanden kunnat anses vara uteslutna därigenom.

Den replik, som nu ligger närmast till hands från vänsterns sida, är: ja, men det återstår ju i alla fall Konungens prövningsrätt av vad han finner vara »nödigt». Ja, jag är gärna med om att, i händelse jag vore absolut övertygad om, att den nuvarande regeringen vore evig eller att den in perpetuum skulle efterträdas av regeringar utav ungefärligen samma beskaffenhet, låta bekymren fara; vi hava ju ingen anledning alls att befara, att den nuvarande regeringen skulle göra något missgrepp i dessa avseenden. Jag är övertygad, att den skulle sköta det förnuftigt och i de olämpliga fallen avvisa expropriationsanspråken. Ja, visserligen, men, som sagt, den nuvarande regeringen är icke evig. Och »Konungen» i våra dagar och under nuvarande förhållanden, detta begrepp betyder icke den över partierna stående monarken, som man fordom i lagstiftningen med mer eller mindre skäl förutsatt, att det skulle betyda. »Konungen» betyder i själva verket i detta sammanhang ingenting annat än den för tillfället härskande partiledningen, blockledningen, eller vad man vill kalla det. Och därmed är det svårt att veta vilken realitet som i framtiden kommer att ligga under detta ord, Konungen. Om man ville sätta det fall, att t. ex. 20 medlemmar i Andra kammaren flyttades över från liberala till socialdemokratiska partiet — kanske herrar socialdemokrater beteckna detta såsom en *blomstermålning*, resp. herrar liberaler såsom en *skräckmålning*, men för oss andra må det väl anses vara en tänkbar möjlighet, som åtminstone kan få diskuteras — om man alltså vill antaga den möjligheten eller fastmera redan i mån som utvecklingen *närmar sig* en sådan omflyttning, kunna vi icke längre vara säkra på, att icke »Konungen», den dåvarande regeringen, kan ställa sig mycket annorlunda till äganderättens skydd, än han för närvarande skulle göra. Jag är icke nog inne i det mysteriösa begreppet parlamentarism för att avgöra, hur det enligt konstens regler skall gå i det ögonblick, socialdemokraterna äro det starkaste partiet i Andra kammaren, om vänstern då skall fortfarande bilda block med dem eller kanske med högern. Men åtminstone i förra fallet synes det mig vara alldeles klart, att långt dessförinnan varje förskjutning i nämnvärd grad åt vänster måste reflexvis så inverka på regeringen, att man måste bliva allt mindre säker på, att den under alla förhållanden vill tillbörligen skydda den privata äganderätten. Man får icke glömma, att det allierade partiet har en bestämd princip i det avseendet; det är uttryckligen negativt i fråga om äganderätten till jorden. Och härvidlag finns särskilt en punkt av praktisk betydelse i § 5 av förslaget. Även om man ville antaga, att det icke vore någon fara för expropriation i otid, så skulle det kunna hava betydelse, när det

*Samman-
jämnings-
förslag rörande
lag om
expropriation.*
(Forts.)

Samman-
jämnings-
förslag röran-
de lag om
expropriation.

(Forts.)

gäller att *utvälja* mark. Den, som följt med diskussionen om denna fråga i Andra kammaren, kan icke ha undgått att lägga märke till, hurusom det där ofta anförts, att visserligen kunde man få köpa mark, men man kunde icke få köpa den, på vad man ansåg vara lämpligaste stället, utan endast på ett, som man tyckte, för ändamålet olämpligt ställe; med andra ord, man kunde icke få köpa mark just där man ville hava den. Jag tror emellertid, att just valet av ställe är en ömtålig punkt för jordägaren. Även den, som kanske icke hysar så stor fruktan för att en radikal regering skulle medgiva expropriation i otid, bör dock medgiva, att den lätt skulle kunna förfara ogranllaga i fråga om utväljande vid sådan här expropriation av själva platsen, av läget för lokalen, att den där kanske skulle mindre tillgodose jordägarens intressen. Och jag tror, att det är den punkten, som gör jordägarna allra mest oroliga. Vid expropriation för järnvägar o. d. bestämmer ju läget oftast sig självt, följer av sakens natur; icke så i dessa fall.

Jag kommer slutligen till den klausul, varmed sammanjämningsförslaget avslutar punkt 7, då det heter: — — — »all jord inom ett vidsträckt område tillhör samme eller ett fåtal ägare» — — —. Denna klausul kan vid första påseende synas ganska tilltalande. Men jag bekänner, att i mina ögon är den ingen obetingad rekommendation för sammanjämningsförslaget. Jag ser i denna antydning en början, en ringa början visserligen, men dock en början till vad som skulle kunna tänkas utveckla sig till en duplicitet i äganderätten: den store jordägarens äganderätt är en äganderätt av ett slag, och de små jordägarnas äganderätt är ett annat slag. Jag kommer i detta sammanhang att tänka på ett yltrande — som jag visserligen icke själv åhörde — fällt i Andra kammaren av hans excellens statsministern under förra riksdagen vid debatten i anledning av den föreslagna hävdesuspensionen. Detta uttalande uppfattades och refererades ungefärligen på det sätt, att det kunde väl de små bönderna begripa, att en liberal regering, som gjort till sin uppgift att sörja för deras intressen, skulle låta nåd gå för rätt, när det gällde dem. Jag tror nu icke, att herr statsministern menade så, utan verkliga meningen gick väl åt det hållet, att när det förelåg ömmande omständigheter, när man såg, att jordägaren eljest skulle bliva ruinerad, *vare sig* det gällde en mindre eller en större jordägare, då skulle staten låta nåd gå före rätt. I händelse denna min förmodan är riktig, då kan jag förstå hans excellens' ståndpunkt och då kan även jag gå med på den. Men onekligen är det en farlig sak, om den föreställningen skulle vinna terräng, att när det är en liten bonde, som äger jorden, bör man vara mild mot

honom, men gäller det ägaren till en stor areal, behöver man icke hava försyn för honom. I någon mån kan en sådan föreställning, låt vara genom ett slags missförstånd, befordras även genom här ifrågavarande klausul.

Jag tror, att man i det längsta bör undvika denna uppdelning av äganderätten, och detta kanske så mycket snarare, som vi skola komma ihåg, att saken också har en annan sida; vi skola icke glömma, att »små» och »stora» lätt låta omskriva sig till »många» och »få». De små äro många, och de stora äro få; och detta får sin betydelse, när det gäller de politiska valen. Många små jordägare, läs: många röster. Få stora jordägare, läs: få röster. Hur stora fördelar, de »stora» än må besilta gentemot de »små», så är det säkert, att denna fördel gör sig icke gällande i de politiska valen. Och därför får man akta sig att utlämna dem, som i detta hänseende äro svagt ställda; och låta bestämma sig därav, att de små representera de många och de stora de få rösterna, utan tillvarata de enas intressen alldeles lika så väl som de andras. Nog av, jag fruktar för en sådan begynnande duplicitet i äganderätten och föredrager i det längsta andra försiktighetsåtgärder i fråga om expropriationen.

Jag tror emellertid, såsom förut nämnt, att man mycket väl skulle kunna komma till ett positivt resultat, till en ståndpunkt, som vi kunde enas om, genom att sätta in en distinkt bestämmelse i § 7 om de religiösa församlingarna och vidare genom att låta kommunen få makt att expropriera i de fall, där jordägaren står i vägen för kommunala samlingslokaler. Jag vill särskilt erinra herrarne av vänstern, att ännu i fjor synes Andra kammaren knappast hava tänkt sig mera, att döma av skrivelsebeslutets klausul »*genom det allmännas försorg*». Först därest erfarenheten och en verkligt noggrann utredning, *något, som för närvarande icke finnes*, skulle visa, att detta icke räcker och att man gentemot en tredskande stor jordägare ändå icke kan komma fram till resultat — om detta visar sig, skall jag för min del icke vara emot att med försiktighet gå ännu något steg längre. Huvudsaken är, att man på detta område går framåt med *små*, icke med stora steg och icke uppdrager vidsträckta oklara cirklar, sådana som i förslagets § 7.

Därför, hur ont det än gör mig, att jag icke kan rösta för detta förslag och sålunda till effektivitet befordra en lag, som ju ur många synpunkter är önskvärd, kan jag, herr talman, under nuvarande förhållanden icke annat än yrka avslag.

Greve Lagerbjelke: Då högerledamöterna inom utskottet reserverat sig in blanco, ber jag att först å reservanternas

*Samman-
jämnings-
förslag röran-
de lag om
expropriation.*
(Forts.)

Samman-
jämnings-
förslag röran-
de lag om
expropriation.
(Forts.)

vagnar få uttala, att statsrådet och chefen för justitiedepartementet har alldeles rätt i sin förmodan, att anledningen till reservationen varit innehållet i punkt 7 av första paragrafen. Däremot kan jag icke giva herr statsrådet rätt, när han i början av sitt anförande uttryckligen uttalade, att han ansåg motivet till högerns motvilja mot att taga denna bestämmelse vara den, att strävandena hos de obemedlade klasserna att sammansluta sig för att bliva i tillfälle att inom egna lokaler dryfta allmänna angelägenheter och arbeta på sin sociala och politiska kultur enligt högerns önskan skulle hämmas eller kontrolleras av bolag. Jag vågar bestämt påstå, att detta motiv icke varit det för högern avgörande. I sammanhang med denna synpunkt uttalade statsrådet vidare, att han icke ville förutsätta, att anledningen till högerns motstånd skulle vara omsorg om äganderätten eller att politiska motståndare skulle draga nytta av lagen. Jag vill bekräfta detta statsrådets antagande och säga, att några sådana synpunkter icke varit ledande för högern. När statsrådet vidare, såsom ett skäl för högern att nu gå in på sammanjämningsförslaget, d. v. s. i själva verket punkt 7 i förslaget, anförde den ändrade lydelsen av denna punkt, kan detta för mig icke vara något skäl, då, såvitt jag förstår, den ändrade lydelsen till sin karaktär är väsentligt densamma som utskottets förut framlagda förslag. De betänkligheter av teoretisk art, som jag vid kammarrens föregående behandling av detta ärende anförde mot bifall, gälla sålunda fortfarande för mig; och äro dessa, att jag fortfarande anser det omöjligt att göra de växlande och variabla föreningarna till bärare av en så betydelsefull och ingripande rätt som expropriationsrätten. Jag finner vidare, att den nya lydelsen av punkt 7 knappast kan, praktiskt sett, vara möjlig att antaga; bestämmelserna äro därtill alltför svävande och svåra att tolka. Jag vill uppläsa några uttryck, som där förekomma: »framträtt behov», »vidsträckt område», »fåtal ägare», »särskild svårighet»; att allt detta skall kunna få någon fast och konsekvent tillämpning synes mig vara omöjligt. När nu utskottet bland dessa uttryck använder ordet »fåtal ägare», synes det mig obegripligt, att expropriationsrätten icke skulle finnas, om jorden vore splittrad på mer än ett fåtal händer, ty det kan mycket väl tänkas, att en plats icke upplåtes i godo och att expropriation är lika berättigad i detta fall.

Jag vill nu liksom föregående gång upprepa, att behovet i många fall att få samlingslokaler till stånd verkligen är behjärtansvärt, men jag menar, att det kan fyllas på annat och lämpligare sätt än genom att antaga bestämmelsen i punkt 7; och jag har därvidlag fått, kan jag säga, en anvisning i den kungl. propositionen. Där säges på sidan 45 beträffande

det stycke av § 1 i förslaget, som motsvaras av punkterna 5, 6 och 7 i utskottets förslag, följande: »Jämväl de ändamål, som härnäst upptagas i förslaget, torde komma att i många fall företrädas av kommuner. Det utmärkande för dem är emellertid, att de avse gagn för någon ort, även om denna icke utgör en kommun eller annan dylik samfällighet.» Nog synes mig detta tyda på nu ifrågavarande fall; och jag kan i själva verket icke finna annat, än att, då samlingslokal ej kan annorledes beredas befolkningen eller en väsentlig del därav å en ort, det måste vara en enligt kommunalförfattningarna berättigad uppgift för den kommun eller samfällighet, inom vilken nämnda ort är belägen, att anordna dylik lokal; och finner jag även den föreslagna lydelsen av punkterna 3 och 4 i första paragrafen av förslaget berättiga till expropriation för förvärvande av plats för ifrågavarande ändamål. Justitieministern ville icke förneka, att det kunde vara en kommunal angelägenhet att anordna dylika lokaler, ehuru han uttalade sin tvekan i detta avseende. Jag vill då erinra om, att enligt den praxis, som hittills rått, såsom ändamål, vilka ansetts som kommunala och om vilka kommunerna fattat beslut, bland andra varit anslag till föreläsning-föreningar, folkhögskola, nykterhetsförbund och läsestuga; och bör nu ifrågavarande ändamål anses analogt med dessa. Om frågan ordnades på detta sätt, d. v. s. som en kommunal angelägenhet, vunnas enligt mitt förmenande en bättre och tryggare lösning. Man undveke den risken, att rena privatintressen av religiös, politisk eller social färg kunde uppträda såsom bärare av samhällsintressen. Nu vill jag ingalunda förneka, att det kan tänkas, att en kommun, även i det fall att det icke finnes någon möjlighet att i godo få en plats, icke vill åtaga sig att anordna samlingslokaler, men detta torde väl nästan utan undantag vara av ekonomiska skäl. Då synes mig den utvägen ligga nära till hands, att det bildas en förening med uppgift att samla ihop det kapital, som behöves för anordnande av en dylik samlingslokal, och ställa detta till kommunens eller samfällighetens förfogande. En kommun torde väl icke i sådant fall neka att mottaga medlen och utföra uppdraget och naturligtvis sedermera ställa lokalen till föreningsmedlemmarnas förfogande; dock skulle i så fall kommunen eller samfälligheten kunna utöva kontroll över, att icke föreningen använde lokalen på sätt, att det ur allmänna synpunkter kunde anses otillbörligt.

Nu vill jag ej heller i detta sammanhang förneka, att det varit på tal en annan lösning av denna fråga, och den skulle vara, att föreningarna skulle få rätt till expropriation under förutsättning att kommunalstämman eller samfälligheten tillstyrkte detta. Men däremot talar, att, även om föreningen

*Samman-
jämnings-
förslag röran-
de lag om
expropriation.
(Forts.)*

*Samman-
jämnings-
förslag röran-
de lag om
expropriation.
(Forts.)*

vid sitt bildande representerade berättigade intressen, det är omöjligt garantera, att detta fortfarande ägde rum.

Med denna syn på föreliggande fråga kan jag icke annat än anse punkt 7 i sammanjämningsförslaget såsom oantaglig. Jag finner praktiska och teoretiska skäl tala mot densamma och jag finner den också onödig, då detta syftemål enligt mitt förmenande kan ernås på annat och lämpligare sätt. Men är det nu så, att denna punkt icke godkännes, är ju hela förslaget fallet, och detta måste jag beklaga, då jag gärna erkänner lagens många och stora förtjänster; och vill jag i sådant avseende särskilt framhålla betydelsen av tillsättandet på förslaget sätt av expropriationsnämnd och likaså det värdesättande på annat sätt, som skulle ske av exproprierade fastigheter och rättigheter. Jag har själv en icke obetydlig erfarenhet om expropriation för allmänna ändamål och har varit i tillfälle konstatera, att det allmänna i många fall fått betala oskäligen, ja, rent av upprörande höga pris. Jag vill även säga, att mig skrämmer ingalunda den omständigheten, att enligt föreliggande förslag en kommun skulle för sin räkning få exproprieras vattenfall, även de, som ligga inom en annan kommun. Med de många uppgifter, som kommunerna nu för tiden hava att fylla, måste det bliva en strävan hos kommunerna att öka produktionsmöjligheterna för sina innevånare; kommunerna måste vidtaga anstalter för industrien och dess främjande.

Även beklagar jag så mycket mera, att enighet ej kunnat vinnas inom utskottet angående punkt 7, som de skiljaktiga meningarna i övrigt otvivelaktigt utan någon större svårighet låtit sig sammanjämkas.

Jag vill vidare framhålla, att ifrågavarande stadgande enligt min mening ingalunda kan anses utgöra den förslagets hörnsten, som detsamma under diskussionen i utskottet upprepade gånger benämnts. För att vara en hörnsten, bör bestämmelsen innehålla en grundläggande och bärande princip för hela förslagets konstruktion, men jag kan omöjligen finna, att detta är fallet. Jag anser den vara en på- eller tillbyggnad, som är onödig och vars borttagande skulle vara till fördel. Men skulle uppfattningen framdeles bliva en annan, är man då oförhindrad vidtaga denna påbyggnad, men till dess skulle, såvitt jag förstår, den övriga byggnaden stå där lika fast och samhällsnyttig.

Jag vill nu till sist uttala mig något om den brist på tillmötesgående, varför reservanternas beskyllts vid överläggningen om sammanjämningsförslaget. Det har sagts, att, då utskottets majoritet avstod från de senare bestämmelserna i punkten 7 av utskottets ursprungliga förslag, den vanliga principen för sammanjämkning skulle kräva det tillmötes-

gående, att minoriteten avstod från sin hållning beträffande den första bestämmelsen. Jag vill då säga, att, rent formellt sett, något fog möjligen kunnat finnas för en sådan uppfattning, därest denna punkt utgjort hela förslaget, men det är den ju icke. Man måste se denna fråga i relation till alla bestämmelserna, till hela lagförslaget, och i detta förekomma icke mindre än 100 paragrafer. Det kan väl ej heller med fog krävas, att man skall vara skyldig att gå så långt i tillmötesgående vid en sammanjämkning, att man uppgiver, vad man anser vara en viktig princip, och det synes mig här vara fallet.

Sammanjämningsförslag rörande lag om expropriation.
(Forts.)

Jag tillåter mig därför, herr talman, att, med beklagande av om förslaget skulle falla, yrka avslag på utskottets sammanjämningsförslag.

Herr Alexanderson: Herr talman! Jag skall tillåta mig att göra vad ingen av de föregående talarne gjort, nämligen att giva en översikt över det sammanjämningsförslag, varmed lagutskottet kommit tillbaka till kammaren.

Såsom vi veta, var det ett tiotal punkter, i vilka kamrarna stannat i olika beslut, dock så i åtskilliga fall, att Första kammaren icke avslagit vederbörande paragrafer eller punkter, utan återremitterat desamma — en återremiss, som i vissa fall hade innebörden av anslutning till en inom utskottet avgiven reservation, ehuru man formellt var förhindrad att giva sitt uttalande en annan form; men i andra fall betydde, att man ville anvisa utskottet att söka en medelväg mellan vad reservanternas och vad utskottets förslag innehöller. Bland detta tiotal punkter var det egentligen endast två, som voro av någon större betydelse och beträffande vilka kamrarna själva lade en något mera avsevärd vikt vid fasthållande av den mening, vartill vederbörande kammare anslutit sig. Den ena var den hittills diskuterade punkt 7 i § 1 om expropriationsrätt för kooperativa föreningar och samlingslokaler och den andra var § 98 angående expropriationsvillkoren, då en lägenhetsinnehavare på ofri grund i tätt bebyggda samhällen genom samhällets förmedling skall få expropriera denna grund. I bägge dessa punkter har utskottet föreslagit en egentlig sammanjämkning, en medelväg emellan vad vardera kammaren beslutat, och i bägge punkterna har utskottet gått icke obetydligt närmare Första kammarens än Andra kammarens mening. Den naturliga mittelinjen beträffande *sjunde punkten i 1 §* hade, såsom redan antytts i herr statsrådets anförande, varit, att man föreslagit Andra kammaren att avstå från expropriationsrätt för kooperativa föreningar, mot vilken motståndet i främsta rummet riktat sig, men däremot behållit den beträffande samlingslokaler. Men man har gått

*Samman-
jämnings-
förslag röran-
de lag om
expropriation.*
(Forts.)

avsevärt längre, i det man följt den anvisning, som från hö-
gertalare i de förda debatterna givits; man har nämligen mar-
kerat ifrågavarande expropriationsändamål, såsom icke stående
i full paritet med övriga i § 1 upptagna expropriationsända-
mål, utan såsom ett, som blott undantagsvis borde förekomma.
Man har utmärkt detta genom att stadga, att expropriation
skall få äga rum endast, *där särskilda svårigheter visa sig*
möta att förvärva mark, och *där dessa svårigheter till ytter-*
mera visso bero på säregna jordförhållanden å ifrågavarande
orter. Beträffande § 98 var det i tre olika hänseenden, som
kamrarna ställt sig på olika ståndpunkt. Andra kammaren
ville, att vid expropriationsersättningens bestämmande för den
företvarande innehavaren av ofri tomt hänsyn icke skulle
tagas till det värde tomten erhållit genom hans eller hans
företrädares därå nedlagda, ofta betydande kostnader, och ej
heller till den värdestegring, som ägt rum under de sista tio
åren. Andra kammaren antog däremot Kungl. Maj:ts förslag
i det hänseendet, att samhället skulle äga valfrihet att, allt
efter som det ansågs lämpligt, upplåta med ägande- *eller* med
tomträtt. Första kammaren åter avlog de nyssnämnda försla-
gen om den särskilda grunden för expropriationsersättningens
bestämmande, men ändrade däremot Kungl. Maj:ts förslag där-
hän, att samhället skulle vara skyldigt att överlåta den genom
expropriation vunna marken med äganderätt. Det kan icke
vara fråga om att icke utskottet gått vida närmare Första
kammarens linje, då det endast i det sista hänseendet gått
Andra kammaren till mötes, men däremot beträffande den
vida mera vägende frågan om expropriationsersättningens
beräknande i båda de hänseenden, där kamrarna fattat olika
beslut, hemställt till Andra kammaren att ansluta sig till vad
Första kammaren beslutat.

Jämte dessa bägge huvudpunkter fanns det ett antal andra
meningsskiljaktigheter mellan kamrarna. Greve Lagerbjelke
har nyss antytt, att om dessa hade man väl kommit överens,
blott man kommit över sjunde punkten i 1 §. Jag vill emel-
lertid för att redogöra för lagutskottets fögderi i detta sam-
manjämningsärende utveckla, huru lagutskottet sökt lösa även
dessa övriga uppgifter. I två punkter har det funnits möj-
lighet att även här gå en medellinje. Först i fråga om över-
gångsbestämmelserna, där frågan gäller, i vilka fall den för
exproprianten mera förmånliga nya ersättningsregeln skall
träda i tillämpning. Härvid har utskottet återigen följt en
linje, som ligger Första kammarens mening närmare än
Andra kammarens, och detta vare sig man betraktar saken ur
principiell eller praktisk synpunkt. Den andra punkten är den
i dag redan något berörda om den kommunala expropriations-
rätten. Det visade sig i debatten i kammaren, att det i

denna punkt mindre var en saklig skiljaktighet än olika meningar om, huruvida den rätta meningen blivit tillräckligt tydligt uttryckt i Kungl. Maj:ts förslag. Man förmenade från högerhåll, att kommunerna enligt ordalydelsen skulle få tillfälle att expropriera för ändamål, som fölle utom vad i det kungl. förslaget avsetts. Lagutskottet har i enlighet härmed omformulerat förslaget så, att det uttryckligen utsäges, att det endast är för ändamål, vilka det författningsenligt tillkommer kommun att tillgodose, som expropriationsrätt kan meddelas, varav följer, att det åligger Kungl. Maj:t att i varje fall, då expropriationstillstånd begäres, undersöka, huruvida ändamålet faller inom kommunens författningsenliga befogenhetsområde.

I övriga fyra punkter, nämligen 26 §, huruvida nämndens ledamöter skola avlägga ed, 61 och 68 §§, rörande återkallelse- och återlösningsrätt, och 92 §, i fråga om telegrafverkets särställning vid expropriation av nyttjanderätt till kommunal mark, har utskottet delat jämnt mellan kamrarna så, att i två avseenden den ena och i två avseenden den andra kammaren fått rätt. De båda viktigaste punkterna voro utan tvivel frågorna om återkallelse och återlösning, och med hänsyn till den särskilda vikt, som lades på återlösningsrätten vid debatten i Första kammaren, särskilt från kammarmajoritetens ledares sida, har Första kammarens vilja där följts och återlösningsrätten bestämts i enlighet med den av herr Dahl avgivna reservationen. I 61 § har Andra kammaren fått en motsvarande seger beträffande återkallelserätten. — Således, mina herrar, om vi göra ett överslag över, vad lagutskottet föreslagit, finna vi, att uti de båda huvudpunkterna utskottet i bägge fallen gått en medellinje, som faller icke oväsentligt närmare den av Första kammaren intagna ståndpunkten än den av Andra kammaren intagna, och att beträffande övriga punkter man kan säga, att utskottet så gott det varit möjligt delat jämt mellan de båda kamrarna.

Under vilka förhållanden har utskottet kunnat på detta sätt fullgöra sin uppgift? Jo, den var *på förhand försvårad* genom den förklaring, som vid ärendets behandling här i Första kammaren från auktoritativt håll å kammarmajoritetens vägnar avgavs av dess ledare därom, att om icke majoriteten här i kammaren finge sin vilja fram i ett visst avseende, nämligen att en viss eller rättare sagt mycket oviss ändring vidtoges i 1 § 7 punkten, skulle hela lagen falla. Det sades i samma ögonblick, att denna förklaring gäves av välmenande omsorg för förslaget öde. Ja, jag vill naturligtvis gärna tro, att det gjordes i välmening. Men i så fall måste jag genast tillägga, att, såsom det sagts om en mindre lyckad skalds diktning, denna välmening är den enda mening man däruti kan

*Samman-
jämnings-
förslag rörande
lag om
expropriation.*
(Forts.)

Samman-
jämnings-
förslag röran-
de lag om
expropriation.
(Forts.)

finna. Ty jag tror, att, om kammaren övertänker saken närmare, den skall finna, att det är, som jag nu säger, att i själva verket möjligheten att få lagen fram härigenom blev försvårad. Då de bägge kamrarna i lagstiftningsfrågor äga statsrättsligt lika makt och myndighet och då vad särskilt angår meningsskiljaktigheter mellan kamrarna beträffande detaljerna i en stor lag någon utjämning icke får åstadkommas på den gemensamma voteringens väg, utan den av grundlagen anvisade vägen är sammanjämnningen — då, säger jag, är det givet, att sådana meningsskiljaktigheter på enstaka punkter i ett lagarbete måste sammanjämkas så, att vardera kammaren prutar av litet på vad den helst velat ha och antager lagen i ett skick, som visserligen icke överensstämmer med vad kammaren i varje detalj skulle ansett vara det riktiga. Det synes mig — i förbigående sagt — framgå även i dag av herr Thyréns och av greve Lagerbjelkes anföranden, att man förbiser denna fundamentala regel för genomförandet av ett stort lagarbete. De skäl, man anfört mot att sammanjämningsförslaget skulle antagas, hava nämligen varit, att man *icke tyckte om* sjunde punkten; man ansåge, att den »vore onödigt och lämpligen kunde borttagas»; emot den talade vissa praktiska och vad man *kallade* »principiella» skäl, skäl, som i själva verket voro av så föga principiell natur, som att det subjekt, den förening, som vanligen skulle uppbära expropriationsrätten, vore av en något »variabel» beskaffenhet. Samma förbiseende synes hava dikterat åtgärden med den av mig nyss omnämnda förklaringen. Man synes mena, att, i och med det att kammaren talar om, att den icke vill gå med på lagen, om vissa särskilda detaljer äro så och så beskaffade, den har *främjat* lagarbetet. Men, man har naturligtvis därigenom åsladkommit raka motsatsen! Ty av ren självbevarelseinstinkt måste medkammaren reagera mot sådana anspråk, som att den ena kammaren på förhand dekreterar villkoren för att ett sådant lagarbete skall föras igenom.

Det visade sig ock, vad man kunnat vänta, att denna omständighet försvårat möjligheten att inom Andra kammarhalvan få tillmötesgående beträffande sjunde punkten, i det man på det hållet menade, att Andra kammaren vid angivna förhållande för sin egen ställnings skull borde fasthålla vid att lagen skulle antagas i det skick Andra kammaren förut anlagit den, för att därmed tillbakavisa de anspråk på högre myndighet, som medkammaren framställt. Emellertid lyckades det i utskottet, och anledning är att tro, att det även kommer att lyckas i Andra kammaren, att komma över den sten, man sålunda vält i detta lassets väg — ja, man lyckades komma över den så väl, som jag nyss nämnde, att man icke blott gick halva vägen, utan ett steg därutöver från

Andra kammarens sida, så att jag och mina meningsfränder kunde komma till utskottets sammanträde med ett formulerat sammanjämningsförslag i flera olika versioner, av vilka ett numera föreligger som utskottets sammanjämningsförslag.

Sammanjämningsförslag rörande lag om expropriation
(Forts.)

Huru, mina herrar, mötte oss härvid högerns representanter? Jo, med den förklaringen, avgiven genast som vi inledde våra förhandlingar, att, därest icke hela sjunde punkten i 1 § ströks, varje sammanjämkning vore otänkbar. Jag får säga, att bland alla spelöppningar har jag aldrig tänkt mig någon så originell! Märk väl: de, som representerade denna ståndpunkt, kommo från en kammare, som dessavverat deras eget avslagsyrkande på punkten i fråga och i stället återremitterat den ifrågavarande punkten med uppdrag att söka se till, om man icke skulle kunna få en jämkad lydelse, som kunde tilltala kammaren. När representanterna för den kammare, som utan votering avslagit yrkandet, att punkten måtte helt utgå och där yrkandet på återremiss blott med svag majoritet segrat över yrkandet på rent bifall till samma punkt — när de komma tillbaka till utskottet, börja de med förklaringen, att allt annat än ett fullständigt bortstrykande av hela sjunde punkten vore oantagligt! Således, det nödvändiga villkoret för sammanjämkningen var, att utskottet skulle samlas på en linje, som låg *icke* emellan den av Första kammaren och den av Andra kammaren intagna ståndpunkten, utan som låg *på andra sidan om* den av Första kammaren intagna ståndpunkten.

Vi från motsidan trodde verkligen icke, att detta var allvar; men en hel förmiddags segslitna förhandlingar lärde oss annat. Sammanträdet slöts med, att vi från vår sida avlämnade det nyssnämnda ändringsförslaget i tre olika versioner, om vilka vi antydde, att vi skulle kunna välja det, som vore för den andra sidan det behagligaste; och så skedde en ajournering på två dagar. Efter dessa två dagar kom man från motsidan tillbaka, *icke* med ett antagande av vårt ändringsförslag, *icke* med motförslag, innefattande modifikation på en eller annan punkt, utan med ett fasthållande av att sjunde punkten skulle utgå. Ingenting annat skulle givas i utbyte än att i motiveringen till utskottets förslag rörande fjärde punkten skulle inflyta en passus, däri utskottet skulle göra till sin den mening, som herr Trygger uttalat under Förstakammardebatten, nämligen att de »legitima» behoven av samlingslokal borde kunna tillfredsställas genom den kommunerna givna expropriationsrätten.

Beträffande de övriga punkterna uti utskottets sammanjämningsförslag, ha vi rörande deras avfattning saknat varje ledning och hjälp ifrån utskottsreservanternas sida, enär från deras sida trots anmodan man icke velat uppgiva vad man

Samman-
jämnings-
förslag rörän-
de lag om
expropriation.
(Forts.)

önskade på de olika punkterna. Vid sådant förhållande ha vi på egen hand sökt uppgöra en så rättvis fördelning som möjligt, och, såsom jag nyss vågat påstå, denna har sannernigen icke utfallit till Första kammarens, utan snarare till Andra kammarens disfavör.

Jag har ansett mig vara skyldig att redogöra för vad som förekommit i utskottet, då vi utskottsledamöter måste känna oss stå i en särskild ansvarighetsställning med hänsyn till den olyckssaliga utgång, som man nu nästan känner på sig, att detta stora arbete skall få. Det är dock bittert, att på en sådan tuva som den ifrågavarande skall stjälpas hela detta lass, att det lagstiftningsarbete, som Riksdagen vid upprepade tillfällen begärt, som en rad av statsmyndigheter hos Kungl. Maj:t framställt såsom önskvärt och nyttigt, som sedan med så mycken omsorg och skicklighet framförts av expropriationskommittén, som erhållit så mycket erkännande under den senare behandlingen, varpå utskottet nedlagt månaderslångt arbete under denna riksdag och som vi alla äro överens om, att det egentligen borde till landets stora fromma antagas, skall på detta sätt falla i diket. Här sitta runt om i denna kammare män, vilkas arbetshåg och allmänanda satt dem i spetsen var i sin ort för allmännyttiga företag, avsedda att höja de olika landsorterna i andlig och materiell förkovran. Jag kan icke tänka mig annat, än att de måste i detta ögonblick starkt känna, vad det vill säga, att de ökade möjligheter för genomförande av dylika allmännyttiga företag, som i denna lag bjudas, skola på detta sätt och, jag vågar säga det, på halsstarrighet i en särskild punkt falla till marken.

Att nu ingå i bemötande av de särskilda anmärkningar mot sjunde punkten, som i dag å nyo gjorts av föregående talare, synes mig överflödigt. Ty, såsom jag redan antytt, var det anmärkningar, som egentligen bort höra hemma i förra debatten och som icke kunna få väga med, när det nu gäller, *icke* huru man skall formulera sjunde punkten på lämpligaste sätt, utan huruvida man kan, därför att man icke finner denna enstaka punkt fullt lycklig, taga på sig ansvaret att stjälpas hela denna 100 paragrafer starka lag. -- Vi hörde nyss, att herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet icke ansåg det löna mödan att göra en vädjan till denna kammare, därför att han antog, att utgången var på förhand given med hänsyn till namnen å de reservanter, som här låtit teckna sig vid utlåandet. Men för min del kan jag icke underlåta att till mina kammarkamrater göra en vördsam vädjan, huruvida de, efter vad de fått höra om detta ärendes gång av greve Lagerbjelke och mig, kunna finna det vara med kammarens värdighet och kammarens rätta

fyllande av sin uppgift förenligt att låta lagförslaget falla. Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

*Samman-
jämnings-
förslag röran-
de lag om
expropriation.*
(Forts.)

Herr Klefbeck: Jag vill först bekänna, att jag ej heller är fullt tillfredsställd med det sammanjämningsförslag, som framkommit. Det har herrarne kanske kunnat räkna ut förut. Det förefaller mig nämligen, att förslaget går bra mycket nära Första kammarens ståndpunkt och bra mycket långt ifrån Andra kammarens. Särskilt finner jag det betänkligt, att icke Andra kammarens beslut angående expropriationsrätt för husägare på ofri grund rönt något tillmötesgående, utan att dessa skola bli skyldiga att betala till jordägaren värdet av de förbättringar, som de själva åstadkommit. Men det är icke för att tala om detta, som jag begärt ordet, utan för att med all min verkliga respekt för herr Thyren och hans storartade talang, som jag beundrar, ändå försöka få komma med ett litet inpass.

Han anmärkte först på, att herr justitieministern förklarar, att han här i kammaren mött ett ensidigt arbetsgivareintresse, och han fann för sin del, att denna anmärkning var obefogad. Han styrkte detta silt påstående med att hänvisa till förra Riksdagens beslut i arbetarskyddsfrågan. Jag vill gentemot detta bara säga, att det förefaller mig vara en viss skillnad på Första kammarens höger år 1912 och år 1913. I spetsen för vårt värderade motparti stod då en man, som hade en mycket lång erfarenhet bakom sig och en mycket stark känsla av vad som var för landet nyttigt och kanske ännu mera av vad som var för partiet klokt, men nu ha vi mött en ledare för detta parti, som väl i talang och förmåga är den förres värdiga motstycke, men som synes vara — sit venia verbo — mera påvisk än själva kyrkofursten, ty han tycks ha gjort nonpossumuspolitiken till sitt enda saliggörande rättesnöre. Det förefaller oss i år — och jag säger det icke på elakhet och icke på skämt, utan under djup smärta — som vi i år hade rönt mindre förståelse för vad till arbetarnas och hela folkets bästa hör än förra året. Och jag kan icke begripa, att sådant kan i längden vara gagneligt och lyckligt för vårt land.

Sedan vill jag ta fasta på ett uttryck, som herr Thyren hade i förbigående, då han om kravet på sjunde punkten säger, att det är ett nog så billigt krav. Jag vill pointera, att han så karaktäriserade detta krav; men när det gäller att omsätta detta billiga krav på verklighetens mark, så vet jag icke, var han hamnar. Då hänvisar han oss först till att på kommunalstämma göra våra önskemål gällande, och han säger, att en enstaka stor jordägare kan icke gärna kommendera kommunalstämman. Och det veta vi väl, att det går icke med

*Samman-
jämnings-
förslag röran-
de lag om
expropriation.*
(Forts.)

den inskränkning i rösträttsskalan, som ägt rum, men vi veta också, såsom erfarenheten på många ställen utvisar, att denna ene store jordägare övar ofantligt stort inflytande på många andra maktägande och inflytelsrika personer inom kommunen, så att han jämte dessa myndiga män, på vilka han starkt influerar, nog utan svårighet på kommunalstämman kan göra sin mening i en sådan fråga som denna allena gällande. Jag vågar upprepa herr justitieministerns ord, att om denna kammares majoritet, hos vilken man ju med rätta får förutsätta ett långt mera upplyst sinne, icke ville gå till mötes ett önskemål sådant som det här framförda, hur skall man då kunna begära, att en kommunalstämmas majoritet, som icke till sitt förfogande har det mått av upplysning och förmåga att se ärendet i dess hela vidd, i dess betydelse för landet, skall kunna vara så tillmötesgående, särskilt när man betänker, att den står i nära kontakt med de befarade obehag, som från en sådan möteslokal enligt deras åsikt kan tänkas leda sitt ursprung. Att sålunda hänvisa till ett kommunalstämmo-
beslut är enligt min mening precis detsamma som att avslå hela frågan.

Likaså förefaller det mig, när han säger, att han visst unnar arbetarne att skaffa sig ett Folkets hus, som om detta hans varmhjärtade uppsåt hade svårt att finna något utrymme här på jorden. Om ett hus skall byggas, skall det väl byggas på jorden. Men såvitt det icke skall ligga i luften, förstär jag icke, huru det skall vara möjligt för arbetarne att få detta hus, som han unnar dem, när de icke kunna få köpa jord och icke kunna få expropriera jord, enär det senare förfarandet inkräktar på äganderätten. Även när han riktar sitt klander mot sista klausulen i sjunde punkten, nämligen att detta expropriationsförfarande skulle få rikta sig endast mot sådana fall, där jorden inom ett vidsträckt område tillhörde en och samma eller ett fåtal ägare, och säger, att om det icke stode så, utan att det gällde all äganderätt, då kunde han vara med om det, förstär jag icke, hur detta hänger ihop med allt det föregående, som vi ha hört i detta ämne. Ty då har det alltid framställts såsom den svåraste nackdelen av ett sådant förslag, att vi därigenom skulle »taga jorden från bönderna», därmed menat de små hemmansägarna. När man så för att förhindra en sådan tillämpning av lagen får in en bestämmelse, att expropriation endast skall kunna ske från de större jordägarne, då är icke heller det bra. När det är fråga om att expropriera från alla, då får man icke expropriera från de små, och när det är fråga om att skona de små och expropriera från de stora, då får man ej heller expropriera.

Vad sedan skräckmålningarna angå, som han drog upp, att från Folkets hus skulle utgå agitation i religionsfientlig

riktning och mycket annat, vill jag bara säga, vad jag hade äran anföra, när denna fråga sist var uppe: finns det någon människa, som tror, att, om en sådan agitation skulle komma att äga rum, den skulle bliva mindre bitter och mindre ödeläggande, därför att den skulle bli utvisad på vägar och ödemarker, än om den finge äga rum inom en lokal, där åhörarne åtminstone icke skulle utsättas för det plus i förbittring, som följer därav, att de icke anses böra ha rätt att få tak över huvudet, när de behandla sina intressen.

Jag ville sluta, liksom den siste ärade talaren, med en vädjan till mina värderade medkamrater här i kammaren. Jag är nämligen en så inbiten optimist, att jag icke kan släppa förhoppningen om att åtminstone hos ett avsevärt antal medlemmar klokhet och billighet skola få tala i denna för äganderätten så tämligen litet betydelsefulla fråga. Och jag vill då säga er det, att de flesta av eder, och det gäller ju också delvis om mig själv, ha njutit av landets goda ifrån er barn-dom. Ni ha kanske aldrig kämpat mot brist och nöd. Ni ha haft tillgång till den bästa möjliga utbildning i vårt land. Ni ha ärft en hel rikedom från många släktled av bildning, uppfostran, kultur och andra stora förmåner, som fosterlandet givit, och ni ha därför helt naturligt med starka band knutits vid detta vårt gamla kära land. Ni föra därför också fosterlandets namn bittida och sent på edra läppar, och jag klandrar icke eder därför, då det sker ärligt, tvärtom; men jag vill också säga, att det finnes i vårt land söner till moder Svea, som icke varit så lyckligt lottade som ni och som kanske kunde kallas moder Sveas styvbarn. De ha ingen del i jorden, icke ens så att de kunna få bygga sig en stuga för att där överlägga om landets angelägenheter. De motverkas i sin rätt att få sammansluta sig för att försöka höja sin levnadsställning. De ha icke den rikedom av välsignelser i arv från gångna led, som vi ha fått. De få bära bördorna och se sina önskemål gång efter gång tillbakavisade. Jag frågar, om det icke skulle vara med klokhet och billighet överensstämmande, att vi, som njuta landets goda mer än de, visade härvidlag, att vi vilja låta dem förstå, att de dock ha så mycket rätt till medborgarskap i vårt gamla svenska land, att de kunna få sig tillmätt rättighet att bygga sig en stuga för att där överlägga om landets angelägenheter.

Herr Söderbergh: Herr talman! Jag skall till en början vitsorda den redogörelse, som herr Alexanderson har lämnat, huruledes denna sak blivit behandlad inom lagutskottet. Av denna redogörelse och den utredning, som samme talare gjorde, rörande innebörden av det föreliggande sammanjämningsförslaget, framgår med all skärpa och klarhet, vilket

*Samman-
jämnings-
förslag röran-
de lag om
expropriation.*
(Forts.)

Samman-
jämnings-
förslag rörande
lag om
expropriation.
(Forts.)

stort och betydelsefullt tillmötesgående vänstern inom utskottet ådagalagt. Det är ett så stort tillmötesgående, att man med fullt fog kunnat förvänta, att det uppdragits på annat sätt, än som skett, och att det hade kunnat leda till ett samförstånd, som ur alla berättigade synpunkter måste anses vara i hög grad önskvärt. Men högern har velat annorlunda! En sammanjämnning av kamrarnas skiljaktiga beslut måste ju, såsom förut påpekats, alltid innebära eftergifter å ömse sidor. Båda partierna måste taga något steg för att kunna mötas något så när på halva vägen. Men vad är det, som kräves här? Jo, helt enkelt, att Andra kammaren på en av de, efter den kammarens uppfattning, principiellt viktigaste punkterna skall helt och hållet kapitulera utan något som helst vederlag. Vänstern har för att möjliggöra åtminstone något resultat av det betydande och erkännansvärda arbete, varigenom detta stora lagförslag åstadkommits, gått så långt i eftergifter och hänsyn, att jag vågar påstå, att det knappast någonsin förut legat på Riksdagens bord ett sammanjämningsförslag, däri det givits så mycket åt Första kammaren och tagits så mycket från Andra kammaren. Detta skall med rätta konstateras. Men ändå är man icke nöjd. Det har varit förgäves alltsammans.

Må det nu tillåtas mig att göra det uttalandet, att skall man från högerns sida fortsätta att bedriva sina egna meningar och föreställningar på det sättet, så blir allt samarbete hart när omöjligt, och då skall det ena reformförsöket efter det andra, synnerligast i sådana spörsmål, som ligga vänstern varmt om hjärtat, stanna i stöpet! Kan det vara bra och gagneligt för vårt land och vårt folk med en sådan riksdagspolitik? Här i kammaren har högern ännu, ännu säger jag, makt att göra vad som helst, som faller den in. Ännu kan den hålla enständigt och ensidigt tillbaka varje mera genomgripande reform, åtminstone i lagfrågor. Ännu kan den hämma tillgodoseendet av sådana behov, som vänstern framför allt finner det vara angeläget och viktigt att tillfredsställa för det helas och för allas väl i landet. Ja, men bara tills vidare! Det kan snart nog komma andra tider. Vi rida fort i våra dagar, klagade bitterligen en av högerns främste i Andra kammaren vid expropriationslagens behandling därstädes för några veckor sedan. Ja, vi rida fort, och utvecklingen låter icke hejda sig. Den kan icke hållas tillbaka ens av högermajoriteten i Första kammaren, och för de efterblivna bli tiderna allt bistrare och bistrare.

Herr talman! I frågans nuvarande läge tjänar det icke något till att fortsätta debatten rörande själva saken. Jag skall ej heller för min del besvara kammaren med ett sådant överlopsarbete. Denna fråga är för resten icke längre en sak-

fråga, för ögonblicket är den endast och allenast en politisk maktfråga.

*Samman-
jämnings-
förslag röran-
de lag om
expropriation.
(Forts.)*

Till sist endast en liten reflexion! Högern bjuder i dag liksom förra lördagen på begravning, och trots de beklaganden, som från de föregående högertalarnes sida framkommit — sådana höra ju till pjäsen — anser förmodligen högern, att det åter är ett s. k. glädjelig, som jordas. Men jag ber att få påpeka, att även ett sådant kan gå igen, och det kommer också detta att göra med all sannolikhet.

Herr talman! Jag instämmer i det framställda yrkandet om bifall till utskottets förslag.

Herr Gezelius: Jag hade icke ämnat upptaga kammarens tid med något inlägg i förevarande debatt, men det har synts mig vara en skyldighet mot kammaren från deras sida, som inom utskottet representerat minoriteten vid detta betänkande, att svara några ord i anledning av den kritik, som särskilt en ärad talare på upplandsbänken, herr Alexanderson, ägnat oss, sina kamrater, i utskottet. Då herr Alexanderson vädjade till kammaren, att den i känslan av sin värdighet icke skulle följa oss, så synes det mig, som om han knappast gagnade saken. Beträffande den kritik, som man nu har ägnat åt minoritetens män i fråga om det *sätt*, varpå de fullgjort sitt uppdrag inom utskottet, så skola vi icke tvista om, huruvida det varit riktigt och väl skött, från vår sida sett. Ha vi skött oss illa, så är det vår sak, men att det skulle finnas fog för, att vi trätt kammarens värdighet för nära, det vill jag icke vidgå. Då ni här och även en annan representant från utskottets majoritet hava talat om det sätt, varpå sammanjämnningen utfördes, vädjar jag till er själva, då jag säger, att skiljegränsen mellan de två meningar, som kommo att stå mot varandra, markerades fram klart och tydligt därigenom, att majoriteten icke ville eftergiva sin fordran att för expropriationslagförslaget antagande skulle ställas såsom villkor, att expropriationsrätt skulle medgivas sammanslutningar av den art, som omtalas i 7 punkten av 1 §, sammanslutningar för tillgodoseende av även enskilda intressen och politiska sammanslutningar för främjande av vad man här i debatten har kallat ett Folkets hus intresse. Det kravet ville ni icke eftergiva. Det bjöds en möjlighet åt eder att under det gärdande skyddet av ett kommunalt beslut tillgodose det intresse, som ni här bära fram såsom det väsentliga och som skulle avse upplysningens och det fria tankeutbytets rätt. När det blev klart, att skillnaden där icke gick att förena, ja, då hade man från vår sida lika stor rätt att betrakta frågan fallen som ni från eder. Av vilken anledning skall man med sådana åthävor fordra, att vi skulle giva efter i den principiella punkten, då ni kräva med-

*Samman-
jämnings-
ör slag röran-
de lag om
expropriation.*

(Forts.)

givande från vår sida, för att icke lagen skall falla? Jag förstår det icke. Ifrån vårt håll sades ifrån i ett tidigt skede, att där låg den kardinalpunkt, om vilken vi ville söka ena oss, även om vi i avsevärda delar måste giva efter i stycken, som vi ansågo vara av utomordentligt stor betydelse. Jag kan erkänna, att det taktiskt måhända var en dumhet, men någon brist i vår ärlighet få ni icke beskylla oss för. Detta är ju en fråga, beträffande vilken man kanske har rätt att även hos sina politiska motståndare förutsätta ett erkännande av, att det principiellt och praktiskt har betydelsefulla konsekvenser, huru långt man tar steget. Om det är oklokt av oss som parti, icke äro väl herrarna så ledsna om, vi begå en sådan oklokhets. Det lär väl falla över oss och de idéer vi anse böra tillgodoses. Men den vädjan jag så ofta hör, att vi skola tänka på vår egen förestående bortgång, verkar i längden icke så synnerligen övertygande på mig, och jag tror icke, att, om dessa förutsägelser visa sig sannspådda, det skulle föranleda så mycken sorg hos dem, som föra det talet på tungan. Ingen i kammaren tar miste om vad striden står om. Nu säger herr Alexanderson, att särskilt vi ha varit skyldiga att giva efter, därför att ni varit beredda till och ha gjort så stora eftergifter. Ja, vad vi tänkte och vad vi till äventyrs hade velat giva efter i, är det icke skäl att tala om tydligare, än vad vi redan ha gjort genom vårt markerande av vilken vikt vi lade på denna 7:de punkt, om en sammanjämkning skulle gå fram. Men så mycket vågar jag dock säga, att hade det funnits en sådan förvissad övertygelse om nödvändigheten och lämpligheten att i stort sett få expropriationslagen igenom även från vänsterns sida, så tror jag, att icke denna form för att tillgodose upplysning och politisk frihet skulle ha ställts upp som villkor från dess sida. Jag kan icke underlåta att fästa uppmärksamheten på att redan nu med den åskådning, som gör sig gällande, och med den förskjutning, som har ägt rum på det kommunala området, har man sett, för att taga ett exempel från mitt eget län, huru en kommun på över 20,000 människor på kommunalstämma beslutat att flytta platsen för sina kommunala sammanträden ifrån Stora Tuna gamla kyrkovall, som dock ligger i en mycket folkrik bygd och som har varit centrum för detta stora dalföre under många hundra år, för att i stället förlägga den till Domnarfvets järnverk. Den åskådningen har nämligen gjort sig gällande, att det skulle vara lämpligare att ha den där. I en annan kommun med cirka 6,000 människor ha på samma sätt industriarbetarne vid Långshyttteverken beslutat förflytta platsen för kommunalstämmas hållande från Husby kyrka fem fjärdingsväg därifrån — Husby kyrka, som hittills varit centrum, ligger i en för dalaförhållanden bördig gammal kulturbygd. Flyttningen har företagits i deras intresse, som dikterat beslutet. Jag säger detta för att med en enkel

hänvisning till erfarenheter från det praktiska livet bemöta dem, som säga, att om man lämnar åt kommunerna att tillgodose behovet av samlingslokaler, så kommer man igenstädes. Se på vilket litet stadssamhälle som helst snart sagt i vårt land. Se på åtskilliga landskommuner, huru de offra, arbeta och intressera sig mycket livligt för att tillgodose behovet av samlingslokaler, men samlingslokaler, där intresset bäres upp av en så stor allmänhet, att man anser, att man har en möjlighet och en garanti för att den icke tillgodoser ett enskilt intresse, utan ett allmänt intresse — att det skipas lika rätt åt alla. Här talas så mycket om att vi, som motsätta oss expropriationsrätt för Folkets hus, äro mörkrets folk, som inte vilja upplysning och frihet åt vårt folk. Det hjälper visst inte att erinra herrarne, som så ofta skett, att här är det icke fråga om den saken, utan det gäller, huruvida man skall skipa rättvisa så, att man giver expropriationsrätt för att tillgodose det intresse för upplysning, för tankeutbyte, som får uttryck i enskilda stridiga intressen. Det är där, som gränslinjen i stort sett står mellan oss. Ni få icke tillvita oss bristande sinne varken för tankefrihet eller för möjlighet att giva vårt folk upplysning.

Såsom den föreliggande frågan ligger, och då det icke finns någon möjlighet för mig att giva efter i det väsentliga, som ligger i den sjunde punkten, så förenar jag mig med reservanternas hemställan om avslag.

Herr Thyren: Endast ett ögonblick i anledning därav, att jag i motsats till herr Söderbergh anser denna fråga icke för en politisk maktfråga, utan för en verklig sakfråga. Det kommer, såvitt jag förstår, väsentligen an på, i vad mån man kan vinna samma resultat eller tillräckligt goda resultat för vänsterns räkning genom att skjuta in kommunen som kontrollerande myndighet. Det har av såväl herr statsrådet som också av en annan ärad talare, nämligen herr Klefbeck, uttalats det argumentet, att om Första kammaren, denna upplysta Första kammare, inte nu vill gå med på punkt 7, huru vilja vi då tänka oss, att majoriteten på en kommunalstämma skulle vara bättre än Första kammaren. Men, mina herrar av vänstern, detta sätt att argumentera, det är väl ändå ett ganska gott bevis på att herrarne allt för tidigt gjort allvar av herr Söderberghs åsikt, att det icke är en sakfråga, utan en politisk maktfråga, att herrarne alltför litet satt sig in i själva sakfrågan. Det få väl herrarne ändå medgiva, att det är en ofantlig skillnad, om man på en kommunalstämma kommer fram med ett förslag, att kommunen skall bygga och tillhandahålla en allmän lokal, tillgänglig för högern i dag, för vänstern i morgon och för socialdemokraterna i övermorgon, alltså en politiskt neutral lokal, där kommunen bestämmer, om den eller den agitatorn skall anses alltför samhällsfarlig, skall

*Samman-
jämnings-
förslag rörande
lag om
expropriation.*
(Forts.)

Samman-
jämnings-
förslag röran-
de lag om
expropriation.
(Forts.)

avvisas eller icke, alltså ett företag under kommunens permanenta kontroll — det är en annan sak, om kommunen säger ja till detta — och jag kan inte finna annat, än att en förnuftig kommunalstämma *måste* säga ja — än om vi här i Första kammaren skola i princip *utan* någon kontroll, en gång för alla öppna för första bästa förening för vad syfte som helst, så snart det kan anses gälla en »allmän» fråga, möjlighet till expropriation. Det ligger så absolut olika, att man väl borde kunna medgiva, att Första kammaren kan vara fullständigt förnuftig och i sin goda rätt, då den säger nej mot detta vidsträckta krav, under det att man samtidigt kan med gott samvete förklara, att den kommunalstämma vore högst oförnuftig, som skulle avvisa ett sådant krav som det nyss berörda.

Herr Lindley: Herr talman! Herr Thyréns framställning strandar likväl på, att det icke är så alldeles avgjort, att kommunen har ett dylikt allmänt behov. Det kan ju finnas samlingslokaler för de andra partierna. T. ex. vid ett stort bruk ha de kanske plats och möjlighet att samlas, men det är icke säkert, att arbetarne där ha någon sådan plats. Då är frågan den: kan man då tänka sig, att kommunen skall begära att få expropriera mark endast för att bereda socialisterna någon samlingslokal? Jag är övertygad om att man icke skulle lyckas förmå dem till något dylikt.

Denna fråga är dessutom verkligen av sådan art, att jag tror, att även om detta förslag, detta yrkande, skulle gå igenom, så vore frågan därmed icke löst; ty vad är det saken gäller? Jo, det är att på platser, där stora vidder ägas av en eller ett litet fåtal, åstadkomma möjlighet att uppbygga Folkets hus eller någon sådan samlingslokal. Men märk väl, att innan dess, innan man kan åstadkomma pengar för att expropriera mark och bygga upp Folkets hus, måste det finnas en rörelse, och alltså kvarstår här en fråga, som är mycket svår att lösa, även om denna rätt gives att expropriera mark. Jag tror därför inte, att det ögonblickligen kommer att uppstå Folkets hus på dessa platser, där sådana icke nu finnas. Men det gives likväl en rätt och en sådan möjlighet att åstadkomma dessa, och det är väl ändå den rätten och möjligheten, som Första kammaren bör bidraga att giva åt dessa kommuners arbetare.

Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Herr Trygger: Herr talman, mina herrar! Herr Alexanderson sökte i sitt anförande göra gällande, att lagutskottets majoritet vid bestämmandet av detta sammanjämningsförslag skulle ha gått tillväga med stor hänsyn emot minoritetens önskingar, d. v. s. majoritetens inom denna kammare önskingar. Jag har nu som bekant i åtskilliga år varit dels ledamot och dels ord-

förande i lagutskottet, och jag har följaktligen någon erfarenhet i dylika saker. För att förstå, vad herr Alexanderson anser vara en riktig sammanjämkning, måste man erinra sig, hurusom han med avseende på denna sjunde punkt, sådan den förelåg i Kungl. Maj:ts förslag, anser, att den strängt taget riktiga sammanjämningen skulle ha varit den, att man hade kluyvit punkten, så att där denna handlade om politiska samlingslokaler, skulle Andra kammaren vidhålla sitt beslut och Första kammaren ge med sig, under det att i vad den avsåg lokaler för kooperativa föreningar skulle Andra kammaren uppgiva sin ståndpunkt och Första kammarens mening, att bestämmelsen borde utgå, göra sig gällande. Jag får verkligen säga, att detta är ett sätt att sammanjämka, vars berättigande jag har svårt att begripa. Den tillfälliga omständigheten, att två skilda frågor kommit in i ett lagrum — herrarna behöva bara titta i våra lagar för att se, huru många sådana fall där finnas — skulle göra, att om kammarna bleve av olika meningar i fråga om detsamma, skulle man göra en sammanjämkning just av detta lagrum och ge hälften åt vardera sidan. Om man delat bestämmelserna på två paragrafer, hade naturligtvis ingen människa sagt, att det vore nödvändigt, att man skulle jämka de båda paragraferna mot varandra, utan man hade mycket väl kunnat göra sammanjämningen av lagen på annat sätt. När jag åter var ledamot av lagutskottet, följde vi en väg, som jag visserligen förstår icke numera anses naturlig, nämligen att vi fästa stor vikt vid en frågas principiella betydelse. Det är klart, att då majoriteten i Andra kammaren och utskottet består av tvenne partier, som principiellt ha absolut olika ståndpunkt, å ena sidan socialistpartiet, som med avseende på allt, som gäller äganderätten, har en motsatt uppfattning mot oss andra, och å andra sidan det liberala partiet, som i princip har samma uppfattning som vi med avseende på äganderätten, men som, vid det förhållandet att det endast i förening med socialisterna har majoritet, måste taga hänsyn till de anspråk, som göras gällande från socialistpartiets sida — det är då ganska naturligt, säger jag, att för en person, vilken liksom herr Alexanderson representerar detta block, sammanjämningen på allra bästa sätt göres så, att man blott klyver paragrafens bestämmelser utan att taga hänsyn till principen. Detta må vara ganska naturligt för det liberala partiet, men för oss, som stå på våra egna fötter och som ej för vår tillvaro ha behov av något stöd från ett parti, som principiellt har en alldeles motsatt ståndpunkt, för oss är det av stor betydelse, ja, av väsentlig betydelse att hålla fast vid det principiella. Nu skola herrarne komma ihåg en sak, och det är, att här är icke fråga om, att vi skulle vilja från nuvarande lagstiftning taga bort något, som funnits där, utan det är fråga om att införa något nytt i den svenska lagen. Då säger grund-

Sammanjämkningsförslag rörande lag om expropriation.
(Forts.)

*Samman-
jämnings-
förslag röran-
de lag om
expropriation.*
(Forts.)

lagen, att vid lagstiftning fordras bägge kamrarnes samstämmade beslut och Konungens samtycke. Är det då så orimligt, att, när vi ha den uppfattningen, att här föreligger något principiellt oriktigt, vi säga ifrån, att vi inte kunna giva vårt samtycke att införa detta i lagstiftningen. Frågan bör enligt vår mening skjutas åt sidan; men vi taga förslaget i övrigt, såvitt vi kunna ena oss, men denna fråga bör få anstå. I framtiden kanske vi kunna komma till en annan uppfattning, ifall det visar sig att de faktiska förhållandena påkalla en förändring, men tills vidare får det bliva som förut. Ingen har heller kunnat påstå, att denna punkt skulle vara en kardinalpunkt med avseende på expropriationslagen. Det hade varit ofantligt lätt för majoriteten inom utskottet att låta detta vara detta och skjuta undan denna fråga tills vidare. Min alldeles bestämda övertygelse är, att om herrarne, som jag nyss sade, stått på egna fötter och inte behövt stöd av socialisterna, skulle ni ha funnit detta tillvägagångssätt vara ganska naturligt. Jag sade, när frågan var före sist i denna kammare, att vi i denna punkt hade en bestämd principiell uppfattning. Vi kunde icke gå med på att taga in ifrågavarande bestämmelse i förslaget, utan bädo, att den finge ställas på framtiden och att herrarna från andra sidan måtte beakta detta, när ni skulle fatta beslut i frågan. Herr Alexanderson har nu sagt, att detta var kanske välment, men i så fall vore välmeningen den enda meningen i detta yttrande. Jag vet icke, var herr Alexanderson har hämtat denna rolighet, men kanske den kommit från samma håll som den, som vi från honom hörde vid en föregående debatt, nämligen från barnkammaren; ja, att döma av fortsättningen i herr Alexandersons yttrande, skulle jag verkligen tro, att detta är fallet. Herr Alexanderson har nämligen förklarat, att detta ärliga uttalande ifrån vår sida måste med nödvändighet föranleda därtill, att Andra kammaren måste säga: vi vika icke. Det bleve en hederssak för Andra kammaren att sätta sig emot ett sådant anspråk, som jag då uttalade på majoritetens vägnar. Men, mina herrar, att antaga något dylikt är väl ändå att bedöma Andra kammaren alldeles som ett bångstyrt barn. Jag har en för hög uppfattning om Andra kammaren och dess klokhets för att kunna tro, att den skulle bemöta ett ärligt uttalande på dylikt sätt, ett uttalande, som var föranlett av mitt intresse att få förslaget igenom, att den skulle möta detta med, jag vågar säga, en så barnslig ståndpunkt. Jag går så långt, att jag vill ännu knappt tro, att någon medlem av Riksdagen på allvar skulle vilja handla, som herr Alexanderson här förklarat naturligt. Jag tror fast hellre, att det är något annat skäl, som varit bestämmande, och då kommer jag till herr statsrådet och chefens för justitiedepartementet uttalande. Herr statsrådet har själv påpekat, att nu ifrågavarande punkt, om man jämför den med förslaget i dess helhet, är en fråga, som

icke är av så synnerligen stor praktisk betydelse, och därför kunde herr statsrådet icke förstå, att vi skulle vilja låta förslaget ramla på denna punkt. Herr Alexanderson upprepade detsamma, fast i vackrare ord — han sade nämligen, att det skulle vara bittert, om detta utmärkte lagförslag skulle stjälpas på denna lilla tuva. Sedermera försökte herr statsrådet forska efter vad som verkligen kunde vara vår mening, när vi handlade så, att förslaget fall skulle kunna bli resultatet. Nåväl, jag ber att få komma med en motfråga. Om nu herr statsrådet anser, att denna punkt praktiskt sett är en bagatell, vad kan det vara för orsak, som föranleder herr statsrådet att stödja majoriteten i Andra kammaren, då den vill låta förslaget ramla på denna lilla tuva? Jag kan icke förstå skälet. Det måtte vara något hemligt skäl — det är naturligtvis icke det mindre vackra skäl, som herr statsrådet emot oss åberopade, undfallenhet för arbetsgivareintressen, icke heller vad som för statsrådet kanske är naturligare, undfallenhet för arbetareintressen. Men vad kan det vara? Jag skall försöka hjälpa till och gissa ut vad det möjligen kan vara. Jag tror, att det är hänsyn till socialisterna. Det är av hänsyn till den socialistiska delen av majoriteten, som man vill fastslå expropriationsrätt för det s. k. folkets hus. Det föreligger en fordran från deras sida, och den fordran har man måst honorera för att hålla ihop blocket. Man har uppoffrat vad som ursprungligen ändock var en tanke, ty en sådan innebär det kungl. förslaget, men vad som återstår är blott ett sken av denna tanke. Ja, sammanjämkningen kanske tillfredsställer socialisterna principiellt, men praktiskt sett är den blott ett sken. Praktiskt sett finnes även för våra motståndare intet skäl att hålla på densamma.

Ja, man har i denna fråga i dag haft många uttalanden. Man har hört en ärad talare, vars uttalanden jag gärna lyssnar till, förvåna sig över, att det kan vara möjligt, att majoriteten har en ordförande, som är så bristfällig, som den de nu ha, och vilken bidrager på allt sätt att åstadkomma sorgliga resultat. Ja, jag tror emellertid, att på den punkten vore det rätta, om man överlät åt varje parti att självt avgöra sina inre angelägenheter. Det har uppstått ett så kolossalt stort intresse särskilt för vårt partis angelägenheter, såväl här, efter vad vi hört, som också i pressen, men jag tycker, att frågan om vårt partis ordförande kunde få vara en inre fråga. Då man däremot säger, att vårt parti har uppträtt negativt i Riksdagen, kommer man till en sak, som kan lämpa sig för allmän diskussion. Jag vill emellertid fråga herrarna: kan det vara berättigat att säga, att vårt parti som sådant har uppträtt negativt vid denna riksdag? Är det riktigt att säga detta ifrån ett håll, där man har satt sig emot viktiga positiva åtgärder, som vi på det allra kraftigaste försökt få fram? Jag tänker exempelvis på försvarsfrågan. Ha vi varit negativa i försvarsfrågan? Ha herrarna

*Samman-
jämknings-
förslag röran-
de lag om
expropriation.*
(Forts.)

*Samman-
jämnings-
förslag röran-
de lag om
expropriation.*

(Forts.)

anledning att förebrå oss, att vi icke där gjort vad vi förmått? Ha herrarna i fråga om försvaret visat det tillmötesgående mot oss, som herrarna ständigt fordra på andra områden? Och dock! Försvarsfrågan är en kardinalfråga i jämförelse med alla dessa andra saker, särskilt i våra dagar, då det för var och en borde vara uppenbart, att den är a och o och att allt annat i förhållande därtill är oväsentligt. Vilka medel har man för övrigt använt, när vi i någon fråga icke kunnat foga oss efter Andra kammarmajoritetens önsknings, och det har sannerligen icke skett alltför ofta. Vilka medel har man icke använt! Jag vill endast erinra herrarna, att när vi hade åkarpsslagen före i denna kammare — jag skall icke nu tala om, vilken åsikt i fråga om den var den riktiga eller oriktiga, utan endast tala om de medel, man använde för att betvinga oss — gjordes det gällande från allra högsta ministeriella håll, att om vi icke fölle undan i den frågan, skulle våra arbetare bli syndikalister, d. v. s. de skulle börja använda brottet såsom ett medel att realisera sina önsknings, ifall vi icke gäve vika. Herrarna kanske jämväl erinra sig, att när vi hade denna expropriationslag första gången före, var det en ärad talare, som sade, att ifall Första kammaren icke gäve vika i denna punkt, komme våra arbetare att icke vilja försvara sitt fosterland. Således, därför att man icke tillåte expropriationsrätt för lokaler, vilkas väggar i allmänhet genljudit av försvarsfientliga anförenden, skulle våra arbetare bli ovilliga att försvara sitt eget fädernesland. Jag måste säga, att jag känner icke några sådana arbetare. Jag sätter alltför mycket värde på den svenska arbetaren, för att jag skulle kunna tänka mig, att någonting skulle kunna förmå honom att använda brottet som ett medel för att nå sina syften eller förleda honom att icke göra sin plikt mot sitt fosterland, ifall fosterlandets säkerhet krävde ut hans värnplikt. I dag ha vi hört en ytterligare hotelse, ifall vi icke gå med på detta sammanjämningsförslag. Herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet har behagat uttala en dylik hotelse. Han har nämligen sagt, att om vi icke giva vika i denna punkt, kommer det politiska jordskred, som redan inträffat, att efterföljas av ett annat, som skulle för oss bli ännu värre. Är detta verkligen lämpliga medel för att i en lagfråga tvinga en kammare att frångå en uppfattning, som kammaren av principiella skäl anser vara den riktiga? Jag tror det icke. Även herr Söderbergh hade ett anförande av ungefär liknande innehåll, däri han hotande förklarade, att om vi icke fölle undan, skulle vår makts dagar taga slut och vårt arbete och vårt intresse för en viss utveckling av vårt samhälle komma att sakna praktisk betydelse. Ja, vore man rädd, skulle man naturligtvis taga intryck av sådana yttranden. Men, mina herrar, vi äro icke rädda! Vi tro för fast på riktigheten av den samhällsuppfattning, som vi här försvara, för att imponeras av dylikt

tal, och då vi handla i enlighet med vår övertygelse, frukta vi ingen, utan överlåta åt framtiden att ådagalägga, huruvida vi misstagit oss eller ej. Vårt mål har dock alltid varit landets väl och Sveriges lycka.

*Samman-
jämnings-
förslag röran-
de lag om
expropriation.
(Forts.)*

Herr statsrådet Petrén: Herr talman! Den debatt, som föres här i dag, är av det slag och berör ett ämne av sådan vikt, att även den, som är van att endast lyssna till debatterna i denna kammare, kan känna ett behov att taga till orda, ehuru han väl känner med sig, att han icke har några nya synpunkter att framföra. Jag gör det emellertid med en känsla av stark förståmning, ja, jag kan nära nog säga, verklig beklämning inför den situation, som nu föreligger i denna fråga. Här förestår nu, som det sagts från flera håll förut i dag, till avgörande ett lagförslag, som är framsprunget av ett sedan länge och allmänt känt behov av vidgade och i övrigt förbättrade expropriationsbestämmelser, grundat på riksdagsskrivelser och syftande att tillgodose även motionsvis från Andra kammarens sida riksdag efter riksdag framförda samhällsbehov.

Alla talare ha i dag vitsordat, att detta lagförslag innehåller stora och väsentliga förbättringar gentemot den lag, som nu är gällande. Det har i sådant hänseende av greve Lagerbjelke särskilt berörts två ting, nämligen de nya bestämmelserna för expropriationsersättnings fastställande och för expropriationsnämnds tillsättande.

Jag skall icke öka uppräknningen av dylika förbättringar, utan endast peka på en sak, som enligt min mening är av särskilt stor betydelse. Jag har på nära håll förnummit, huru i många små hem i stationssamhällen, fisklägen och liknande platser, där vederbörande husägare ej äro ägare till tomtmarken, det länge har varit en önskan och förhoppning att få äganderätt till denna mark. Det är väl ej tvivel om, att denna förhoppning nu kommer att grusas om några ögonblick och antagligen för många år framåt. Jag kan ej annat än djupt beklaga detta förhållande, därför att jag har på många håll sett olägenheterna av att i dylika samhällen stå i beroende av jordägaren, något, som ock tidigare i debatten här påpekats av herr Klefbeck.

Det är tydligt, att detta sammanjämningsförslag kan ses ur olika synpunkter. Då jag begagnade några timmar i dag på morgonen för att läsa igenom den debatt i denna fråga, som fördes här för tre veckor sedan, föreföll det mig, som om det objektivt sett utan tvivel har visats god vilja från majoritetens sida inom utskottet. Vill man nämligen se till, vad som var den röda tråden i den debatt, som fördes i denna kammare för tre veckor sedan, var det väl så, att, medan man till förmån för den ekonomiska föreningsverksamheten icke ville i sjunde momentet av 1 § inrymma några bestämmelser, man åter, i den

Samman-
jämnings-
förslag röran-
de lag om
expropriation.
(Forts.)

mån legitima behov förefunnes för andra däri avsedda ändamål, vore villig att tillgodose dem.

För en vecka sedan fördes i denna kammare en debatt i en annan viktig fråga. Den talare, som i dag uppträdde närmast efter statsrådet och chefen för justitiedepartementet, väddade då till majoritetens män i denna kammare att i den frågan söka framlägga de ändringsförslag, som de ville främja, för att sålunda positivt i handling medverka till frågans lösning. Det är icke utan, att, då man läser det lagutskottsbetänkande, som utgör föremål för denna debatt, och ser den däri förekommande blanka reservationen från minoritetens män i utskottet, man känner en undran, varför icke av dem ens antytts de förslag, som de i sammanjämningsssyfte velat förorda. Det är dock på deras begäran, som återremissen skedde för tre veckor sedan.

Frågar man sig då, i vad mån det är legitima behov, som inneslutas i det omstridda sjunde momentet i 1 § enligt det nu föreliggande förslaget från lagutskottet, så tror jag för min del, att det svårligen skall kunna bestridas, att samtliga de ändamål, som däri uppräknas, verkligen äro hänförliga till legitima behov. Det har här i dag gång efter annan sagts, att något behov av expropriation i förevarande avseenden icke är styrkt. Jag vill i det fallet endast bringa i kammarens erinran vad en av statens förlikningsmän för de norrländska länen härom yttrade i denna kammare, då frågan för några veckor sedan var före. Fick icke var och en, som åhörde det yttrandet, det klara intrycket, att det däri verkligen påvisades och klargjordes, att legitima behov här föreligga? Här sades av herr Trygger och andra talare i den förra debatten, att i regel tillgodosåge, även om man borttog detta omstridda sjunde momentet, lagförslaget de legitima behov, som vore till finnandes, och att man borde icke lag stifta för relativt få undantagsfall. Detta kan ju vara sant, i många fall och för de flesta fall, men det finns områden, där man måste lagstifta för även de få undantagsfallen, och ett av dessa områden är utan tvivel det nu föreliggande. Det gäller dock här ytterst medborgares rätt att komma tillsammans för överläggningar i allmänna frågor; och den rätten är förvisso så oför-ytterlig, att den allestädes måste skyddas, och även om, som greve Lagerbjelke sade, det icke skulle vara så, att detta moment är en hörnsten i själva det föreliggande förslaget, är dock denna medborgerliga överläggningsfrihet i allt fall en hörnsten i den nutida samhällsbyggnaden.

Herr Thyren slutade sitt anförande i denna fråga för tre veckor sedan med följande ord: »Naturligtvis får och måste politisk agitation finnas; naturligtvis måste man lämna den frihet att röra sig, icke lägga hinder i vägen därför. Men det är stor skillnad emellan att icke lägga hinder i vägen och att understödja den genom ett sådant maktin gripande som expropriation

ju alltid är.» Ja, herr Thyren nämnde nyss några ord om journalistik. Jag vill icke använda ett sådant uttryck om denna herr Thyrens argumentering, men så mycket tror jag mig kunna säga, att folket i gemen ej kommer att förstå den. Enligt dess mening måste, då hinder av förevarande slag stå i vägen för övande av politisk upplysningsverksamhet, det vara lagstiftarnas skyldighet att röja undan dylika hinder, även om expropriation därför erfordras. Någon rörelsefrihet kommer eljest icke att å dylika platser förefinnas.

*Samman-
jämnings-
förslag röran-
de lag om
expropriation.*
(Forts)

Det har nu emellertid sagts i dag, att det finns andra medel att tillgodose de berättigade kraven på detta område. Man har icke sett formulerade förslag därom, utan endast hört dem antydas. Medlet skulle emellertid vara, att det skulle ankomma å kommunerna, såsom sådana, att söka expropriation. För mig vill det emellertid synas, som om det låge i sakens natur, att detta ändock icke blir att fullt tillgodose detta behov. Detta har för övrigt även herr Thyren erkänt. Det är väl dock alldeles givet, att det finnes exempelvis brukssamhällen, där befolkningen kan känna ett absolut behov av en lokal för överläggningar i allmänna frågor och upplysande föredrag, utan att det å kommunalstämma finnes majoritet för att tillgodose detta krav.

Jag kan icke heller känna mig övertygad av de anmärkningar, som greve Lagerbjelke riktade mot den formulering, som av lagutskottet nu givits åt sjunde momentet i 1 § av lagförslaget. Icke äro väl sådana uttryck som »väsentlig del», »vidsträckt område», »fåtal ägare» och »särskild svårighet», då de förekomma i en lagtext, omöjliga att tillämpa. Jag vågar bestämt hävda, att de svårigheter, som på denna grund komma att möta, icke äro oöverkomliga.

Det har sagts under debatten i dag, att detta moment vore icke så farligt under en förutsättning, nämligen att man hade garantier för att Kungl. Maj:ts regering vore eller rättare icke voro av ett visst slag. Jag kan av den erfarenhet, jag nu under 1 1/2 års tid fått av expropriationsärendens handläggning hos Kungl. Maj:t, bestyrka, att det vid sådana ärendens behandling städse fästes stor vikt vid huru vederbörande jordägare ställer sig till yrkandet om expropriation och de invändningar, som därutinnan av honom göras, och vidare tillses, i hvad mån annan mark än den begärda finnes att tillgå, som är för ändamålet användbar.

Gentemot herr Thyren skulle jag vilja säga, att då han här har talat om svårigheten att förebygga, att just den mark, som ligger bäst till, och som ägaren har största intresset av att få behålla, tages för det ifrågavarande ändamålet, så förefaller det mig, som om han förbisett stadgandet i § 5 av det föreliggande förslaget, där det heter: »Finnes mer än ett område vara tjänligt för det avsedda ändamålet, må expropriationsrätt ej med-

*Samman-
jämnings-
förslag röran-
de lag om
expropriation.*
(Forts.)

delas beträffande område, vars avstående eller upplåtande medför större olägenhet än nödigt är; och skall jämväl i övrigt tillses, att ändamålet må, utan oskäligen kostnad för den exproprierande, vinnas med minsta olägenhet för annan, vars rätt är i fråga.» Det förefaller mig, som om i denna bestämmelse låge ett korrektiv, vilket — för den händelse vederbörande icke förutsattes handla emot tydlig lag — skulle vara till fyllest. Men en sak är för mig viss, och det är, att just ett beslut av den innebörd, som kammarens majoritet nu går att fatta, är i icke ringa mån ägnat att närma oss den dag, då en regering kan komma att sitta med en sådan sammansättning, som herr Thyren icke önskar skall hava att tillämpa bestämmelser av nu ifrågasatt innehåll.

Herr Gezelius har talat om vad som är klokt och icke klokt av majoriteten i denna kammare. Jag skall icke därom fälla något omdöme, utan vill endast säga, att vill man, i likhet med mig, samhällsfrid och icke fortsatta upprivande strider å detta område, då känner man en stark maning att lägga sin röst till förmån för sammanjämningsförslaget i dag. Det är icke utan, att, om den uppfattningen skulle vinna insteg hos vida lager av befolkningen, att, vid prövning av lagförslag som detta, makt går före rätt, då är fara å färde; och det är efter min tro icke uteslutet, att en sådan uppfattning efter Första kammarens blivande beslut i dag kommer att vinna insteg i vida kretsar av vårt folk.

Då jag nu, herr talman, för min del yrkar bifall till det föreliggande utskottsbetänkandet, gör jag det i den fasta övertygelsen, att ett tillmötesgående från majoritetens sida i denna fråga skulle vara till gagn för de framtida förhållandena i vårt land, medan åter ett avslag å betänkandet är till våda för ett normalt samhällsliv och en sund samhällsutveckling.

Herr Alexanderson: Herr Trygger kritiserade de synpunkter, jag skulle hava utvecklat beträffande utskottets sammanjämningsuppgift och förklarade, att på ett så mekaniskt sätt som här skett får man icke fatta sin uppgift, då det gäller en sammanjämkning i en viss punkt, där kamrarna fattat olika beslut. Det synes mig, att jag knappast behöver replikera honom i det avseendet, ty herr statsrådet Petren har redan påpekat, hurusom protokollen över den debatt, som fördes i denna kammare för tre veckor sedan, med bestämdhet giver läsaren det intrycket, att vad man framför allt här i kammaren satte sig emot, var expropriationsrätt för de kooperativa företagen, under det man beträffande samlingslokaler däremot erkände, att det finnes ett visst fog för expropriation, men ville i den delen hava formuleringen försiktigare avfattad. Det är i enlighet med de riktlinjer, vilka under denna debatt sålunda gävos av majoriteten i denna kammare, som lagutskottet företagit sin sammanjämkning.

Då herr Trygger vidare med styrka hävdade denna kam-
mares icke blott formella, utan även sakliga rätt att motsätta
sig lagens antagande, när den innehöll sådana moment som
det ifrågavarande, gjorde han det med en antydning om, att då
det gäller principiella punkter, hade man rättighet att fordra
åtminstone någon betänketid, så att man icke första gången
utan vidare påtvingades desamma. Jag vill då fästa uppmärksamheten på, att det ingalunda är första gången denna fråga föreligger till Riksdagens överbägande, utan den har förelegat ett flertal gånger förut, och ett flertal gånger förut har just ett skrivelseförslag angående en sådan expropriationsrätt vunnit Andra kammarens bifall, medan minoriteten till förmån för ett dylikt skrivelseförslag i Första kammaren ständigt vuxit. Någon-
ting alldeles nytt och oväntat, på vilket kammaren kan fordra några års betänketid ännu, kan man således icke säga, att förslaget i denna punkt innebär. Men för det andra och framför allt: det framkom vid ventilationen av denna punkt förra gången förslaget behandlades i kammaren *icke* några principiella betänkligheter mot momentet, utan det betonades starkt av talare efter talare, att deras betänkligheter icke vore av detta slag, utan att de funno förslaget i denna del *mindre lämpligt* och framför allt *mindre nödigt*; ja, en talare sade, att om man begränsade sig till en lagstiftning för vissa särskilda förhållanden, så skulle han kunna godkänna förslaget. Detta är just vad man i detta sammanjämningsförslag har gjort.

Samman-
jämnings-
förslag rörande lag om
expropriation.
(Forts.)

Nu framskyntar visserligen i herr Tryggers anförande i dag liksom i hans slutreplik förra gången en antydning om, att äganderättens princip är i fara. Ja — man skulle ju kunna skämtsam-
t svara: Äganderätten, herr Trygger? Vet inte herr Trygger, att äganderätten är redan upphävd! Första kammaren upphävde den ju för tre veckor sedan. Det kan jag åtaga mig att bevisa på ett sätt, som, om det också icke övertygar mig själv, åtminstone ofelbart skall övertyga herr Trygger och hans meningsfränder. Förra riksdagen förelåg en motion om att innehavare av lägenhet på ofri grund skulle kunna få friköpa lägenheten. Lagutskottet avgav i anledning härav en hemställan av innehåll, att Riksdagen borde »i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om framläggande för Riksdagen skyndsammast möjligt av förslag till lagstiftning om expropriations- eller lösningsrätt för beredande av möjlighet åt ägare av byggnader på ofri grund att förvärva mark, var byggnaderna voro uppförda.» Ärendet kom före här i kammaren, och herr Trygger yttrade bland annat:

»Man får väl säga, att det är ett bra märkligt förslag, som lagutskottet här framkommit med. Jag vill nästan säga, att det är bland de märkligaste, som förekommit under den tid, jag varit med i Riksdagen. Ett lagförslag, som utan vidare föreslår, att expropriation skall få ske av mark, tillhörig enskild person, blott och bart där-

Samman-
jämnings-
förslag röran-
de lag om
expropriation.
(Forts.)

för att någon annan efter överenskommelse med ägaren uppfört ett hus på ifrågavarande mark! Vart skall detta bära? Vad är det för rättsgrundsats, som man kan åberopa såsom stöd för en hemställan, sådan som lagutskottet här gjort? Jag kan icke finna någon annan grund än möjligtvis den, att man vill upphäva äganderätten.» Och vidare: »Mina herrar, den princip, som ligger till grund för detta betänkande, det är godtycket. Grundsatsen är, att man gör, som det behagar en. Man behandlar Sveriges jord och över huvud taget allt, som finnes i detta land, som man finner för gott. Tycker man, att den ena har för mycket, tager man från honom och giver en annan, som man tycker har för litet. Anser man, att en har en fördelaktig ställning och en annan en ofördelaktig, tager man och ändrar förhållandena icke efter någon allmän princip, icke efter några särskilda rättsgrundsatser, utan efter rama godtycket. Men detta kunna vi väl ändå icke vara med om?»

Nej, kammaren kunde icke vara med om det i fjoll! Med den förkrossande majoriteten av nära 40 röster avlogs utskottets hemställan. Men motionären kom igen i år, och lagutskottet kom också igen med en till innehållet i det allra närmaste likartad hemställan — skillnaden var endast, att utskottet formulerat den litet försiktigare. Det satt nämligen i år ett par moderata män i utskottet, som icke voro med i fjoll — herr Dahl och jag. Och vi ansågo, att detta skulle kunna jämkas en smula, och fingo majoriteten med på det förslag, att Riksdagen måtte »i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om framläggande för Riksdagen skyndsammast möjligt av förslag, i syfte att medelst stadgande om lösningsrätt bereda ägare av byggnader å ofri grund en mera tryggad ställning.» I sak var detta detsamma, utom att man tänkte sig den möjligheten, att även ägaren skulle kunna under vissa omständigheter lösa ut brukaren, och att det icke skulle under alla förhållanden vara brukaren, som löste ut ägaren. Detta förslag *antog* denna kammare — liksom medkammaren — för tre veckor sedan klockan 9 på kvällen. Så att nu, herr Trygger, är alltså äganderätten upphävd i detta land!

Såframt äganderätten är upphävd i och med det, att tillåtelse gives till expropriations- eller lösningsrätt av enskild mark för ett s. k. enskilt intresse, ett intresse, som närmast uppbares blott av enskilda personer, icke av staten eller kommunen, så har äganderätt i detta land för resten aldrig funnits, ty allt ifrån hedenhös har det existerat dylika rättigheter till tvångsinlösning för enskild person mot en annan. I 1734 års lag förekommer exempelvis en sådan tvångslösningsrätt i jordabalken och ärvdabalken till förmån för grannar i stad och på landet, för lottägare inom ett hemman o. s. v. Om detta förhållande erinrade också den gamla lagkommittén, då den år 1819 föreslog infö-

rande av rätt att lösa ut ett vattenverk och utriva verket, på det att kringliggande ägare skulle kunna förbättra sin jord. Mot denna lagkommitténs hemställan gjordes den invändningen, att man skulle bryta med en gammal princip, om man tillåte expropriation mot enskild man för enskild mans räkning; men lagkommittén svarade och sade riktigt nog, att liknande rättigheter hade funnits av gammalt, och att man således därmed ej beträdde nya banor. Riksdagen beslöt också 1824 införande av den nämnda lösningsrätten, som alltsedan funnits i vår vattenrätt.

*Samman-
jämknings-
förslag röran-
de lag om
expropriation.*
(Forts.)

Våra tiders Riksdagar ha icke varit ängsligare i detta avseende. Jag erinrar om den mycket segslitna strid, som under 1890-talet och början av 1900-talet fördes mellan Riksdagen och Kungl. Maj:t angående införande av rätt för enskild industriidkare att få expropriera — med ägande- eller nyttjanderätt — mark för elektriska ledningar. Kungl. Maj:t svarade Riksdagen gång på gång, att detta kunde icke medgivas, och vederbörande departementschef yttrade en gång, när han anmälde en riksdagskrivelse i ämnet, följande: »Expropriationsrätt kan alltså icke medgivas för utförande av enskilda företag, vilka äro av betydelse för orten eller landet i dess helhet, allenast medelbart och på samma sätt som varje annan gagnelig verksamhet. En lagstiftning, som uppgåve denna ståndpunkt, skulle uppenbarligen i sina konsekvenser medföra stor osäkerhet i äganderätten. Med samma skäl, varmed expropriation begäres i fråga om mark för utläggning av elektriska ledningar, vilka allenast äro avsedda att underlätta drivandet av en större fabrik eller dylikt, skulle nämligen i motsvarande syfte kunna påfordras avstående av vattenfall eller av tomtplats. På de områden, där redan av gällande lagstiftning undantagsvis en skyldighet att i enskilt intresse avstå eller upplåta mark är erkänd, grundar sig denna skyldighet antingen, såsom gruvrätten, på egendomliga historiska förhållanden eller, såsom i vattenrätten, på den naturliga intressegemenskap, som inom ett grannelag är rådande.» Men Riksdagen hade icke denna förbenade ståndpunkt, som intogs av den departementschef, vilken på detta sätt yttrade sig. Riksdagen insåg, att nya förhållanden skapa nya behov, att med de nya tekniska hjälpmedel, varmed man i våra dagar arbetar, följa nya intressekonflikter, vilka icke kunna lösas på annan väg. De uppstå, dessa konflikter, numera icke blott mellan grannar, utan även mellan på avstånd från varandra boende, exempelvis då en person vill draga en kraftledning från ett vattenfall till en industriplats; hans intressen komma då i beröring med en större krets människor, som icke kunna betraktas såsom ett grannelag. Riksdagen markerade sin uppfattning med skärpa, men fick bakslag gång på gång. År 1912 drev emellertid Riksdagen slutligen sin vilja igenom, då lagen om expropriation för elektriska ledningar antogs. Särskilda utskottet, vars hemställan godkändes av Riks-

Samman-
jämnings-
förslag röran-
de lag om
expropriation.
Forts.)

dagen, yttrade då om sin behandling av den framlagda propositionen: »— — och har utskottet därefter tillagt orden *'eller för beredande av drivkraft åt sådan industriell anläggning, som synes vara av större betydelse för det allmänna'*. Utskottet har med detta tillägg avsett att bereda möjlighet även för sådana enskilda industriella företag, vilka visserligen icke direkt tillgodose ett allmänt behov eller ändamål, men dock äro av den vikt och betydelse, att deras tillkomst får anses vara av större betydelse för orten eller landet i dess helhet, att även utan jordägarens medgivande framdraga de för företaget erforderliga elektriska ledningar. *Det har nämligen syntts utskottet, att ett enskilt företag, låt vara att det icke är av allmänt behov eller betjäna ett allmänt ändamål, dock kan vara av den allmännyttiga beskaffenhet och därigenom bereda fördel åt så många statsborgare, att en enskild medborgare i staten icke av en eller annan anledning må kunna förhindra ett dylikt företags tillkomst.*»

Men det är just denna åsikt, som fått ett uttryck i det nu föreliggande kungl. förslaget i den här omstridda punkten!

Samma ståndpunkt intog Riksdagen även år 1904, då den begärde expropriationsrätt för linbanor — en bestämmelse, som också är upptagen i Kungl. Maj:ts förslag — och åberopade då uttryckligen de synpunkter, som utvecklats i det nyss nämnda utskottsutlåtandet vid 1912 års riksdag.

Jag tror, att även om man står på den ståndpunkten, att man såsom ett »enskilt» intresse betraktar det, varför expropriationsrätt föreslås i denna 7 punkt, skall det efter dessa påpekningar vara svårt att påstå, att det därmed är en *ny princip*, som man vill påtvinga denna kammare.

Herr Thyren: Endast ett ord i anledning av ett enstaka uttryck från statsrådet Petrén's sida. Han antydde mot mig, såvitt jag fattade honom rätt, att då jag gjorde en bestämd skillnad mellan att en rätt borde skyddas och att den finge föranleda expropriation, så närmade sig detta rent av »journalistik» i ordets sämre mening. Därpå kan jag endast svara, att jag kan blott på det sättet förstå herr statsrådet Petrén's uttalande, att han haft synnerligen kort tid att överväga dessa mina ord, ty det förefaller mig såsom en absolut självklar sak, vilken alla måste vara ense om, att under det samhället är från början till slut uppfyllt av oräkneliga materiella och ideella intressen, vilka samt och synnerligen på ett eller annat sätt skyddas, är det dock ett försvinnande litet fåtal, som åtnjuter den särskilda favoriseringen att de få giva anledning till expropriation. Jag kan icke finna annat, än att den saken är så klar, att jag icke bör upptaga kammarens tid genom att med exempel närmare utreda detta. Lika litet kan expropriationsbefogenheten förklaras ur »oförytterligheten» hos någon expropriantens rättighet: de intres-

sen, på hvilka lagstiftningarna grundat expropriation, kunna endast undantagsvis sägas hava haft formen av oförytterliga rättigheter; det praktiskt viktigaste har ju varit kommunikationshänsyn. Då statsrådet Petrén nu dessutom tillade, att hur han i varje fall skulle beteckna mitt uttalande, vore han övertygad om, att folket icke skulle begripa att skilja mellan det samhällsskyddade intresset och det intresse, där samhället är färdigt att tillgripa expropriation — så vill jag säga, att *om* så är, då har herr statsrådet verkligen levererat ett synnerligen gott argument för ofördröjligt antagande av punkten 7, ty det skulle bevisa, att vårt svenska folk i hög grad är i behov av att genast erhålla upplysande föredrag.

*Samman-
jämnings-
förslag rörande
lag om
expropriation.*
(Forts.)

Herr Steffen: Herr talman! Det förefaller mig, som om en del talare på högern och icke minst herr Thyren i någon mån blandat bort eller åtminstone skymt bort det synnerligen enkla faktum, som här speciellt blivit föremål för kammarens överläggning. Inom ramen av ett lagförslag, omfattande 100 paragrafer, hava vi nu uti ett par timmar diskuterat egentligen endast några få ord inom ett bland de tolf momenten uti den första paragrafen, däri det talas om möjligheten att erhålla expropriation av jord för offentliga samlingslokaler. När expropriation för detta ändamål måste tillgripas, har, enligt mitt förmenande, i de flesta fall ett missbruk av den enskilda äganderätten förelegat.

Den enskilda äganderätten har ju tvenne sidor, nämligen en aktiv och en passiv. Den består i rätten att bruka ett materiellt föremål, och den består å andra sidan i rätten att utestänga alla andra från att använda detta materiella föremål. Det är denna senare principiella sida av äganderätten, som vi här hava framför oss, och det är ett bestämt missbruk av denna passiva sida av äganderätten, som denna del av moment 7 i 1 § vänder sig emot. Här stå ställda mot varandra å ena sidan vissa jordägares rätt att hindra vissa andra från viss användning av deras jord, således en liten detalj av den privata äganderätten, och å andra sidan orsbefolkningens rätt att sammanträda för politiska överläggningar och dylikt. Äganderätt står mot medborgarrätt. Endera måste vika för den andra i de speciella fall, som här ifrågasättas. Det kan väl icke förvåna herrarna inom högern, att vi på vänstersidan uppfatta detta såsom ett principiellt spörsmål. Vi kunna icke vara med om, att äganderätten till jord skall få göra det omöjligt för stora delar av vår befolkning att förverkliga en allmän och viktig, av alla erkänd medborgarrätt. Det är endast om denna motsättning och princip det här är fråga.

En talare — jag tror det var herr Trygger — ville göra troligt, att regeringen och det liberala partiets representanter inom lagutskottet skulle blivit drivna till denna ståndpunkt

*Samman-
jämnings-
förslag röran-
de lag om
expropriation.*
(Forts.)

genom ett visst politisk samband med det socialistiska partiet. Jag ber då att få framhålla för herr Trygger, att här föreligger icke ett uns av speciellt socialistiskt åskådningssätt eller krav. Såsom herr Alexanderson mycket riktigt påpekade, är det egentliga socialistiska kravet på inskränkning av den privata äganderätten i vissa fall, i princip redan erkänt av Första kammarens höger, då den velat vara med om denna expropriationslag över huvud. Det återstår således endast motsättningen mellan en särskild yttring av äganderätten och en fundamental medborgarrätt.

Det är ju i det politiska livet och den politiska partikampen inom riksdagen ofta rätt och nödvändigt, att minoriteten böjer sig för majoritetens beslut utan att protestera mot detsamma. Härvid fordras dock något av majoriteten och dess beslut, nämligen att minoriteten skall kunna erkänna, att bakom detta beslut ligger en ärlig övertygelse om vad som främjar det allmänna bästa. Jag måste öppet bekänna, att för min del kan jag, då jag fattar frågan såsom jag nu sagt, omöjligt erkänna, att här kan föreligga någon viktig principsynpunkt från högerns sida. Det kan icke vara fråga om att skydda den enskilda äganderätten, ty den är redan prisgiven, så långt den över huvud kan prisgivas genom den föreliggande expropriationslagstiftningen. Nej, vad högern här har velat försvara, är ingenting annat än sin avsikt att efter råd och lägenhet använda den privata äganderätten till jord såsom ett maktmedel i den politiska kampen. Mot det samhällsvådliga och en sund demokratisk känsla kränkande i en sådan ståndpunkt har jag här velat protestera.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets förslag.

Herr Trygger: Endast några ord, herr talman, med anledning av ett yttrande av herr Alexanderson. Han gjorde gällande, att Första kammaren genom att för några dagar sedan godkänna den skrivelse, lagutskottet tillstyrkt, och vilken avsåg, att expropriationsrätt i vissa fall för ägare av byggnader på ofri grund, skulle helt och hållet hava prisgivit äganderätten. Jag vill då med avseende å ifrågavarande beslut nämna, att det fattades på ett aftenplenum, och jag har hört sägas — jag vet icke om det är riktigt — att det var några medlemmar av kammaren, som misstagit sig med avseende på voteringspropositionen. Men hur det än må vara med den saken, säkert är, att vad som beslutats blott är en skrivelse angående utredning, och sedan gäller det för kammaren att fatta beslut, varvid kammaren uppenbarligen har att fastställa de villkor, under vilka den vill, att någon dylik expropriationsrätt skall komma i fråga. Jag tror därför icke att herr Alexanderson har anledning vara orolig över, att Första kammaren uppgivit äganderätten.

Herr Gezelius: I det anförande, med vilket statsrådet Petrén deltog i debatten, framhöll han en del olägenheter, som skulle bli en följd av det föreliggande förslaget eventuella fall. Han talade bland annat om, att om detta lagförslag faller, grusas också mångens förhoppningar om att kunna vinna en egen torva. Det var ett yttrande, som jag icke kan lämna utan en liten randanteckning. Då stadsrådet Petrén fällde det yttrandet, avsåg han icke sjunde punkten i första paragrafen utan sjätte punkten, om vilken det i 98 § finnes en närmare bestämmelse. Jag ber att få erinra därom, att angående sjätte punkten har det icke funnits någon tvekan och rörande 98 § har det icke i kamrarnas beslut förekommit någon annan meningsskiljaktighet än att Första kammaren har uttalat sig för, att den expropriationsrätt, man ville giva till tryggande av bostadsförhållanden, önskade man giva med rikare och fullare händer under äganderätt. Man ville lämna åt husägaren valfrihet, möjlighet att vinna äganderätt. Andra kammarens beslut gick i denna del ut på att detta skulle bero på kommunen. När man talar om att med lagens fall grusas förhoppningarna om att vinna en egen torva, då kanske man bör erinra sig, att om man icke här faller lagen genom att uppställa såsom villkor rätten att vinna expropriation till Folkets hus, då grusar man icke heller förhoppningarna att vinna den egna torvan. Jag tror, att man här i stort sett kristalliserat fram den stora grundskillnaden i den motsättningen.

Då herr statsrådet Petrén i samhällsfridens namn uttalade en önskan, att lagen skulle antagas, vågar jag erinra om en annan sak. Man vill så gärna i denna debatt jämnställa intresset att skapa Folkets hus med våra arbetares intressen i gemen, men den erfarenhet, jag har gjort visar mig, att dessa intressen gå ofta härom mycket hårt isär. Det är icke rätt att säga, att det är ett klassintresse, som tager sig uttryck i Folkets hus. Det är ett intresse hos en viss riktning inom arbetarnas läger; men vad som torde vara intresse hos alla och som djupast torde finnas är tanken på och möjlighet att förvärva ett eget hem. Det är ett offer, som göres här. Grusas en förhoppning, så har den icke mött annat hinder för att realiseras — så mycket framgår av vad som upplysts om möjligheterna av en sammanjämkning — än att man ställt Folkets hus på ett högre plan.

Herr Hellberg: Jag kan icke, herr talman, motstå begäret att giva uttryck åt något, som jag i brist på bättre kanske kan kalla beundran för majoritetspartiets sociala politik. Jag medger visserligen, att beundran kanske icke är precis det exakta uttrycket för mina känslor, ty de äro ganska blandade och det är osäkert att beundran utgör en övervägande del av dem, men

*Samman-
jämknings-
förslag röran-
de lag om
expropriation.*
(Forts.)

Samman-
jämnings-
förslag röran-
de lag om
expropriation.
(Forts.)

något av beundran måste man känna, då man ser denna överdådiga, jag vill nästan säga dödsföraktande omedgörlighet.

I dag för åtta dagar behandlade vi, såsom herrarna minnas, regeringens förslag om ändring i åkarpslagen. Jag kan väl utan överdrift säga, att i den frågan gick vänstern så långt i eftergift som över huvud tänkas kan. Dess representanter i lagutskottet uppgåvo sin ursprungliga position, regeringen uppgav sin position, Andra kammaren uppgav sin position från i fjol och det förklarades här, från auktoritativt håll, att medkammaren ville taga ännu ett steg för att gå Första kammaren tillmötes. Icke desto mindre ställde Första kammaren emot dessa försök till tillmötesgående ett obevekligt, obarmhärtigt nej. Jag är dock icke alldeles okunnig om, att det för mångas del var ganska påkostande att säga detta nej. Det har sports efteråt och det har just icke fördolts, men nej sades det i alla fall av kammaren i den frågan.

Nu hava vi expropriationslagen före, och jag vågar påstå utan någon överdrift att också i denna fråga har vänstern gjort allt vad den kunnat, visat allt tillmötesgående, som varit möjligt utan att gå ända till självuppgivelse. Men att även här svaret kommer att bli nej, veta vi ju allesammans. Ett mycket säkert varsel därför kan man, om icke på annat, se däri, att herr Thyréén, som under behandlingen av åkarpslagen försökte att med uppjudande av all sin fenomenala vältalighet förmå högerpartiet till medgörlighet, denna gång uppträtt såsom, jag skulle nästan kunna säga, ett slags *advocatus diaboli* för detta samma parti. I parentes — jag vill icke i denna sena timme ingå på något försök till bemötande av herr Thyrééns lerbränning av kommunalhus och andra projekt, jag tror inte heller att de hava förvänt synen på någon, men då herr Klefbeck bemött hans försök att åberopa ett exempel från i fjol till stöd för Första kammarens arbetarevänlighet, vill också jag erinra att fjolårets ledare av Första kammarens högerparti ingalunda fördolt, att det i dessa frågor kändes honom svårt att rösta med partiet. Men den nye ledaren är besluten att icke ge efter en tum, och jag vill uppriktigt säga, att jag känner något av beundran för denna strama halsstarrighet, det är något av Carl XII:s anda i den.

»Han kunde icke vika, blott — — —»

Det är något storstilat däri, och det är också konsekvens och metod — jag kunde nästan säga program däri.

I ett tal, som herr Trygger höll under valkampanjen 1911, yttrade han bland annat, att »varje lagstiftning, som icke bygger på förtroendefull samverkan mellan arbetsgivare och arbetare är oantaglig». Man får sålunda väl då sluta, att han anser åkarpslagen vara en lagstiftning, som bygger på en förtroende-

full samverkan mellan arbetsgivare och arbetare. Han uttalade också vid samma tillfälle, att högerns mål vore att »samla Sveriges arbetare kring sitt program.» Ja, för det målet är nog åkarpslagen ett utmärkt medel, och den reservation, som föreligger vid dagens betänkande i denna fråga, är säkert också ett ganska gott medel för samma mål. Att bevara ett förhållande, som på många håll faktiskt tillintetgör de jordlösa arbetarnes församlingsfrihet, att offra denna deras frihet till förmån för den store jordägaren, att sålunda för dem omöjliggöra en så viktig medborgerlig rätts bruk, och försätta dem i faktisk rättslöshetsställning, ja, det är nog ägnat att samla arbetarna under högerns banér. Herr Trygger uttalade en gång, ett år tidigare, att högern också älskar att smycka sin fana med demokratiens emblem. Åkarpslagen är ett mycket vackert sådant emblem och undertryckt församlingsfrihet är också ett ganska vackert demokratiskt emblem. *In hoc signo vinces!* — Under denna fana, prydd med sådana emblem, är det som högern ämnar segra.

*Samman-
jämnings-
förslag rörande
lag om
expropriation.*
(Forts.)

När jag ser denna stolta högerarmé under den fana med de demokratiska emblemen och med sin oförfärade anförare i spetsen, då kommer jag att tänka på en episod ur gamla tidens historia, vilken jag minns från den tid jag satt i fjärde klassen. Det var en mäktig asiatisk konung som drog ut i härnadståg för att bekriega sin grannkonung. Då han kom till en stor flod, hejdade han sitt tåg och skickade bud för att rådfråga oraklet — det hörde liksom till den tidens krigföring, var ett slags rekognoseringsåtgärd. Oraklet svarade: om du överstiger floden, skall du förstöra ett stort rike. Uppmuntrad av dessa hoppgivande ord, gav konungen genast order, att floden skulle överstigas, och si: oraklets spådom gick i fullbordan. Han förstörde verkligen ett stort rike, men icke det, han beräknat, utan sitt eget rike.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjorde herr talmannen i enlighet med de yrkanden, som därunder förekommit, propositioner, först på bifall till vad utskottet i nu föredragna memorial hemställt samt vidare på avslag därå; och förklarade herr talmannen sig anse den senare propositionen vara med övervägande ja besvarad.

Votering begärdes, i anledning varav uppsattes, justerades och anslogs en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som avslår vad lagutskottet hemställt i sitt memorial nr 29, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles vad utskottet hemställt.

Vid slutet av den häröver anställda omröstningen, befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 71;

Nej — 50.

*Om ändrat
sätt för utar-
rendering av
kronans jord-
egendomar.*

Föredrogs ånyo jordbruksutskottets den 30 nästlidne april och den 2 innevarande maj bordlagda utlåtande nr 110, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående undersökning rörande lämpligheten av det nuvarande sättet för utarrendering av kronans jordegendomar m. m.

I en inom Andra kammaren väckt, till jordbruksutskottets förberedande behandling hänvisad motion, nr 97, hade herrar *Nilsson* i Tånga och *Thorsson* hemställt, att Riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om undersökning dels huruvida det nuvarande sättet för utarrendering av kronans jordegendomar innebure tillräcklig garanti för statsintressets tillgodoseende, dels ock huruvida den kronan åliggande byggnadsskyldigheten och kronoarrendator tillerkända optionsrätten kunde vara i behov av en revision.

Utskottet hade i föreliggande utlåtande på åberopande grunder hemställt, att Riksdagen, i anledning av förevarande motion, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t låta verkställa utredning, huruvida icke genom förändrade bestämmelser i avseende å sättet och villkoren för utarrendering av kronans jordbruksdomäner statens intresse i fråga om avkastningen från dessa domäner måtte kunna bättre än hittills tillgodoses.

Reservationen hade avgivits av:

dels herrar *E. A. Lindblad*, *P. O. Lundell* och *H. Andersson*, vilka på anförda skäl inom utskottet yrkat, att Riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om undersökning, huruvida den enligt kungl. kungörelsen 4 juni 1908 utbildade praxis rörande byggnadsskyldigheten kunde vara i behov av revision, så att därigenom eller genom andra åtgärder högre nettoavkastning för kronan måtte avvinnas jordbruksdomänerna;

dels herr *A. H. Fahlén* mot viss del av utskottets motivering;

dels ock herrar *A. T. Odelberg, P. Paulson* och *Aaby A. W. Ericsson*, utan att de antytt sin mening.

Om ändrat sätt för utarrendering av kronans jordegendomar.

(Forts.)

Herr Lindblad, Ernst: Herr talman! Vid denna sena timme kan man icke på något utförligt sätt motivera sin ställning i denna fråga, men då jag torde vara i besittning av någon erfarenhet i densamma, anser jag mig böra så pass mycket giva skäl för min ståndpunkt, att jag yrkar avslag å utskottets hemställan och bifall till den av mig och två andra utskottsledamöter avgivna reservationen.

Jag har varit i den lyckliga ställningen, att dels såsom uppskattningsman i många år och dels såsom domänintendent kunna följa min övertygelse vid arrendeuppskattningen, och mina och mina följeslagares uttalanden hava gjorts i det förtroende som statsmakterna lämnat oss såsom uppskattningsmän. Men Riksdagen har också hittills slagit fast, att man velat se en burgnare arrendatorsstam vid skötseln av kronans domäner. Jag tror dock näppeligen, att utskottets föreliggande utlåtande, som kommer från skänkskåp — från tvänne partivänner av den socialdemokratiska uppfattningen — skall vara ägnat att nu rubba Riksdagens ställning i denna fråga, ty många gånger har Riksdagen framställt klagomål och önskningsar att få arrendeavkortning. Jag skall nu icke längre uppehålla mig vid detta, då min reservation är tämligen utförligt motiverad.

Jag ber att få inskränka mig att yrka bifall till min reservation.

Friherre De Geer, Louis: Då jag icke reserverat mig mot utskottets hemställan, är det min skyldighet att yrka bifall till densamma, ehuru jag har mycket liten entusiasm härför. Jag medger visserligen, att kronan har en mycket dålig inkomst av sina domäner, men jag tror icke att man kommer någon vart genom att ändra på de reglementen och författningar, som finnas. Det enda botemedlet är, att kronan säljer jordbruksdomänerna och köper skog i stället. Men det kan icke gå fort och om man under tiden kan åstadkomma förbättrade grunder för domänernas förvaltning, så gärna för mig! Jag har därför icke velat motsätta mig detta skrivelseförslag och yrkar bifall till utskottets hemställan.

Herr Ericsson, Aaby: På de skäl, som den föregående talaren anført ber jag att få yrka avslag såväl å utskottets hemställan som å den i ämnet väckta motionen.

Efter det överläggningen ansetts härmed slutad, yttrade herr talmannen, att beträffande nu föredragna utlåtande fram-

stälts följande yrkanden: 1:o) att vad utskottet hemställt skulle bifallas; 2:o) av herr *Lindblad, Ernst*, att kammaren, med avslag å utskottets hemställan, skulle antaga det förslag, som innefattades i den av honom m. fl. vid utlåtandet fogade reservation; och 3:o) att kammaren skulle avslå såväl utskottets hemställan som den i ämnet väckta motionen.

Härefter gjordes propositioner i enlighet med dessa yrkanden, och förklarades propositionen på bifall till det under 3:o) här ovan upptagna yrkandet vara med övervägande ja besvarad.

Vid förnyad föredragning av Första kammarens den 30 nästlidne april och den 2 innevarande maj bordlagda utlåtande nr 19, i anledning av en av herr Helger m. fl. inom Andra kammaren väckt motion, nr 228, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående anordnande av skolbad vid landsbygdens folkskolor, biföll kammaren vad utskottet i detta utlåtande hemställt;

och som Andra kammarens i ämnet fattade beslut således icke blivit oförändrat antaget, skulle jämlikt § 63 mom. 3 riksdagsordningen ärendet återlämnas till Andra kammaren för vidare behandling.

Anmäldes och bordlades

konstitutionsutskottets memorial nr 21, angående fullbordad granskning av de i statsrådet förda protokoll;

statsutskottets utlåtanden:

nr 98, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående överlämnande till lantförsvaret av viss del av förra majorsbostället Gudhem nr 1—9 jämte Holmäng nr 1 Hulegård i Skaraborgs län i och för användning till remontdepå m. m.,

nr 99, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förbättrade pensionsvillkor för viss personal, som i anledning av statens inköp av enskilda järnvägar övergått i statens järnvägars tjänst jämte en i ämnet väckt motion,

nr 100, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till ordnande av landstormsförråd,

nr 103, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anvisande av medel till utförande av vissa reparationsarbeten i Riddarholmskyrkan,

nr 104, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående beviljande av anslag för anordnande av stormvarningar å rikets kuster, och

nr 105, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående inrättande av en statens tryckeriexpedition; ävensom

bevillningsutskottets betänkanden:

nr 41, i anledning av väckt motion om sänkning av vissa tullsatser å läder, och

nr 42, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående utredning och förslag i fråga om utvecklande av Sveriges handelspolitik i riktning mot frihandel m. m.

Herr *Bergqvist* avgav följande motioner:

nr 171, om anvisande av medel till avlöande av sex folkskoleinspektörer inom Luleå stift; och

nr 172, angående skrivelse till Konungen i fråga om Luleå stifts indelning i folkskoleinspektionsområden.

Dessa motioner föredrogs och hänvisades till statsutskottet.

Herr *Stärner* avlämnade en av honom m. fl. undertecknad motion, nr 170, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag till apoteksvarustadga.

Motionen föredrogs och hänvisades till lagutskottet.

Ledighet från riksdagsgörömlen beviljades:

friherre *Lagerbring* fr. o. m. den 7 t. o. m. den 9 i denna månad

herr *Rooth* under sex dagar från den 6 i denna månad.

Justerades nio protokollsutdrag för denna dag.

På hemställan av herr talmannen medgav kammaren, att de anslag, som utfärdats till sammanträdet fortsättande på aftonen, finge nedtagas.

Kammarens sammanträde avslutades kl. 5,38 e. m.

In fidem

A. v. Krusenstjerna.
